

వక్రరేఖ

[చారిత్రాత్మక నవల]

~~శ్రీ మునిమాణిక్యం నరసింహారావు~~

~~1-5-50~~

గ్రంథకర్త :

శ్రీ మునిమాణిక్యం నరసింహారావు

పరిష్కరణకర్త :

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు

నవ్య గ్రంథ విక్రయశాల

నవ్య సాహిత్య పరిషత్తు : గుంటూరు

అన్ని హక్కులూ గ్రంథకర్తవి.

2

Original Publishers : Sundarram & Sons, Tenali.

మూడవ కూర్పు

నలండా ప్రెస్, తెనాలి

ప్రస్తావన

శ్రీ మునిమాణిక్యం నరసింహాచార్యగారు నన్నీ నవలా రాజమునకుఁ బ్రస్తావన వ్రాయుటకు అది రెండు పుటలకు మించరాదనుటకు క్రమముగా వారికినామీదఁగల దయయు నిర్దయయుఁ గారణములు.

ఈ కావ్య ముత్తమము. ఇది యుత్తమమగుటకు దీని యందలి మహోన్నతభావములే కారణము. ఉన్నత భావము లకు తదుచిత దివ్యభాషకు నవినాభావము. సమానభూయిష్ట మనియో, కాదనియో, వాక్యములు చిన్నవనియో పెద్ద వనియో, జాతీయము లున్నవనియో, లేవనియో, శయ్య సుకుమార మనియో, కాదనియో చెప్పటకన్న సర్వము భావోచితమనుట యీ గ్రంథస్థభాషాశయ్యలకు సరియైన వ్యాఖ్యానము.

పాఠశాలలలోఁ జరిత్ర చదివింతురు. అది పిడివేయుట. ఆచరిత్రయందలి దివ్యాంశములు విద్యార్థి బుద్ధి కెక్కనీయరు. ఆయుద్ధ మే సంవత్సరములో? ఈ సంధి యెప్పుడు? ఆ రా జెప్పుడు చచ్చెను? ఇవి చరిత్రలోని ప్రశ్నలు. ఇది విద్యార్థిని మందమతిగా నుంచుటకుఁ జేయు ప్రయత్నము. ఈ కావ్యమున బహుమతీరాజ్య మంతరించుటకై న కారణము, చరిత్రనుచూడ వలసిన దృష్టితోఁ జూచి చిత్రించబడినది. ఇది చరిత్ర చదువ వలసిన పద్ధతి. ఇట్లు చదువుటకు ప్రజ్ఞ కావలయును.

ఈ కావ్యమందలి శిల్పము మహోహరము. ఈ కవి .
తెలుగుజీవితపు నిగ్గులు తెలిసినట్లు వ్రాయును. హరభట్టు
లక్షణ జ్ఞానమునుండి లక్ష్యజ్ఞానము బయలుపెడలుట విశిష్ట
మేధా సంకలితము.

ఇందుఁ బ్రతిమాటలోఁ బ్రతి పాత్రములోఁ సౌంద
ర్యము తాండవించుచున్నది. కావ్యము పోనుపోను ప్రౌఢమగు
చున్నది. ఆంధ్రమునందలి యత్యుత్తమమైన నవలలలో నిది
యొకటి.

నిగ్గుణము నిర్దోషమైన కావ్యమునుగూర్చి యేమియుఁ
జెప్ప నలవికాదు. కాని గుణబహుళమో దోషబహుళమో
యైన కావ్యముంగూర్చి యెంతయేని జెప్పవచ్చును. గుణ
బహుళమైన యీ కావ్యగుణప్రశంస చేసిన మరల నింత గ్రం
థము కావచ్చును. అందుచేత నియమితమైన రెండు పుటలకు
దాటిపోవునన్న భయముచేత నిది యింతలో సంక్షిప్తము.

బందరు, }
19-1-31. }

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, ఎం.ఏ.,
లెక్చరరు, హిందూ కాలేజి.

మొదటి ప్రకరణము

శ్రీమద్భగవద్గీతా
అష్టాధ్యాయం
మొదటి ప్రకరణము

సుమా రామవందల యేండ్లకిందట భారతీయులకు
బవిత్ర క్షేత్ర మయిన కాశీనగరమున, దైవజ్ఞ శేఖరుడైన
గంగూయను బ్రాహ్మణుడు నివసించుచుండెను. ఆయన పేద
వాడై, ఢిల్లీనగరమున కేగి, యచ్చట మహమ్మదీయ చక్ర
వర్తియొద్దఁ దన పాండిత్యమును బ్రదర్శించి మిక్కిలి పేరు
గాంచెను. చక్రవర్తి గంగూబ్రాహ్మణునకుఁ జాల వసతి
కల్పించి, ఢిల్లీనగరమందలి ధనవంతులలో నాయననుగూడ
నొకనిగాఁ జేసెను. గంగూబ్రాహ్మణునకుఁ జక్రవర్తియొద్దమంచి
పలుకుబడికూడ కలదు.

గంగూయొద్ద హాసన్ అను పేరుగల మహమ్మదీయ సేనకు
దొకఁడుండెను. వాఁడు చాలమేధావి. మంచిగుణవంతుఁడు.
ఒకనాడు గంగూబ్రాహ్మణుని పొలములో హాసన్ దున్ను
చుండగా నొక బంగారపు బిందె కనంబడెను. హాసన్ దానిని
దెచ్చి తన యజమాని కప్పగించెను. గంగూ తన సేనకుని
మంచితనమునకు సంతోషించి యతనిని మనసులో నాశీర్వా
దించెను. హాసన్ వృద్ధిలోనికి రావలెనని యూహించు
చున్నాను.

గంగూ హాసన్ హస్త మొకనాఁడు పరీక్షించి యతని
చక్రము వేసి యతఁడు రాజుకాఁదగిన చిహ్నము రెంటి
యందుఁ బోల్చి చూచుకొని, వాని కాసంగతి చెప్పి వాఁడు
రాజైనప్పుడు తన్ను మరచిపోవలదనియుఁ దాను వానిని

మఱచిపోననియు, జెప్పి, యట్లు పరస్పరము ప్రమాణవాక్యములచే బద్ధులగునట్లు చేసెను.

గంగూ తన సేవకుని నొకనాఁడు చక్రవర్తియైన మహమ్మదుబీన్ తుగ్లకునొద్దకుఁ దీసికొనిపోయి యతనిసద్గుణములు చెప్పి యేదైన యుద్యోగము వానికిఁ జేయించ బ్రార్థించెను. తుగ్లకు చాలదుర్మార్గుఁడు. మహాకోపి. అయినను దయ వచ్చినను నతని కపారముగానే వచ్చును. స్వయముగా నతఁడు పండితుఁడు. పండితులయందుఁ జాల యభిమానము గలవాఁడు. స్వమతాభిమాని. కావున హసన్ నెంటనే పెద్ద సేనానిగాఁ నయ్యెను.

అది మొదలు హసన్ క్రమక్రమముగాఁ బెద్ద సేనానియై యనేక యుద్ధములయందు విజయలక్ష్మిని వరించి బిరుదుమగం డయ్యెను. పోనుపోను తుగ్లకు విపరీతచర్యలు భరి పరాని వయ్యెను. అందుచేత దక్షిణాపథమును జయించుట కొకసారి వచ్చినప్పుడు కల్బరగిపట్టణము తాను స్వాధీనము చేసికొని స్వతంత్రుడై రాజయ్యెను. కానిబుద్ధిమంతుఁడగు హసన్ కృతఘ్నుఁడుకాక చేసినవాగ్దానము మరచిపోవువాఁడుగాక, గంగూబ్రాహ్మణుని జ్ఞప్తియం దుంచుకొనెను. తనకుఁ బట్టిన సిరి యంతయు గంగూదయవలనఁ బట్టిన దనుకొనెను. అతఁడు తన పేరే హసన్ గంగూ యని మార్పుకొనెను. గంగూ బ్రాహ్మణుని బిలిపించి, యాతనిని తన బొక్కసమున కధికారిగా నిర్ణయించుకొనెను.

సాముద్రికము జ్యోతిషము శకునశాస్త్రము సమగ్రముగా నెఱింగి భూతభవిష్యద్వర్త మానము లెఱింగిన

గంగూబ్రాహ్మణునియందు హాసన్ రాజునకుఁగల విశ్వాసము, భక్తిమితిమీరిపోయెను. హాసన్ గంగూబ్రాహ్మణుని గూర్చి తన రాజ్యము, తన వంశము సర్వము నతని దయా ధీనము లని తలంచుచుండెను.

కాని హాసన్ రాజ్యాధిపతియైనప్పటినుండియు హిందువులను బాధించుట మొదలయిన నహమ్మదీయ రాజులకు నల వాటయినకొన్ని కార్యములు చేయుచుండెను. ఇది గంగూబ్రాహ్మణునకిష్టములేదు. గంగూ తానొక యాలోచన చేసెను. తానును సుల్తానును కొన్ని నిబంధనలు చేసి కొనునట్లును, వానివలన సుల్తానుగాని, వాని వంశమువారు గాని బ్రాహ్మణులను జంపకుండునట్లును, గంగూ వంశస్థులు వంశ పరంపరగా హాసన్ వంశపు సుల్తానులకు మిత్రులుగా నుండునట్లును, నిర్ణయముచేసి సుల్తాను నొప్పించెను. సుల్తాను వంశమువారీ నిబంధనల సత్కీర్తిమించనంతవరకు గంగూ బ్రాహ్మణులకింతమైనయాత్మ, యాసుల్తానునురక్షించుచుండునని గంగూ తాను బ్రతికియుండియుఁ జచ్చియుఁ బ్రమాణము చేసెను. సుల్తాను నాటినుండి బ్రాహ్మణహింస మానెను.

ఈ వంశపు సుల్తానులు కానాటినుండియు బ్రాహ్మణ సుల్తానులని పేరు నచ్చెను. బ్రాహ్మణశబ్దము బహ్మనీగా మారి వారు బహ్మనీసుల్తానులైరి.

హాసన్ క్రీస్తుశకము 1347లో కలుబరగికి రాజయ్యెను. అతనితరువాతఁ దొమ్మిదవసుల్తానయిన యహమ్మదుషాయును నతఁడు రాజధానిని 1422 లో బీడ్డరని పిలువఁబడు నహమ్మదా

బాదునకు మార్చెను. రాజధాని మార్చి నలుబదియేండ్లు జరిగెను. అహ్మదుషా తరువాత సల్తాయుద్దీనును వానితరువాత హుమయూనును రాజ్యము చేసిరి. హుమయూను మహమ్మదు బీన్ తుఘ్లకువలెఁ బండితుఁడును గ్రూరుఁడును బిచ్చివాఁడును నై యుండెను. ఈ హుమయూను దుర్మార్గపుఁబనుల కోర్వ లేక యతని భార్య లే యతని సంతఃపురమందు విసము పెట్టించి చంపిరి. హుమయూనున కిద్దరు కుమారులు. పెద్దవాని పేరు నైజాంషా రెండవవానిపేరు మహమ్మదుషా. అతడు పోవు నప్పటికి నైజాంషాకు నెనిమిదేండ్లు. మహమ్మదుషాకు నేడేండ్లు.

హుమయూనునకు మహాసమర్థులగు నిద్దరు మంత్రిలు కలరు. ఇందులో నొకఁడు క్వాజామహమ్మదుగ వాన్. ఇతఁడు గొప్ప సేనాని, మహామంత్రి. అరువదియేండ్లు దాటినవాఁడు. ఇతని సాయమున హుమయూను జాలముంది పరరాజులను జయించి తనరాజ్యమునువృద్ధి చేసికొనెను. ఇతఁడిట్టివాఁడైనను హుమయూనున కితనిమీద కన్న. రెండవవాఁడైన భాజా జహాన్ మీద నెక్కువ దయయుండెడిది. అయినను తాను చనిపోవు నప్పుడు హుమయూను తన యెనిమిదేండ్ల కొడు కును వీరిద్దఱకును రాణికిని నప్పగించి నైజాంషాకు వయసు నచ్చువరకు వీరు మువ్వరును రాచకార్యములు చూచుచుండ వలయునని నియోగించి పోయెను. హుమయూన్ గతించి రెండేండ్లు కావచ్చినది.

రాణికి గవాన్ మీద నెక్కువ విశ్వాసము. ఇది జహాన్ కు తెలియును. నైజాంషా తల్లియైన రాణియందును,

గవాన్ సందును మిక్కిలి సమ్మకముగా వర్తించు చుండును. అందుచేత జహాన్ మహమ్మదుషాతో నెక్కువ పరిచయము కలిగి యుండును.

హసన్ గంగూనాటి నుండియు గంగూ బ్రాహ్మణుని వంశస్థు లీ సుల్తానులకు మిత్రులుగా నుండిరి. ఈ మైత్రి నామమాత్రముగానే మిగిలి యున్నది. హుమ యూను కాలములోనిది లేనేలేదని చెప్పవచ్చును. ఈనాటికి గంగూవంశస్థుడు హరశాస్త్రీయనునతఁడు. ఇతఁడు గంగూవలె సర్వశాస్త్రములయందుఁ బ్రవీణుడని పేరుకొందు. సుల్తాను చిన్నవాఁడగుటచేత రాణియును గవాన్ మంత్రియు చిన్న సుల్తానునకు కాలము వెళ్ళుటకుగాను హరశాస్త్రీని తోడు పఠచిరి. నైజాంషాతో హరశాస్త్రీ యందుచేత సామాన్యముగాఁ గలిసి యుండును. రాణి యొకప్పుడు వారి నిర్దోషము జూచి వారిని హసన్ గంగూలు మరలఁబుట్టించి యనుకొనుచుండును. నిజమునకు హసన్ గంగూలిద్దరు పోయిన తరువాత వారి పరిగులు కాగితములమీదనే నిలచిపోయినవి. అప్పటికిప్పుడీ నైజాంషా హరశాస్త్రీలే యా నిబంధనలు సంపూర్ణిగా నెరివేర్చుచుండిరి.

నిబంధనలోని సూక్ష్మత్వ మట్లుంచి నిబంధనలు మాత్రమే స్తుతుచేత నుల్లఁఖింపబడలేదని చెప్పవచ్చును. గంగూవంశస్థులతో మైత్రి చేయకపోయినను బహ్మనీసుల్తానులు వారికి జాగీరులిచ్చి వారిని తమదర్బారునందే యుంచుకొనుచుండిరి. ఏ బహ్మనీసుల్తానుగాని తానుబ్రాహ్మణహత్య చేయఁడు.

క్రీస్తుశకము 1463 వ సంవత్సరమున జూన్ నెలలో నొకనాడహమ్మదాబాదు సంతఃపురమున రాణియు, నైజాంషా యును హరశాస్త్రియుఁ గూర్చుండిరి. రాణి యేబది యేండ్లది. హరశాస్త్రి నలుబది యేండ్లవాఁడు. రాణి మేలిముసుగులో నున్నది. నైజాంషాయొక్క పట్టుపరుపుపై నొరుగుడు బిళ్ళమీద నొరిగి కూర్చుండెను. హరశాస్త్రి దూరముగా నొక రత్నకంబళముమీద భాషీపెట్టుగాఁ గూర్చుండెను.

రాణికన్నులు మాత్రము కనఁబడు చుండెను. తక్కిన యామె దేహమంతయు నెట్టని కాశ్మీరసేలువచేత నానరించఁ బడి యుండెను. నైజాంషా పదియేండ్ల బాలుఁడు. అతఁడు సన్ననివాఁడు. ఎఱ్ఱని దేహకాంతి కలిగి దీగములైన నేత్రములు కలిగి మొగము చూచినంతనే రాజకళ యుట్టపడు చుండును. కాని యాతని మొగమున నొక్క విషాదరేఖ ఛాయలు తోచుచుండును. హరశాస్త్రికి తలకాచి మీసములు గాని గడ్డముగాని నెరయలేదు. కండలుదేరి పుష్టిగల శరీరము, పొడుగైన గడ్డమును, మీసములును రెండు పాయలుగా దీసి నడితల ముడివేయఁబడిన జుట్టును గలిగి యతఁడు తెల్లనిదియును సంచులయందు జరీపని చేసినదియు నగు పట్టు సేలువ మొకటి కిప్పకొని యుండెను. అతని కన్నులయందెర్రని చాటలు కలవు.

అది ప్రాతఃకాలము. జాము ప్రొద్దెక్కినది. ఆ కడచిన రాత్రి నైజాంషా యొక కలక నెను. చిన్నరాజు పుట్టినప్పటి నుండియు చిత్ర విచిత్రములైన కలలు కనుచుండెను. హుమ యూను బ్రతికియున్నన్ని నాళ్లు లీస్వప్నములు లెక్కచేసిన

వారు లేరు. కాని యతఁడుపోయి రాజ్యము రాణి యధీనము నకు వచ్చినప్పటి నుండియు నామె యీ కలల విషయము విచారింప మొదలు పెట్టెను. ఆమెకు స్వస్నముల వాని ఫలములగూర్చి చాల విశ్వాసము. చిన్నరాజు కలలును వాని యందలి రాణి విశ్వాసమును దర్బాగులోఁ గల కొందఱు సరదాకులకుఁ పరిహాసము కలిగించినది. గవాన్ తానీ స్వస్న విషయములందు జోక్యము కలిగించుకొనక ముభావముగా నుండును.

నై జాంషా కన్న కలయుది. అతఁడొక పెద్దయేట నీదు చుండెను. అతనిచేత చక్కగా నీదించుటకు వెంటనే యొక ఫకీరు నచ్చుచుండెను. ఇంతలో నొక మొసలి ఫకీరును వేసి కొని పోయెను. అతనికి భయమువేసి నీరంతయు ముక్కులఁ లోనికిఁ జెవుల లోనికిఁ బోయి యుక్కిరి బిక్కి రయ్యెను. మరల నెవరో యొకడు తనకు సాయము నచ్చుచున్నట్లయ్యెను. మఱికొంచెను దూరముపోయినంత నే యాతఁడు వచ్చుచున్న వాఁడే యతని మీదికి దూకి తన్ను ముంచివేసినట్లు కాగా నతఁడు చనిపోయెను. అంత భయమై షా మేల్కొనెను.

ఈ కల పరమార్థ మేమని రాణి హరశాస్త్రి నడి గెను. హరశాస్త్రి భయరహితుఁడు తన నవాబు నందుఁ బ్రేమ కలవాఁడు. హరశాస్త్రి దాని కిట్లు వ్యాఖ్యానము చేసెను. సుల్తాను వెంటవచ్చిన ఫకీరు హుమయూననియు నతఁడు మొసలిచే వేసికొని పోబడుట యతడు కూనీ చేయఁ బడుటయనియు మరల సుల్తానున కెవరో తోడుగా నచ్చుట గవాన్ జహాన్ గు హుమయూన పప్పచెప్పట యనియు

నతఁడు సుల్తానును నీటిలో ముంచుట వారిద్దరుఁ గలసియో లేక యం దొక్కరో సుల్తానును శంప యత్నించుటయు నని చెప్పెను. సుల్తానునకు రాణికిని కోపమువచ్చెను. హరశాస్త్రి యిట్లు చెప్పెను. “మీకు నా మాటయందు విశ్వాసము లేకపోవచ్చును. నాకును విశ్వాసము లేదు. గవాన్ వంటి మహానుభావుఁ డుండగా నట్టి దెన్నడును జరుగదు. కాని యీ స్వప్నమున కింకొక యర్థము కుదురదు. అదియుఁ గాక స్వప్న శాస్త్రమున కొక పెద్ద లోపమున్నది. అది మీ కిది వరకే చెప్పితిని. ఆ శాస్త్రములోఁ జెప్పినట్లు జరుగవచ్చును. జరుగకయుఁ బోవచ్చును. ప్రస్తుత మీ స్వప్నఫలము జరుగకపోవచ్చును. గవాన్ రక్షించుచున్న సుల్తానునత్రిమూర్తులయినను తేరిమాండఁ జారురు.” రాణి సుల్తానులుకొంచెము శాంతించిరి. కాని యిద్దరికి భయము వేసినది.

హరశాస్త్రి మనసులో జహానుగురించి యనుమాన పడినాఁడు. దానికిఁదోడు జహాను నిత్యము మహమ్మదుషాను దగ్గరకుఁ దీసి యతనితోఁ గలిసి యుండును. నైజాంషాను జంపి మహమ్మదుషాను రాజును జేయవలెనని యతనియూహ కావచ్చును. అట్లైన నతని ప్రతిభ సాగించుకొనవచ్చును.

రాణి ప్రక్క తిరిగి చూచెను. ఒక మహమ్మదీయ యువతి పాదాను తెచ్చి హరశాస్త్రి కొసంగెను. ఇది యాతఁడు వెళ్ళవచ్చు చనుటకు గుఱుతు. హరశాస్త్రి తాను రెండు వక్కలు నాకులు గ్రహించి సుల్తానునకు వంగిసలాము చేసి రాణివంకఁ దిరిగి తలవంచి వెనుక వెనుకగా నిష్క్రమించెను.

సుల్తాను రాణివంకఁ జూచుచుండెను. రాణి వేటే
యెద్దియో యాలోచించుచుండెను. హజారమున మొదటి
జామునొబత్తులు మ్రోగెను.

రెండవ ప్రకరణము

ఒకనాఁడు నాయకాలమున సూర్యుడు దిక్కులెల్ల
జేగురుపూయు సమయమున సహస్రదాబాదులకు తూర్పున
రెండుమైళ్ళ దూరమున నిర్దేశింపబడిన కోట కభిముఖముగా
గుఱ్ఱములను నెమ్మదిగా నడిపించుచు పోవుచుండెరి. అందులోఁ
నొకయతనికి నలుబదియెండ్లండవచ్చును. ఆమానిసి పొట్టివాఁడు.
నల్లనివాఁడు. వెలగల దుస్తులు వేసికొనియుండును. బిరుసుగా
నున్న యతని నల్లని పొట్టిగడ్డము పొదవోలె నుండెను.
మొగము భయంకరముగా నుండును. కన్నులలో మోసము కన
వచ్చుచుండెను. అతనిప్రక్కన ఖడ్గమొక్కటి ప్రేలాడుచున్నది.
ఆతఁడు మధ్య మధ్య నవ్వుచు గుఱ్ఱము నదలించుచు స్వారి
చేయుచుండెను. రెండవవాఁడు కుర్రవాఁడు. పయసు తొమ్మి
దేండ్లండవచ్చును. అతఁడొక్కఁడగుట ముత్తమవతి ధైర్యము
కొంచెము పొట్టిది. అతనిమొగము పసితనముచేత సుకుమార
ముగానున్నది. ముఖరేఖలుమాత్రము కఠినములై యుండెను.
అతని దేహచ్ఛాయయు నల్లనిదే. అతని మొగము చూచిన
యంత నె యతడు భవిష్యత్తునఁ గ్రూరుడగునని తోచును.
అతని దుస్తులు మతియును వెలగలవిగాఁగనొబడుచుండెను.

దుస్తులనుబట్టి యతడు రాజవంశమువాడని చెప్పవచ్చును. ఇద్దరును మహమ్మదీయులే.

కొంతసేపటి కిరువురిలోఁ బెద్దవాఁడు తనగుఱ్ఱమును ముందున కురికించెను. రెండవవాఁడు తన్నుఁ గూడఁగలసి రా నిమ్మనెను. మొదటివాఁడీమాత్రము గుఱ్ఱమునే ఖరగెత్తించ లేవేని రాజ్యమేమి సేయఁగలనని పరిహాసించెను. మరిరెండు నిమిషములలో నాగుఱ్ఱవాఁడు తన గుఱ్ఱమును పెద్దవాని గుఱ్ఱముతోఁ గలిపి యిట్లనెను “జహాన్ ! నాలుగైదు నారు లంటివి. రాజ్యము మాయన్నగ రిదికదా ! నేను రాజ్యమెం దులకుఁ జేయవలెను?”

జహాన్—నీవుకూడఁ చిత్ర విచిత్రములైన కలలు కం టివా రాజ్యము నీకును వచ్చును. ఎవరి కెక్కువ పిచ్చికలలు వచ్చునో రాజ్యము వారికి వచ్చును.

మహా—ఇటువంటి పిచ్చికలలు నాకురావు. నేను వానిని రా నియ్యను. జహాన్ ! నాకు కలలే రావు.

జహాన్—అందుకనియే మీకు రాజ్యములేదు.

మహా—కలలు కనినచో రాజ్యము వచ్చునా !

జహాన్—మతి సుల్తానుగారికి వచ్చుట లేదా !

ఇట్లు మాటలాడు కొనుచు నొకయిమ్మలు గడచిరి. ఇదిచరకు చాలసారులు జహాన్ మాటలు మహమ్మదున కర్థము కా లేదు. తొమ్మిదేండ్ల యీ కుఱ్ఱవాని మనస్సులో గడబిడలు మొదలుపెట్టెను. కొంచెముసేపాగి మహమ్మదు “జహాన్ సాహెబ్ ! నాకును రాజ్యము చేయవలయునని యున్నది. రాజ్యము చేయుటకు కలలు రావలయును గదా ! అవి యెట్లు

వచ్చునో చెప్పుము” అనెను. జహాన్ తనమనసులో నవ్వుకొనెను. “రాజ్యము వచ్చినగాని కలలు రావు” అని జహాన్ చెప్పెను. కొంచెముసేపు మరల నడచిరి.

జహాన్ “రాజ్యము వచ్చుట యనగా నేమి?” అని మహమ్మదును ప్రశ్నించెను.

మహా—తల్లపైన మాయన్న పెట్టుకొనుచున్న కిసీటము పెట్టుకొనుటయు సభలో పెద్దతఖతుమీదఁ గూర్చుండగా రెండువైపుల సిద్దీలు నిలుచుండి విసరుచుండుట కాదా! ఇంకను చాలా భోగములు గలవు. అవి యన్నియు నన్నకు జరుగుచునే యున్నవి.

జహాన్—అని యన్నియు మీకుఁ గూడఁ గావలయునా.

మహా—కావలయునా యేమి! ఎందు కక్కర లేదు. నాకన్న మాయన్న యేమి గొప్పవాఁడా! .

జహాన్ కన్నులలో నొకవిధమైన చురుకుదన మేర్పఁబెను. కొంచెముసేపుండి అతఁ డిట్లనెను. “కాని మీయన్నగాదును మీకును నొక్క సరియే రాజుగా నెట్లగుదురు. ఎవరో యొకరే యంశవాయిను”

మహమ్మదు కొంత యాలోచించి “అయినచోఁ గొన్నాళ్లు మా యన్నను మరికొన్నాళ్లు నేనును రాజుగా నుందుము. కాదు. అచ్చముగా నేను రాజుగా నుందును.”

జహాన్—మీ అన్నగాను రాజుగా నుండగా మీ రెట్లగుదురు. అగుటకు వీలులేదు, మీ అన్నగారే రాజు.

మహమ్మదునకుఁ గోపమువచ్చి “అట్లయినచో మా అన్నను చంపి నేను రాజయ్యెదను” అనెను.

జహాన్ గుల్జుమునాపి పశ్చిమదిశవంకజూచెను. సూర్యుడప్పుడే ఖానీచేసి వచ్చిన వానివలె దేహమంతయు రక్తము పూసికొనినట్లు ఎఱ్ఱగా నుండెను.

మరల మహమ్మదు “రేపు మా అమ్మగారికిడిగి నేను రాజు నయ్యెదను.” అని పలికెను.

జహాన్ — “మీ అమ్మగారికి మీమీదకన్న మీఅన్నగారి మీదనే యెక్కువప్రేమ. ఆమె మీకు రాజ్యమియ్యదు, మీరడిగినచో మిమ్ముకై దులో వేయించును.” ఏడాది వెనుక నొకసారి మహమ్మదు బాల్యచాపలమువలనఁ గిరీటము తాను పెట్టుకొనెదననెను. అప్పు డతనితల్లి “నాయనా! నీవు పెట్టుకొనరాదు. ఇంకెవ్వరైన నట్లనినచో వారిని కైదులో నుంచుదును” అని చెప్పెను. మహమ్మదున కిప్పుడాసంగతి జ్ఞాపకము వచ్చెను. జహాన్ ననినమాట నిజమేయనిపించి యతనికిఁ గనుల వెంట నీకుకారెను.

మహమ్మదు — “అయినచో గవాన్ సాహేబుతో చెప్పెదను. అతఁడు నాకు రాజ్యమిప్పించడా?” యనెను.

జహాన్ — “మీ అమ్మగారు మిమ్ముకై దులో మాత్రమే వేయించును. అతఁడు మిమ్మురితీనించును. మీయమ్మగారి కే మీమీదలేని ప్రేమ గవాన్ గారి కే యుండును.

మహమ్మదునకుఁ గోపము వచ్చి “గవాన్ సాహేబు నన్నురిదీయునా! నేనే! గవాను నురిదీయించెదను. నిలుచుండు బెట్టి నరికించెదను” అనెను.

జహాన్ — “తనలో ‘అట్లే కావలయును’ అని యనుకొనెను.

కోటకు మైలు దూరములోనికి వచ్చిరి. సూర్యుని
యొజ్జనికాంతులు క్రమ క్రమముగా మారుచుండెను. నేల
యంతయు నల్లబడుచుండగాఁ బక్షమఱిదిక్కు పండ్లగ్రాగినట్లు
మరింత యొజ్జపడుచుండెను.

మహమ్మదు—జహాన్ సాహెబ్; అట్లయినచో నీవే
నాకు రాజ్యమిచ్చి గవానును నాచేతఁ జంపించ వలయును.
ఏమందువు? మాటాడవేమి?

జహాను తనలో నాలోచించుకొనెను. మహమ్మదు,
గవాను చేతిలోఁ జిక్కినచో, గవాను తన్నుఁ జంపించడా!
అట్లే తానును జంపించవచ్చును.

జహాన్—మహమ్మదుసాహెబ్! నాచేత నాపనికాదు.
ఒక వేళనయినను దానికి చాలకష్టములున్నవి.

మహమ్మదు కష్టము లెట్లవో చెప్పమని తొందర
పెట్టెను. జహాన్ చాల నాలోచించినట్లు కనఁబడి యిట్లనెను.
“అయ్యా! రాజ్యముమీదఁ బ్రేమగలవానికి తల్లిమీదఁ
దండ్రమీదఁ నన్నమీదఁ జెల్లెలుమీదఁ బ్రేమయండరాదు.
మీకు మీయున్నమీద ప్రేమయున్నదా?”

మహమ్మదున్నదనెను.

అయినచో మీకు రాజ్యములేదని జహాన్ పలికెను.

మహమ్మదు ‘అయినచో నేను’ అనెను జహాన్ నవ్వెను.

జహాన్—‘మీఅన్నగారిమీద మీకు ప్రేమలేనిచో
మీకు రాజ్యమునచ్చును. అన్నగారిమీదఁ బ్రేమ లేకపోవుట
యన నేమో తెలియునా?”

మహమ్మదు తెలియదనెను.

జహాన్ — ఆతఁడు చచ్చిపోయినను మీరుదిగులు పడరాదు. ఎవ్వరితో నేమియు నీసంగతి చెప్పరాదు.

మహమ్మదునకు భయమెత్తెను. ఏదోమాటాడుదమనుకొన్నాడు. కాని మాటాడలేదు.

గొట్టము లింకొక యరమైలు నడచెను. ఇంకొక పావు గంటలో దుర్గద్వారము నొడ్డకు వత్తును. జహాన్ తన గొట్టము నచట నిలిపెను.

జహాన్ — 'మహమ్మద్! నీకు సిజను గా రాజ్యము కావలసినచోఁ జెప్పుము. నాలుగైదురోజులలో నిన్ను రాజును జేసెదను. కాని మీరిన్నిగారింకఁ గనఁబడఁడు. నీకుఁ గ్రీటుము, తఖతు రత్నాలహారములు నినన్నియుఁ గావలెనా మీరిన్నిగారు 'కావలెనా' అని యడిగెను.

మహమ్మదు ఆలోచించి 'రెండును కావలెను' అనెను.

జహాన్ — 'రెండును వీలులేదు' అనెను.

మహమ్మదు గాజ్యమునకే సమ్మతించెను.

జహాన్ — మనమతగ్రంథమేమోనీకు తెలియనుగదా.

మహమ్మదు — తెలియను ఖురాను.

జహాన్ — ఆ గ్రంథముమీద నొట్టు పెట్టుకొనిన తమ వాత మాటకు తిరుగరాదు. తిరిగినచో నల్లగు తప్పిపోయినట్లు, అది నీకు తెలియనుగదా!

మహమ్మదు — అవును తెలియను.

జహాన్ — 'నేడు మనము మాటాడిన మాట లెవరితోడను చెప్పఁని ఖురానుమీద మీరొట్టు పెట్టుకొనవలయును. ఎవరితోనైనఁ జెప్పినచో మీకు రాజ్యమురాదు.

మిమ్ముకై దులో నుంచెదరు. నన్నురితియింతురు.

మహమ్మదు ప్రమాణము చేసెను.

జహాన్ — ఈమాట లిప్పుడేకాదు. మీకు రాజ్యము వచ్చిన తరువాతఁగూడ నెఱిఁగింపఁడను జెప్పరాదు.

కోటగుమ్మమునొద్దనున్న దివిటీల వెలుతురులో వారిగు వురి గుఱుములు కోటలోనికిఁ బోయెను. ఆవేళకు హరశాస్త్రి యెందుకో కోటగుమ్మముదరిని నిలుచుండెను. జహాన్ మొగములో నొక వికృతమైన సంతోషము మహమ్మదు మొగములో దిగులుతోఁ గూడిన బిక్కఁదనము హరశాస్త్రికి గోచరించెను.

మూడవ ప్రకరణము

1453 వ సంవత్సరము జూలై 29 వ తారీఖున బీదరు కోటలో సూర్యోదయావసరమునఁ బెద్ద గందర గోళముగా నుండెను. సేనకు లెక్కడివా రిక్కడఁ గ్రుక్కిన పేలవలఁ గదలక మెదలక భయభ్రాంతులై యుండిరి. ప్రతిమనుజుని యుఖలక్షణములు నాశ్చర్యభయపరీతములై యుండెను.

గవాన్ సుత్రి, శ్వేతాశ్వమును హజారమందు దిగి నిశ్చలమును గంభీరమును భయదమును నగు ముఖముతోఁ గొంచెము వేగముగనే లోనికి వచ్చుచుండెను. దారిలో నందరు నొడ్డుకొని త్రోవయూయఁగా నాయన సుల్తాను నిద్రించు గదియొద్దకుఁ బోయెను. అచటి కావలివాఁడు తనచేతులు మొగముమీదఁ గప్పకొని యేడ్చుచుండెను. గవా నచ్చట

రెండు నిమిషములాగి వానివంకఁ దీక్ష దృష్టులను నిగిడించి కొంచెము నేపుండి లోనికిఁ బోయెను. రాణి గవానును జూచి నంతనే పెద్దపెట్టున నేడ్చెను.

గవాను తనదృష్టి రాజు నిద్రించు శయ్యవంకకు మరలించెను. నల్లని ముఖమల్లు పరచిన సుల్తాను శయ్యమీద నెత్తురు మరకలు విస్పష్టముగఁ గన వచ్చుచుండెను. సుల్తాను గుండెమీద బలమైన కత్తితోఁ బొడిచిన గాయమునుండి నెత్తురు ప్రవహించుటలేదు గాని యిదినరకు ధారాశముగా బ్రవహించి ట్లగపడుచుండెను. సుల్తాను మొగము వికృతాకారము పడియుండెను.

గవానేడ్చుచున్న రాణిని చూచి తనచేయి యెత్తెను. ఆమె తనయేడ్పు నాపుకొనియెను. గవానామెనుచూచి “తల్లీ! యేడువకుము. మీకొక్క దుఃఖమేగాని నాకు దుఃఖముతోఁ బాటు పాపముకూడ సంభవించినది. మహారాజైన హుమాయూను నాకప్పగించి పోయిన చిన్న సుల్తానును రక్షించలేక పోయిన నా తప్పనకు నేను శిక్ష ననుభవించ వలసియున్నది. ఆశిక్ష భగవంతుడు నాకెట్లు కలిగించునో తెలియదుగదా?” అని పలికి మక్కాదిక్కు మొగ్గమై మోకారించి తన రెండు శ్రవోరంధ్రములయందు ప్రేళులుంచి భగవంతుని ప్రార్థించెను.

మోకారించి ప్రార్థించుచున్న యాదీర్ఘ కాముని పలితమైన గడ్డము, విషాదమును మరిత వెల్లడించెను. విశాలమై మహైశ్వర్యమును సర్వత్రసూచించు నాగదియు నందలి శయ్యమీదనున్న రాజకుమార శవమును ప్రక్కన గూర్చుండి మొగమున గుడ్డ కప్పుకొని యేడ్చుచున్న రాణియును నామెకుఁ

గొంచెము దూరమునఁ బ్రార్థించుచున్న గవాన్ మూర్తియు నిది యంతయుఁ జూచినచో నొక చిత్రకారుని విషాదభావ నిర్గతమైనదియు విచిత్రవర్ణసంశృష్టి కలదియునగు నొక సృష్టి వలె నుండెను. కొన్ని నిమేషములవరకు నిశ్శబ్దము.

గవాన్ ప్రార్థనముగించి లేచినంతలో నాతని నేత్రములనుండి సంతత ధారగా బాష్పములు స్రవించుచుండెను. ఇంతలో జహాన్ లోనికివచ్చెను. జహాన్ లోనికి వచ్చినంతనే రాణి మరల పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. జహాన్ గది నాల్గు వైపులఁ బరీక్షించి యాశ్చర్యపోయి రాణితో 'రాణీ! నే నీవార్త నమ్మ లేకపోతిని. ఇట్టిమహాసాహసముచేసినదుర్మార్గుని వెంటనే బంధించవలయును.' అని కోపముతోఁ బలికెను. గవాన్ జహాన్ వంక నిశ్చలముగాఁ జూచెను. జహాన్ వెంటనే కావలి వానిని బిలిచి 'యేమిరా! నీకుఁ దెలియకుండ నీపని జరుగదు. నిన్ను నరకించెదను. నిజము చెప్పు' మనియెను. వాఁడు నిలువున బెండువడి నిశ్చేతనుఁడై పోయెను. వాని కన్నులలోనుండి జ్యోతిస్సు వెడలిపోయెను. దేహమునఁ బ్రాణములు కడబట్టెను.

గవానింతవరకు నెమ్మదిగా నుండెను. ఇప్పుడతడు జహాన్ నుగాంచి 'సాహెబ్ జీ! వానికేమియుఁ దెలియదు. తెలియుట కవకాశములేదు. ఇది ప్రత్యక్ష పురుషులు చేసిన పనికాదు. పరోక్షమందున్న వారెవరో చేసినపని' యనెను.

జహాన్—పరోక్షమందున్నవారే చేయవలె. కాని వీఁడుకూడ వారిలోఁ గలసియున్నవాఁడు కావలయును.

గవాన్—సాహెబ్! అట్లుకాదు. వీరితప్పు వారితనిని తప్పద్రావించిన తప్పద్రావుట యొక్కటియే. దానికి వీనిని

శిక్షించవచ్చును. అస లీపని యెవరు చేసిరో యెవరు చేయించిరో తెలిసికొనుట మనవిధి.

జహాన్—అది వీనినిబట్టియే తెలిసికొనవలెను.

గవాన్—అదిబెదరించికాదు. నెమ్మదిగాఁ జేయవలెను.

జహాన్—ఇట్టివానితో నెమ్మదిగా మాటాడ వలయునా ! వీనిని నిలుపునఁ దోలొలిపించవలయును. కాగుచున్న నూనెలో దించవలయును.

గవాన్—సాహెబ్జీ ! రాజకుమార శవమచ్చట నున్నది. మనము శాంతముగా సంహరింపవలయును. ఇది దుఃఖముయము. కోపమునకుఁ దగిన వేళకాదు.

జహాన్—అయ్యా ! మీమాటలు నాకర్థమగుట లేదు. రాజు ప్రాణములు నిలుపునఁ దీయబడెను. నాయొడలు మండిపోవుచున్నది. మీకు శాంతము గావలయును. రాజభక్తి యిట్లుండునని నే నెన్న డనుకొనలేదు. అయినను మీకేమి ? మాదేశపురాజు పోయినపుడు మాకీల్లేయుండును. ఈతఁడు మీ పద్వియాదేశపు రాజు కాఁడుకదా !

గవాను మరల మాటాడలేదు. రాణి కూర్చున్నచోట నుండి లేచి జహాన్తో “అయ్యా ! ఇది పోరాడుకొనఁదగిన వేళకాదు. సుల్తానునకు గోరీ కట్టించుటకువలయు ప్రయత్నములు చేయవలయును. మహమ్మదును తీసికొనివచ్చి యన్నగారిని చూపింపుఁడు” అనెను. జహాన్ వెంటనే ‘మహమ్మదు గారు తనయన్నగారిశవము చూడరాదు. అతఁడును చిన్నవాఁడే. శవమునుజూచి భయపడవచ్చును. అట్లు చేయరాదు’ అని చెప్పెను. గవాన్ కన్నులుమూసికొని నిలబడెను.

మూడవ ప్రకరణము

ఇంతలో హరశాస్త్రి లోనికి వచ్చెను. అతడు నచ్చె నని యెవ్వఁడును కదల లేదు. అతడు వారినిమువ్వురను దేరి పారఁ జూచి గవాన్ వెనుకగా రాజశవము సమీపించి యచ్చటఁ గూర్చుండి మొగమునఁ జేతులుంచుకొని దుఃఖం చెను. గవాన్ వెనుదిరిగి యాతని దుఃఖమును చూచుచుం డెను. హరశాస్త్రి యట్లు కొంతసేపు దుఃఖించి కన్నులు తుడుచుకొని మరికొంతసేపు విషాదముఖముతో సుల్తాను వంకఁ జూచి లేచి నిలుచుండెను. అతడు నెమ్మదిగా వారి మువ్వురి ముందరకు వచ్చెను. అతడు గవాన్ ముందు నిలు చుండి నఖశిఖపర్యంత మాతనిని రెండు నిమిషములవర కట్లే చూచెను. అట్లు చూచినంతసేపు గవాన్ నిశ్చయింపజే ధ్యానించుచుండెను. హరశాస్త్రి తరువాత జహాన్ వంకకుఁ దిరిగి యాతనిని జూడ మొదలు పెట్టెను. అట్లతడు చూచిన కొలది జహానుచకుఁ గోపమురాఁ దొడంగెను. చివరకు హర శాస్త్రి రాణినైపు తిరిగి 'తల్లీ! సుల్తానుగారి కల నిజమైనది. సుల్తానును చంపిన దొక్కఁడు. ఇద్దఱు కాదు. ఆయొక్కఁ డెవరు?' అనెను.

రాణి నిశ్చేష్టయై నిలచి పోయెను. గవాన్ నిశ్చలమై యుండెను. జహాన్ గోపముతో 'కాఫర్' అనెను.

హరశాస్త్రికిఁ గోపము వచ్చెను. అతడు జహానుగో "సాహెబ్ జీ! సుల్తాను, మహమ్మదీయులకే చెందరు. కాఫరు లకును జెందును అందులో బహ్మనీరాజులు బ్రాహ్మణరాజులు. ఈతఁడు మీకన్న నా కెక్కువరాజు. ఈతఁడు మీకు చట్టి రాజు. నాకు సాత్త్వికసంబంధమైనవాఁడు. నేనుగంగూబ్రాహ్మణ

వంశస్థుడను. ఈతఁడు హాసన్ నవాబు వంశస్థుఁడు. నేటితో బహ్మనీ సుల్తానులకును గంగూవంశస్థులకును సంబంధము లేరినది. ఇంక గంగూబ్రాహ్మణుని యాత్మ బహ్మనీసుల్తానులను రక్షింపదు. గంగూహాసను లిద్దరు నేర్పరచుకొన్న సంతి యూరకే నామమాత్రముగా నేయున్నది. అది యీనాటితోఁ బూర్తిగా బోయినది. ఈసుల్తానులకు గంగూబ్రాహ్మణుని యాత్మయందు కన్నఁ తమ మంత్రులయందే యెక్కువ విశ్వాసమై పోయినది. తల్లీ! రాణీ! ఆనాఁడుసుల్తానుగారికి వచ్చినకల యొక్క యర్థము నేనుచెప్పగా మీకును సుల్తానుగారికినిగూడ గోపము వచ్చెను. దాని యర్థమిదిగో! నేనింక నీనగరమున నుండను. మాముసలి తల్లినిఁ దీసికొని నేడుసాయంతనమే యీ యూరు వదిలిపోయెదను. సెలవు.' అని రెండడుగులు నడచెను.

జహానతనిని 'నిలువుము' అనెను.

హరశాస్త్రి నిలచి ధీరముగా వెనుదిరిగి చూచెను.

జహాన్—ఈ హత్య నీవు చేసితి వేమో! తక్షించుకొని పోఁ జూచుచుంటివి. ఈనిషఁ చుము తేలువరకు నీవు నగరమునుండి పోరాదు. నిన్ను కైదులో నుంచుచున్నాను.

హరశాస్త్రి యాకంఠముగా వచ్చిన కోపము దిగమ్రుంగినాడు. అతఁ డిట్లనెను. “సాహెబ్జీ! నైజాంషా చనిపోయినవెంటనే మహమ్మదుషాసుల్తానగును, కాని క్వజామహమ్మదు జహాన్ సాహెబ్ సుల్తానుకా లేదు. మహమ్మదుషాతోఁ గలసి షికారు వెళ్ళి రావచ్చును. అతఁడు నవాబైనప్పుడు మీరు మీయాజ్ఞ చెల్లించవచ్చును. ఇప్పుడు రాణీగారిదే యాజ్ఞ.”

జహానునకీ యెత్తిపోడుపు హృదయమున కంటఁ బొడిచెను. జహాను కత్తిపిడిమిదఁ జెయినైచెను. రాణికిఁ గోపము వచ్చెను. “జహాన్ సాహేబ్” అనెను. జహాను నణకిపోయెను.

హరశాస్త్రి ఇట్లనెను. “నేను బ్రాహ్మణుఁడను. అందులో గంగూఁపంశ్యుఁడను. బ్రాహ్మణవధ బహ్మనీసుల్తానులు చేయరాదు. తల్లీ! నీ యాజయెనచో వెల్లెదను.” రాణి యాజయెనది. హరశాస్త్రి వెడలిపోయెను.

నాలుగవ ప్రకరణము

సుల్తాను నిదురించు గదియొద్దనున్న కావలివాఁడు వాని యశ్రద్ధఫలముగాఁ జెరసాలయందుంచఁబడెను. వాఁడానాటి సాయంత్రమున నింకొకనితోఁ గలసి త్రాగెను. ఆ రెండవ వాఁడు వీనిని బలవంతముచేసి త్రాగించెను. ఆ రెండవవాఁడు పరారియయ్యెను. వానిజూడ తెలియలేదు, వానికై రాజభటులు తిరుగుచుండిరి.

నైజాంషా శవమును నవాబుల గోరీలున్న స్థలమునకు దీసికొనిపోయి మహానైభవముతో సమాధికట్టెరి. జహాన్, చెప్పినట్లు, మహమ్మదుషాను తన యన్నగారి శవమును జూడ నీయ లేడు.

వారమురోజులయిన తరువాత మహమ్మదుషానుఁ బట్టాభిషేకము జరిగెను. మహాసభలో రత్నాల తఖతుమీద మహమ్మదుషాను గూర్చుండఁబెట్టెరి. సభలోనున్న సరదారు

లందరు నొకరొక్కరేనచ్చి యాతనిదగ్గర మోకరించి యాతని ఖడ్గమును ముద్దు పెట్టుకొనిపోయిరి. మహమ్మదుషాతలకుఁ గిరీటము మెడలోనికి హారములు వచ్చినవి. ఆతనికిఁ గుడివైపున గవానును, ఎడమవైపున జహానును నిలచియుండిరి. పట్టాభిషేకము జరిగినంత సేపు మహమ్మదు జహానునంకనే చూచుచుండెను.

షాను దివ్యాంబరాభరణ భూషితమైన మహాగజముపై నెక్కించి యూరేగించిరి. తిరిగి వచ్చిన తరువాత సుల్తానునకు సరదారులందరునజరానాలను జదివించిరి. అప్పుడు వారిచ్చిన ధనరాసులు భూషణములు నిలువెత్తున ప్రోవుగాఁ బడెను. మహమ్మదు అవి చూచినంతనే తాను నవాబగుట నిశమనుకొనెను. ప్రౌద్ధ గ్రుంకువేళకు సరదారులు జనమునందరు నెవరిదారిని వాగు వోయిరి.

మహమ్మదుషా యంతఃపురమున నొక పెద్దగదిలో రత్న కంబళముమీదఁ గూర్చుండెను. ఒక యువతి వీవన విసరుచుండెను, మరియుకతె హుక్కాగొట్టము పుచ్చుకొని నిలుచుండెను. మరియుకతె తమలపాకుల చక్కల పెట్టెపుచ్చుకొని యుండెను. ఇంకొకతె యెట్టని రత్నములు పల్లెములో బోసి క్రొత్త నవాబునకు హారతి యిచ్చుచుండెను. గవాజహాను లిగువుకును నవాబున కిటువైపులఁ గూర్చుండిరి. రాణి దూరముగానున్న యొక్క యాసనముపై మేలి ముసుంగుతోఁ గూర్చుండియుండెను. కొంతసేపటికి మహమ్మదు జహానునంకఁదిరిగి 'నేనిప్పుడు సుల్తాను నైతినిగదా!' అనెను. జహాను గవానునంకజూచి 'అవును ప్రభూ!' అనెను, రాణి

గవానునకుఁజూచెను. గవానంతస్కముఁజేయుండెను.

మహా—‘నేనిప్పు డే యాజ్ఞ యిచ్చినను నదిచేయ బడవలెను గదా’ యనెను. జహను మరల గవాను నకుఁ దిరిగి ‘చిత్తము’ అనెను. గవానుకీ నాటక మథము కాలేదు. గవాను తానింక జహను చేతిలోఁ జక్కితి ననుకొనెను. కాని గవానునకుఁ దన సీతీయందే యెక్కువ విశ్వాసము. ప్రౌద్ధ పోవుటచే మంత్రు లిద్దరు వారియింట్లకు వారు కోయిరి. రాణి మహమ్మదాషాను తన గదిలోనే యారాత్రి పరుండబెట్టుకొన నిశ్చయించెను.

మహమ్మదుషాకుఁ గిరీటము హారములు తక్కినభూషణములు దుస్తులు తీసి యవి యిచ్చియు నొకపెద్ద యినుప పెట్టెలోఁ బెట్టి తాళమువేసి యారాత్రి జెవులు రాణిగారి యొద్ద నుంచబడెను. సుల్తానును దాసీలందరును స్నానమాడించిరి. ఒక వృద్ధుడైన మోల్వీ వచ్చి నమాజు చేయించెను. రాజునకుఁ బరిశుభ్రములైన దుస్తులు తొడిగి భోజనము చేయించిరి.

మహమ్మదుషాకుఁ బ్రతిభిషయమునందును దానిసుత్తానగుట గోచరించెను. అతనియందుఁ బరిచారకులు చూపు శ్రద్ధలో నతనికి జరుగు పరిచర్యలలోఁ బూర్వమున కన్న లక్షరె ట్లెక్కువగా నున్నదని యతఁడభిప్రాయపడెను. అతని కాళ్ళకొకతె రతనాలు పొదిగి బంగారుపని చేసిన పైజారులు తొడిగి యొక యువతి నూతని భోజనముచేసిన చోటునుండి రాణిగారి యొద్దకుఁ దీసికొని పోయెను. ఆ త్రోవయంతయు నుత్సవమే జరుగుచుండెను. యువతు లనేకులు పాటలు

పాడుచు నృత్యము చేయుచుండిరి. అందరు నవాబును చూచినంతనే వంగి సలాములు చేయసాగిరి.

మహమ్మదుకుఁ దానొక దేవలోకములో నున్నట్లుం డెను. ఇంతలో నొక తె మహమ్మదు మీదఁ బోయి చిలికెను. ఆస్త్రీ కన్నులలో దీపములు తళతళ లాడెను. మహమ్మదు దాని కన్నులు బాగున్న వనుకొనెను. కొంతసేపు మహమ్మదు నా యుత్సవము జరుగుచున్న పెద్దసావడిలో మధ్యనున్న యొక బంగారపు ముఖములు పరుపులు పరచిన యాసనము మీదఁ గూర్చుండ బెట్టిరి. అతని చుట్టును స్త్రీలు చేరి నృత్య ములు గానములు చేసిరి. అందులో నొక తె మహాసాందర్య వతి, గొప్పనర్తకి. యాతని యెదుట నృత్యముచేసి నృత్యము చేయుచు చేయుచు మధ్యవచ్చి యతని కాళ్ళు ముద్దపెట్టు కొనెను. మహమ్మదునకొడలుపోంగిపోయెను. ఆతఁడా యావే శములో దాని మొగముమీద పైజారు కాలుతో దన్నెను దానికది కొంచెము బాధకలిగించినను లేనినవ్వు తెచ్చుకొని యింకొకపాట పాడి యతని కాలు మరియొకసారి ముద్దిడు కొనెను. మహమ్మదునకుఁదాను సుల్తాననగా నట్లుండవలెనను కొనెను.

రాత్రి చాలప్రాద్దుపోయెను. సుల్తానును రాణిగారి గదిలోనికిఁ దీసికొని పోయిరి. అతని మెత్తని యారుపరు పులమీద పట్టుశెల్లాలు పరచి పనుండ బెట్టిరి. అట్టి మెత్తని సెజ్జమీద మహమ్మదుదినరకుఁ బరుండలేదను కొనెను. అంతః పురమున గ్రమక్రమముగా ధ్వని తగ్గిపోఁ జొచ్చెను. ఎక్క డివా రక్కడకుఁ బోయిరి.

క్రొత్త రాజు కనులు మూసికొని నిద్రపోనెంచెను. అతని మనస్సంతయు నానందముచుముగా నుండెను. అతని మనస్సు పరిపరి విధములఁ బోయెను. కొంతసేపు తనమీదఁ బడియున్న శ్రీమీన నిలచెను. దాని కన్నుల తళతళ మీద పరికొంతసేపు నిలచెను. తరువాత తాను తన్నిన నర్తకిని గురించి యూహించెను. అంతలోఁ దన కిరీటము హారములు దివ్యభూషణములు వీచిమీదికి మనస్సు తిరిగెను. అంతలో క్వాజుమహమ్మదజహాన్ ఖాపకమునకు వచ్చెను. అతఁడు చాల మంచివాఁడుగాఁ దోచెను. అన్నట్లుగా నతఁడు తన్ను రాజును చేసెను. కాని యతఁడు తన్నెట్లు రాజును చేసెనో తెలియ లేదు. అతఁడా రీతిగాఁ దనతోఁ జెప్పిన వారమురోజులలోనే తనయన్న యేల చనిపోయెనో యతనికిఁ తెలియలేదు. మధ్యమధ్య తనకు రాజ్యమిచ్చుటకై తన యన్న యెచటికో నెట్ల ననుకొన మొదలుపెట్టెను. ఇంతలో మరల మనస్సు కిరీటము నగులు హారములు నర్తకి మహమ్మదు జహాన్ మొదలయిన వాని మీదికిఁబోయెను. కొంతసేపటికి చాల నలసటపొందిన యతని పరిదేహము మనస్సు ప్రాబల్యమును తగ్గించి నిద్రపట్టించెను. నిద్ర పట్టినదేకాని యానిద్రలో నతఁడు పెద్దకలగ నెను. ఆ కలలో దాని బాకుపుచ్చుకొని తన యన్నను జంపినట్లు వచ్చెను. అతనికి భయము మిక్కుట మయ్యెను. ఆ కలయే మరల మరల రాఁ దొడంగెను.

ఆ రాత్రి చిన్న రాజు నిద్రించుచుండఁగా నొక ముసుగు పెట్టుకొన్న యొక దీర్ఘ కాముని సిద్ధియొకఁడు రాణి యంతః పురమునకు నిగూఢముగాఁ దెచ్చెను. అతఁడును రాణియుఁ

గలసికొనినంతనే సిద్ధివాడు దూరముగాఁ బోయి నిలుచుండెను. ఆ వచ్చిన పురుషుడు తన ముసుగుతీసి రాణితో “తల్లీ! రహస్యము తెలిసినది. ఈ వారము రోజులనుండియు జహాన్ ప్రవర్తనకు నేడు దొరకిన సాక్ష్యమునకు సరిపోయినది” అనెను.

రాణి—సాక్ష్యమెట్టిది.

గవాన్.—ఆ పారిపోయిన సేవకుడు జహానునింటిలో నున్నాడు. వానిని నా సేవకుడొకఁడుపోయి కనిపెట్టివచ్చెను. అతఁడు మంత్రితమగుటవలన రాజభటు లచ్చట వెదుక లేదు. వెదకినను జహాన్ వానిని రక్షించును. మహమ్మదుషా యతని మత్తులోనున్నాడు. ఆమత్తు తొలగినఁగాని జహాన్ సాహేబును శిక్షింపలేము. తల్లీ! హుమాయూన్ సుల్తాను నాకు రక్షించుమని యిచ్చిన చిన్నరాజును రక్షింపలేక పోయితిని. జహాన్ ను శిక్షించిన మాత్రమతఁడు తిరిగివచ్చునా.”

రాణి—అతఁడు తిరిగివచ్చినను రాకున్నను జహాన్ శిక్షాహ్వయఁడే. కావున మహమ్మదు మనస్సు జహానునుండి నేను త్రిప్ప ప్రయత్నముమీద నుండును. అది జరుగు వరకు జహానును గదలించరాదు.

గవాన్ తన మనస్సులో రాణి రాణితనమును మెచ్చుకొనెను. కాని తల్లికిఁగడకొట్టు తనయునియందలి ప్రేమయుఁ దెలిసికొనెను. నైజాంషామీద జాలి యతనికి రెట్టింపయ్యెను. అతని కన్నులవెంట నీరుకారెను.

అది రాణికిఁ దెలిసెను. ఆమె—గవాన్ సాహెబ్ జీ! ఈ బిడ్డయానందమును చూచి నా కాబిడ్డదుఃఖము కొద్దిగాఁ దరిగినది. మీకుఁ దరుగలేదు. తండ్రీ! మీరు హుమాయూను

సుల్తానునకు నే నెంత మంచిభార్యనో అంతకన్న మంచి మంత్రిలు, మీరుధన్యులు.' అని పల్కెను.

గవాన్ రాజాంతఃపురమునుండి వెడలిపోయెను. మరు నాడు మహమ్మదుషా జహానును కలసికొని సంతనే 'జహాన్ నేను రాజునై తిని. కలయునచ్చెను' అనెను. జహాను మొగము విషణ్ణమయ్యెను. మహమ్మదు 'కల చాలచిత్రముగా నున్నది. మా అన్నను చంపినది నేను.' అని చెప్పెను.

ఐదవ ప్రకరణము

హరశాస్త్రి యానాడు సాయంతనమే బయలుదేరి యహమ్మదాబాదును వదిలిపోయెను. జహాన్ అతని ప్రయాణమున కభ్యంతరము గలిగించవలెనని తలంచెగాని గవాను యొక్క తీక్షణదృష్టినుండి తన్నుఁ దా రక్షించుకొనుటతోడనే యతనికి సరిపోయినది. అది హరశాస్త్రికి వీ లిచ్చినది.

హరశాస్త్రి యహమ్మదాబాదులోని తన యింటికిఁ దాళమువెట్టి యొకబండిమాటాడుకొని తనయొద్దనుండినధనము చేకొని యందులోఁ దనతల్లి నెక్కించుకొని బయలుదేరెను. మొదల నెక్కడకుఁ బోవలయునా యని యతఁడూహించెను. వందయేండ్లక్రింద గంఠాబ్రాహ్మణుఁడు దక్షిణాపథమునకు వచ్చినప్పుడు తాను భార్యతోడను, నొక కుఱ్ఱవానితోడను నచ్చెను. ఆకుఱ్ఱవాఁడు పెద్దయయి యతనికిఁ గాళియందే సంబంధము కుదిర్చి పెండ్లిచేసెను. అతని పేరు కాలనాథభట్టు.

కాలనాథభట్టునకు గూడ నొక్కడే సంతానము. కాలనాథ భట్టు నలుబదియేండ్లు దాటకముందే చనిపోయెను. అతని కుమారుడు విశారదభట్టు. గంగూవిశారదభట్టు కలబరగిలో నున్న యొక బ్రాహ్మణ కుటుంబములోని యొక బాలికను బెండ్లాడెను. ఈ విశారదభట్టునకు హరశాస్త్రి కుమారుడు. అతని తండ్రి యతనికి ముప్పదియేండ్లు రాకముందే పోయెను. హరశాస్త్రి యోరుగల్లులోని యొక బ్రాహ్మణ బాలికను వివాహమాడెను ఆమె హరశాస్త్రి తండ్రిపోయిన యేడాది లోనే పోవుటచేత హరశాస్త్రి కొకవిధమైన విరాగము పుట్టి తరువాత నెంతమంది పిల్లనిచ్చెడమని చచ్చినను మరల వివాహము చేసికొన్నాడు కాదు. ఆభార్య పోయినప్పటినుండియు వారింటికి వీరు వీరింటికి వారు రాకపోకలులేవు. అయినను హరశాస్త్రికి నత్తవారిమీదఁ బ్రేమకలదు. ఆ ప్రేమ యెందు లకో యతనికిఁ దెలియదు. ఓరుగల్లునకు దీక్షకునకుఁ జాల దూరము. బండిమీద పని రోజులు ప్రమాణము. త్రోవ యకవులలోన నుండి. అందుచేతఁ బోవు ప్రమాణముచేసి రాత్రులయందు మాని నేయుదును. కాని యహమ్మదాబాదు నుండి యొకరాత్రి ప్రమాణము నరకును భయము లేకుండుటచే హరశాస్త్రి బయలుదేరెను.

హరశాస్త్రి జ్యోతిషము సాముద్రికము శకున శాస్త్రము నెరుంగుటచే జనులాతనినిచాంగాగౌరవించుచుండిరి. అతఁడు నెల్లిపోవు చుండెనగా జనులెంతయో బ్రతిమాలి యాపఁ జూచిరి. కాని యాత డాగ లేదు. అతని నవల లేని యాతని వెంటనొక మహమ్మదీయుఁడుకూడ బయలు

చేరెను. అతనికి బంధుమిత్రు లెవరును బీడకు నలేదు. అతఁడు చాల బలిష్ఠుఁడు. కత్తిసాము మొదలయినవి నేర్చినవాఁడు. వానితోఁ హరశాస్త్రి పయనము చేసెను.

హరశాస్త్రి యోగుగల్లుచేరి తన యత్తవారింటికిఁ బోయెను. అచటఁ గొన్నాళ్లండెను. కాని యేమియుఁ దోచినదికాదు. తల్లి నచ్చటనుంచి యామె కగు ఖర్చునకుఁ గొంతపైకమిచ్చి రాజమహేంద్రవరమునకుఁ బోనుద్దేశించెను. అచ్చటఁకిఁబోయి గజపతులయొద్ద నేదై నయద్యోగము సంపాదించవలయునని హరశాస్త్రియూహ. తన జ్యోతిషాది శాస్త్రములతోనే హరశాస్త్రి నిక్షేపముగా బ్రదుకవచ్చును. గాని యాతఁడీ విద్యల నుపయోగించి ధనము పుచ్చుకొనఁడు. తనయొద్దనున్న ధనము తనకుఁ దన తల్లికి జీవితము చాలదు. బీడకులోని యిల్లు నమ్మకలంచెను. గాని యది యమ్ముటకు సానకాశము లేకపోయెను. ఇప్పుడు వెళ్ళవలయు నన్నను చాల ప్రయాస పడవలయును. అసలుద్యోగము సంపాదించ నయినని హరశాస్త్రికి గట్టియూహ కలిగెను. ఈ యూహతో నాతఁడు తన తల్లి నెట్లు ననేమి యొప్పించి తననెట్ల వచ్చిన. మహమ్మదీయునిఁ దీసికొని బయలుదేరెను. కాని యీత్రోనయు నడవులలో నుండియే. ఇదియు నొక యిరువదిరోజుల ప్రయాణము.

ఓగుగల్లునుండి కంబముమెట్టు వచ్చి యచ్చట రెండు రోజు లాగి మరల బయలుదేరి చిన్నచిన్న యూళ్ళలో నాగుచు వారము పదిరోజులలోఁ గొండపల్లి వచ్చి చేరిరి. కొండపల్లి దగ్గర కొండమీఠఁ గోటయన్నది. అది యప్పుడు

గజపతుల స్వాధీనముగో నున్నది. హరశాస్త్రి కొండపల్లికిఁ జేరి యచ్చట రెండుదినములు నిలువ నెంచెను. గజపతుల వర్తమాన వంతయుఁ గొండపల్లిలోఁ దెలిసికొని తరువాత బోవలెనని యాతఁడాలోచన చేసెను. అందుచేతఁ గొండపల్లి నుండి యానర్తమానములు కనుగొన మొదలు పెట్టెను.

విద్యకూడ వ్యసనమే. కవిత్వము సంగీతము జ్యోతిషము సాముద్రికము మొదలయిన విద్యలు కలవారు తా మెంత సేపు వానిని గూర్చియే యాలోచించుచుందురు. హరశాస్త్రి దారివెంటఁ బోవుచు మనుజులవంక నిదానించి చూచును. వారి ముఖలక్షణములను చూచి వారివారి యదృష్టములు చదువుకొను చుండును. ఈసంగతి హరశాస్త్రి యెక్కడ నిలుచుండిన నక్కడ నందరికిఁ దెలియును. హరశాస్త్రి యీసంగతులు బిడకునం దందరికిఁ జెప్పి చెప్పి యోగుగల్లునకు వచ్చెను. ఓగుగల్లున నందరకుఁ జెప్పిచెప్పి కొండపల్లి చేరెను. కొండపల్లిలో హరశాస్త్రి చుట్టును వేనకునేలు జనము ప్రోవు నడిరి. ఆతఁడు వారందరికిఁ దలకొకరీతిని ఫలములు చెప్పుచుండెను. ఈ ఫలములు చెప్పుటలో నాతనికి విసుగు విరామము లక్కరలేదు.

హరశాస్త్రి కొండపల్లి వచ్చిన యొదననాఁడు తానొక బ్రాహ్మణుని యరుగుమీదఁ గూర్చుండి యాతని కుమారుని జాతకము పఠింపించుచుండగా నొక బాలిక వారి ఇంటికి ముప్పికై వచ్చెను. ఆబాలిక కయిదా రేండ్లకన్న నెక్కువ యుండవు. పిల్లతలవెండ్రుక లసంస్కృతములై చిహ్నగానుండెను. బాలిక బక్కపలుచగా నుండెను. పిల్ల యొట్టనిదై నను పోషణ

లేక నల్లపడి యుండెను. ఆబాలిక యొక చింపిరి పరికిణీ కట్టుకొని పైన తుండుగొడ్డ యొకటి నైచుకుని యందులో బెట్టిన బిచ్చపు గింజలు మూట గట్టుకొనుచుండెను. ఆ పేదబాలిక చూచుట కసహ్యముగా నున్నను పరిశీలించి చూచు వారి కామె మొగము రేఖలు రమ్యములుగానున్నవని తెలియకపోదు.

హరశాస్త్రి యామెనంక నిదానించి చూచి యాయమ్మాయి యెరనియడిగెను. ఆయింటి బ్రాహ్మణుఁడామె యొక బీదపిల్ల యనియు నామెయు నామె తండ్రియు నూరికి దక్షిణమున చెరువుద్వారా నొకచిన్న పూరింటిలో నివసింతురనియుఁ బెప్పెను. హరశాస్త్రి యా బాలికను నీ పేరేమని యడుగఁగా నామె 'రాధ' యని చెప్పెను. హరశాస్త్రి యా పిల్లను దగ్గఱకు పిలిచి యామెచేయి చూచెను. ఆ పిల్ల చేయి అదేమిగ నాతఁడొకగంట చూచెను.

ఆయింటి బ్రాహ్మణుఁడు హరశాస్త్రి నాపిల్ల జాతక మెట్టిదిని యడిగెను. హరశాస్త్రి మా రాడలేదు. ఆపిల్ల తన దాదాని తాను బిచ్చమెత్తుకొనుచుఁ బోయెను. హరశాస్త్రి తాను బసలో భోజనముచేసి రెండుజాములకు వెదకుకొనుచు నా బిచ్చపుఁ బిల్లయింటికేఁ బోయెను. ఈతఁ డచ్చటికేఁ బోవు వరకు నా బాలిక వాకిటఁ గూర్చుండి రెండు పేకాకు లంట బొడుచుచుండెను. ఆమె హరశాస్త్రిని చూచినంతనే బాల్య చాపలమువలనఁ గుట్టుచున్న విస్తరి యచటఁబెట్టి తనచేయి చూడుమని యడిగెను. ఇంతలో నింటిలోనుండి తండ్రి విస్తరి నైనదాయని కేకవేసెను. రాధ మరలవిస్తరికుట్టు చుండెను. హరశాస్త్రి నామె కెదురుగాఁ బోయి కూర్చుండెను.

రాధ తండ్రిపేరు గోపన్న. ఇతఁడు చాల పేదవాఁడు. ఇతఁడు నితని భార్యయు పేదదంపతులై యా యూరివారి దయవలనఁ గాపురము చేయుచుండగా, నతనిభార్య రాధ, ప్రసవించి పర్యోక గతురాలయ్యెను. ఆమె పోయినప్పటి నుండియు గోపన్న బ్రదుకు మరియు బయటఁబడినది. అతఁ డీపిల్లను బెట్టుకొని నెమ్మదిగాబ్రదుకుచుండెను. కొన్నాళ్ళాపసి దానినెత్తుకొనిపోయి యాయుమ్మదగ్గఱనాయుమ్మదగ్గఱపాలిప్పి చుకని పిల్లకు రెండేళ్లు వచ్చినప్పటినుండియు నట్లే సాకు కొనుచుఁ గోపమువచ్చినప్పు డామెనుగొట్టుచుఁ దిట్టుచు దయ వచ్చినప్పుడు 'తల్లీ! నీవే నాపాలిటి కల్పవృక్షమవు. తల్లీ! మీతల్లి చచ్చినపుడు నిన్ను నాకిచ్చిపోయినదే' యని వక్ష. మున కాపసిదానిని హత్తుకొనుచుఁ గాపురము చేయుచుండెను. గోపన్నకు నాలుగు స్కార్త్తు ముక్కలయినను రాకపోవుటచే నతని బ్రదుకు దుస్థరముగా నుండెను.

రాధకుఁ జిన్నచిన్న పనులన్నియుఁ జేతనగును. హర శాస్త్రి రాధవంకనే చూచుచుండెను. గోపన్న లోపలనుండి వచ్చి హరశాస్త్రినిగూర్చి యూచుపేరడిగి యాతడు జ్యోతి ఘ్నుడని సాముద్రిక వేత్తయని తెలిసికొని 'స్వామీ! మారాధ చెయ్యిచూచి నన్నీమె యేమైనను బ్రతికేంచు నేమో చూచుదు' అనెను. రాధ తెల్లపోయి తండ్రివంక హరశాస్త్రి వంకఁ జూచెను. ఆ యింటి కెదురుగానున్న చెరువుమీఁదఁ దీరువుపిట్ట కూయుచుఁ బగుగెత్తెను. హరశాస్త్రి మీరు ముందు భోజనము కానింజని చెప్పెను.

5]

అటవ ప్రకరణము

~~అటవ ప్రకరణము~~
~~అటవ ప్రకరణము~~
~~1954~~
~~1954~~

మహమ్మదుషాకు పట్టాభిషేకమై నాలుగేండ్లు గడచెను. సుల్తానునకుఁ బదునాలుగేండ్లు వచ్చెను. ఈ నాలుగేండ్లు జహాన్ ఆధికార మెక్కువై పోయెను. సుల్తాను రహస్యము జహాను తనచేతులలోఁ బెట్టుకొనెను. ఆ రహస్యము వారి యిద్దరిమధ్యనే నిలచిపోయెను. ఈ రహస్యము గవానునకును రాణికిని తెలియును. కాని తెలిసి లాభములేకపోయెను. మహమ్మదుషా జహానుల యిద్దరిమధ్య నమ్మకము చెడనంత నేపు జహాను నేమియుఁ జేయరాదు. జహాన్ దాచిన పరిచారకుని సుల్తాను ట్టుమించెను. గవానునకు రాణికి నేమిచేయుట కును దోచలేదు. నాలుగేండు జహాన్ రాజ్యము చేసెను. జహాన్ తన యధికారము క్రమక్రమముగా వృద్ధిచేసుకొన జొచ్చెను. జహాన్ భోగము రాజభోగముకన్న నెక్కువ యయ్యెను. సుల్తానువెంటఁ బదిమంది యంగరిక్షకులుందురు. జహానున కిరువదిమంది. రాజ్యవిషయములలో గవానురాణుల మాట చెల్లదు. వీరన్నది జహాను కాదను. సుల్తాను జహాను మాటనే చేయును.

రాణి యీ నాలుగేండ్లుగా సుల్తానుని ప్రేమ కొంత వరకు సంపాదించెను. అతనికి తానే భోజనము పెట్టును. అతనికి దాసీలను బహుమానముగాఁ బంపించును. తన నగలలో నతనికిఁ గొన్ని నజరానా లిచ్చును. మాటిమాటికి నతనిని గౌగలించుకొని 'నాయినా ! నీ తల్లిని నన్ను మరచిపోకు సుమీ' యని జోక్యొట్టును. ఇట్టి వానిచేత సుల్తానునకుఁ

దల్లిమీదఁ గొంత నమ్మకము ప్రేమయుఁ గుదిరెను. జహాన్
తన తల్లికి తనమీదఁ బ్రేమ లేదన్నమాట యబద్ధముగా
దోచెను.

ఒక నాఁడంతి పురములో సుల్తానును రాణియు
గూర్చుండిరి. రాణి సుల్తాను దుస్తులలో మడతలు తీయుచు
నతని మెడలో హారములు సర్దుచు “నాయనా! నైజాంషా
కన్న నీవే సుల్తానుగా నుండఁ దగుదువు. అతఁడు నీయంత
యందముగాని దర్జాగాని లేనివాఁడు” అనెను. సుల్తాను
సంతోషించెను.

ఆమె మరల ‘నైజాంషాకు సేవన్నఁ జాలప్రేమయుండె
డిది. అతఁడు రాజ్యము నీకే యాయవలెనని చాలసారులను
చుండెడివాఁడు’ అనెను. సుల్తాను తన యన్నగారిని గూర్చి
జాలిపడెను.

రాణి మరల ‘అతఁడు చనిపోవునప్పుడు నిన్నుఁజూడ
వలెనన్నాఁడు కాని జహానుసాహెబు చూడ నియ్యలేదు.
పాపము వానియాత్మ నిన్నుఁ జూడవలెనని యెంతయూరంట
పడినదో’ యని కన్నీళ్ళు జార్చెను. సుల్తాను కరగిపోయెను.
‘జహాను చాల దుర్మాత్తుఁడు. నన్ను మాయన్న నేలచూడ
నీయలేదు’ అనెను.

‘నాయనా! నీకు సీతల్లిమీద నీయన్నమీదఁ బ్రేమ
లేకుండ జహాన్ కుట్రచేసెను. నాయనా! సుల్తానుకు
మాత్రము తల్లిదండ్రులమీదను నన్నదమ్ములమీదను ప్రేమ
యండదా! నైజాంషాకునీమీద నెంతప్రేమయుండెడిది’ అని
రాణి యనెను. సుల్తానునకు జహానుమీద ననుమానము

కలిగెను.

రాణి—నై జాంషాకు నాయందును బ్రేమ యుండెడిది. అతఁడు నేనుచెప్పినట్లు నడచుకొనెడివాఁడు. అది జహానకు గిట్టినది కాదు. అందుచేత నై జాంషాను జహానుచంపించెను. అతనిఁ జంపించి నిన్ను సుల్తానును చేసినాఁడు. నిన్ను సుల్తానును చేయకముందు నామీద, నీయన్నమీద, నీకు బ్రేమ లేకుండఁజేసినాఁడు. నీవునేను నొక్కటైనచో రాజ్యమంతయు నీదియేగదా ! మంత్రియైన యతని కధికార ముండదు. నిన్నతఁడు కూడఁగట్టినచో నధికార మతఁడు చేయనచ్చును. నిన్ను మోసముచేసి నిన్నేదో బెదరించి నిన్ను తననై వునకుఁ ద్రిప్పుకొన్నాఁడు. సుల్తాను రాణి మాటలు నిజము లనుకొన్నాఁడు.

మరలరాణి యిట్లన్నది—‘నై జాంషాను మీయన్నను నిన్నంతగాఁ బ్రేమించిన యన్నను జంపి యా రహస్యము నాకుఁ దెలియనట్లు దాచుచున్నాఁడు. ఆరహస్యము కోనిన్ను తనచేతులలో నిరికించు కొన్నాడు. తండ్రీ! సుల్తానువు నీనైన నేమి మీయన్న యైన నేమి కాని యిప్పుడు సుల్తాను జహానై నాఁడు. కిరీటముహాసములు నగలు నీవి. అధికారము జహానుది. కిరీటము పెట్టుకొన్నవాఁడు కాదు రాజు. అధికారము చేసినవాఁడు రాజు నీకంగరక్షకులు పదిమందియే. జహానునఁ కిరువది మంది. జనులందఱు తమ పనులు అగుటకు జహానును జూడఁ బోవుచున్నారు గాని నిన్నుఁ జూచుటకు వచ్చుట లేదు. నీవును నేనునుమనోవృత్తి తినుచున్నట్లు తినుచున్నాము. జహాన్ రాజ్యము చేయుచున్నాఁడు.’

సుల్తానునకు తల్లిచెప్పిన ప్రతిపదము యదార్థ మని తోచెను. నైజాంషాను జహాను చంపించెనని రాణికిఁ దెలియనే తెలిసెను. ఇంకఁ దాను జహానునకు భయపడవలసిన పని లేదను కొనెను.

రాణి మరల నిట్లుచెప్పెను. “నాయనా! నీలన్నగారి యాత్మ జహాను నెత్తురు చూడఁగోరు చున్నది. జహాను చచ్చినగాని నీలన్న యాత్మకును నాయాత్మకును సంతృప్తి లేదు; నిజమైన యధికారము లేదు. ఏమందువు?”

సుల్తానునకుఁ గోపమువచ్చెను. “అమ్మా! రేపు జహానును నరకించెదను” అనెను. రాణి నాకట్లు వాగ్దాన మిమ్ముని ఖురానుమీద ప్రమాణము చేయించెను.

నాలుగు సంవత్సరముల క్రిందట జహాను చెప్పిన మాటలకుఁ జేసిన చేతలకు నేడు రాణిమాటలకు నామెచేతలకు సరిపోయినది. నవాబు తాను వానినిఁ బోల్చి చూచుకొనెను. రాణికి సర్వము తెలిసినట్లు తెలిసిపోయెను. సుల్తాను మఱియుఁ జిత్ర విచిత్రములై న భావములు చెలరేగెను.

ఆరాత్రి సుల్తాను మరల నొక స్వప్నమును గాంచెను. జహాను, గవాను, తాను, తన యన్నయుఁ గలసి యొక కాలువవెంట నడచు చుండిరి. గవా నింతలో నెచ్చటికో పోయెను. జహా నా సందుచూచి తనయన్నను కాలువలోనికి ద్రోసెను. గవానువచ్చి జహానును నైజాంషా యేడి! యని యడిగెను. జహాను తన్నుజూపి యితఁడే నైజాంషా యనెను. గవాన్ మరల మ్రోక్షాడలేదు. గవాను తన్ను వెనుకకుఁ బిరిచి ‘సుల్తానుజీ! నీవు జహానును కాలువలోనికి ద్రోయము

త్రోయకున్న నతఁడు నిన్నును నన్నునుగూడ గాలువలోనికి ద్రోసి చంపును' అని చెప్పెను. ఆతనికి దారి తోచలేదు. జహాన్ తనను కాలువలోనికి ద్రోయబోవుచున్న ట్లుండెను.

ఇంతలో సుల్తానునకు మెలకువ వచ్చెను. తెల్లవారి నది. ఇదివరకు సుల్తాను తనకలలు జహానునకు జెప్పెడివాఁడు. ఈకల జహానున కెట్లు చెప్పట. అదియుఁగాక తనతల్లి వచ్చి యతనిఁ గొగిలించుకొని 'నాయనా సుఖముగా నిద్రపట్టినదా ! మీయన్న యెప్పుడును కలలు కనుచుండెడివాఁడు. నీకుఁ కలలు రావుగద' యనెను. సుల్తాను తన మనోదాగ్ధ్య మీలాలనచేతఁ గరగిపోగా రాణి కీస్వప్నమంతయు జెప్పెను.

రాణి యిట్లన్నది. "ఈస్వప్నము శుభమైనదిగా లేదు. హరశాస్త్రి యుండినచో నిట్టి స్వప్నముల కర్థము చక్కగాఁ జెప్పెడివాఁడు. అతఁడు జహాను దుర్మార్గత్వమునకు జడిసి వెడలి పోయినాఁడు."

సుల్తాను హరశాస్త్రిని గూర్చి కొంచెముగా జిక్కిఁ దెచ్చుకొనెను. "అమ్మా ఆ హరశాస్త్రి యిప్పు డెచ్చట నున్నాఁడు?" అనెను.

రాణి—తెలియదు! అని చెప్పి గంగూహసనుల స్నేహము, హరశాస్త్రి వెడలిపోవు నప్పు డనిన మాటలు చెప్పి హరశాస్త్రిని మరలఁ దెచ్చినగాని రాజ్యము బాగు పడదని చెప్పెను. ఇప్పుడు సుల్తానునకు రాణిచెప్పిన ప్రతి పదము నచ్చుచున్నది. సుల్తాను హరశాస్త్రిని విలిపింతు ననెను. తరువాత నవాబు స్నానముచేసి భోజనముచేసి హరకీరీటా దులు ధరించి పరిచారకులు నుద్యోగులు వెంటరా సమస్త

నైభములతో సభా సదనములకుఁ బోయి కొలువుతీరి
కూర్పుండి యుండెను

నవాబు కొలువునకుఁ బోయినది మొదలు రాణి
జహానును చంపుటకుఁ దగిన వానిని వెదకుచుండెను. అధికార
మంతయుఁ దనచేతిలో నుంచుకొన్న జహానును చంపుటకు
మంచి సాహసుఁడు కావలయును.

బహానీరాజుల యాస్థానములో మహమ్మదీయులు రెండు
కక్షలుగా నేర్పడి యుండిరి. పర్షియానుండి వచ్చిన మహమ్మ
దీయులకును దక్షిణాపథము నందలి వారికిని వైషమ్యములు
ప్రబలియుండెను. పర్షియావానికి క్వాజామహమ్మదు గవా
నాయకుఁడు దాక్షిణాత్యులకు క్వాజామహమ్మదు జహాన్
నాయకుఁడు. ఈ రెండు కక్షలవారు నొకరి యధికార మొక
రపహరించు చుండిరిని యొకరిపై నొక రసూయాపరచుటై
యుండిరి.

ఇప్పుడు జహానును చంపవలయు ననినచోఁ బర్షియా
దేశస్థుడు చంపవలెను. అట్లు చంపినచో దాక్షిణాత్యులంద
రును వానిమీదఁ బగబట్టెదరు. కావున నదిసాధ్యముకాదు.
రాణి యూహించెను. బౌత్తరాహుఁడైన యొక సాహసి
మహమ్మదీయుఁడు సుల్తానున కంగరక్షకులలో నొక డుండెను.
రాణి వానిని బిలిచి యూహని చెప్పెను. నిన్ను నేను రక్షిం
చెదననెను. సుల్తాను నాజ్ఞాకాగానే యూహని యాలస్య మించు
కయు లేకుండఁ జేయవలె ననెను.

సుల్తాను కొలువులో నుండగా మహారాజువలె జహాన్
లోనికి వచ్చెను. అతనివెంట నంగరక్షకు లారోజున ముప్పది

మంది వచ్చిరి.

సుల్తానున కనుమానము దృఢపడెను. కాని యతనికి వానిని శిక్షించుటకు ధైర్యము చాలకపోయెను. సభ యరగంట జరిగెను. సుల్తాను వెనుకాడు చున్నాడని రాణికిఁ దెలిసెను. ఆలస్యము జరుగరాదు. నాఁడు దాటినచోఁ దన రహస్యము జహానునకుఁ దెలియవచ్చును. రాణి తొందరపడియొక పరిచారికను రాజనొద్దకుఁ బంపించెను. అదిపోయి నవాబునకు సలాముచేసి 'జహాపనాహ్! మీతల్లిగారికి మీరు రాత్రిచేసిన వాగ్దానము నెరవేర్చ నామె కోరుచున్నది' అనెను. సుల్తానునకు వెంటనే యాపేశము కలిగి యొక్క యరపుతో జహానునకుఁ జూపించి 'వాఁడు రాజద్రోహి! వానిని వధింపు' డనెను. అనుట యాలస్యముగా నా యశాత్తరాహుఁడు జహాను మీది కురికి బట్టక తీతో జహానును రెండుగా నరికివైచెను. సభ యంతయుఁ గల్లోలపడెను. సుల్తాను నిలుచుండి రెండు నిమిషములు జహాను తల మొండెము వంకఁజూచి సభ వెడలి పోయెను. శైత్యరాహుఁడు సుల్తానువెంటఁ బోగా నతనివంక వెయ్యి తీక్షణదృష్టులు నిగిడెను.

వీడవ ప్రకరణము

హరశాస్త్రి యాయుండిపోవుట యుండిపోవుట కొండ పల్లిలోననే యుండిపోయెను. అతఁడు రాధను గోపన్నను వదల లేకపోయెను. ఒకచిత్ర మేమనగా రాధ జాతకముకాని రాధ సాముద్రకముగాని హరశాస్త్రి గోపన్నతో నొకసారి యైనను చెప్పివాఁడుకాఁడు. రాధ కిప్పుడు పదియేండ్లు నచ్చినవి. రాధ మునుపటికన్న కొంచె మెదిగినది. రాధ కిప్పు డిద్దరు తండ్రులు, గోపన్న కడుపునఁగన్న తండ్రి, హరశాస్త్రి కనులతోఁగన్న తండ్రి.

హరశాస్త్రి కొండపల్లిలో నొక వర్తకునియొద్ద, లేఖకుఁ డుగా బ్రవేశించెను. ఆవర్తకునకు హరశాస్త్రియం దమితమైన భక్తి యేర్పడెను. అతఁడు హరశాస్త్రికి సాలునకు నాలుగు వందల నాణెము లిచ్చునట్లేర్పాటుచేసెను. హరశాస్త్రికిఁ బనియులేదు పాటలేదు. ఎప్పుడైనను వారియింట పురాణము చదువుట; నూటికిఁ గోటికి నుత్తరములు వ్రాయుట; పిల్లలకు జాతకములు చెప్పుట; హరశాస్త్రిపనియిది. హరశాస్త్రి తల్లి యోగుగల్లులోఁ జనిపోయెను. హరశాస్త్రి యోగుగల్లునకుఁ బోయి తల్లి పరలోక క్రియలు సుష్టుగా జరపెను. ఆవర్తకుఁడు హరశాస్త్రి తల్లి పరలోక క్రియలకు రెండువందల టంకము లిచ్చెను. ఓరుగల్లులోని యొక బ్రాహ్మణుఁడు తన కూతుఁడు హరశాస్త్రి కిత్తుననెను. హరశాస్త్రి తనకుఁ బెండ్లివయసు మీరినదని నిరాకరించెను. హరశాస్త్రి భోజనము కొండపల్లి సత్రములో. ఆసత్రమునందున బ్రాహ్మణికి హరశాస్త్రి సాలు

నకు రెండువందల నాణెము లిచ్చునట్లు నిర్ణయించుకొని
యచట భోజనము చేయుచుండెను భోజనము సత్రములో
నిద్ర గోపన్నయింటిలో.

రాధ కిప్పుడు తమయింటిలో నన్నిపనులు చేయుట
చేత నైనది. అన్నమునండ్రి తండ్రికిఁ బెట్టుచు విత్తభ్య కుట్టుచు.
ఇంటిపని యంతయుఁ జేసికొనును తనకుఁ గావలసినవి హార
శాస్త్రీ యద్యోగముగాఁ గుదిరిన వర్తకుని యింటికిఁ బోయి
తెచ్చుకొనును. వారు రాధ యేమడిగిన నది యిత్తురు. హార
శాస్త్రీ యామెను బిడ్డవలెఁ జూచుకొనుటచేత నూరండరికి
రాధ యనిన నభిమానము హెచ్చెను. ఆమె కిప్పుడు కొరత
లేదు. రాధ యిప్పుడు మునుపటికన్న నొడలు చేసినది, ఎఱ్ఱ
పడినది. పరికిణీ మాయనీయదు. తల చెరిగనీయదు. ఏడెనిమి
దేండ్లుగా నూనె యెఱుగని యామెతలవెండ్రులు నూనె
కెరురు తిరుగును. కాని దువ్వెన కెదురుతిరుగ లేక యణగి
యందును. రాధ బిల్లేరుగాజులు పెట్టుకొని బందగు కలంకారి
కరికిణీరైకలు తొడుగుకొని కన్నె ముత్తైదువుగాఁ బేరంట
మునకు వెళ్ళినప్పుడు నగలు లేకున్నను స్తందరికన్న లామె
మీదనే యందును.

హారశాస్త్రీకి రాధకుఁ బెండ్లిచేయవలెనని పట్టినది.
అతఁడొకనాఁడు సంబంధము విచారించుట కనురావతిపోయెను.
అనాఁడు బైరాగి యొకఁడు గోపన్న యింటికివచ్చి రాధను
చూచి యామెయడుగగా నామెచేయి చూచెను. అతఁడామె
చేయి చూచిమూచి పెదవివిరచి పోయెను. రాధ వాని నేల
పెదవి విరిచెనో చెప్పుమని తొందరపెట్టెను. కాని వాఁడు

చెప్పకుండునే తిరిగి పోయెను. రాధ కేమియుఁ దోచలేదు. ఆనాఁడు వంటయంతయుఁ బాడుచేసెను. గోపన్న భోజనము ముందు విసుగుకొనెను. 'అమ్మా! మీ పినతండ్రడి యూరులో లేడని యా వంట యిట్లు చేసితివి' అనెను.

రాధ భోజనమైనది లెరువత బైరాగి వానిని వెదకు కొనుచు నూరునెంటుఁ బోయెను. వాఁడూరిచివర నొకచోటఁ గూర్చుండి గంజాయిపీచ్చు చుండెను. రాధ వానియొద్దకుఁబోయి 'నాచేయిచూచి యిందాక బెదవి విచితివి కదా! నాచేయి చూచి నా జాతకము చెప్పుమనెను, వాఁడు 'మంచి భాగ్య శాలివే తల్లి మంచి భాగ్యశాలివి. నీకు గొప్పపాప పట్టును' అనెను. రాధకుఁ దృప్తికలుగలేదు. వానిని తరిచి తరచి యడుగ మొనలుపెట్టెను. వాఁడు చివరికు దగ్గరకు రమ్మనిచేయి చాప్తమని చేయి పడిరించి యిట్లనెను. 'అమ్మా! నీవు బీద రాలవు. నీభర్తాకూడ బీదవాఁడేయగును. నీకుఁ బండ్రెడకర యేట బెండ్లియగును' అని చెప్పెను. రాధ పెదవి విరిచిన నెందుకో చెప్పుమనును. వాఁడు చెప్పలేదు. రాధ వానిని పీడించెను. తల్లీ! నీకు పదునేనవయేట గండమున్నది. కాని యది దాటిపోవు'ననెను. రాధకుఁ దృప్తికాలేదు. ఆతనిదగ్గ రకు మరికొంచెముజరిగి 'తాతా! అది కాదు నిజముచెప్పుము' అని యడిగెను. బైరాగి యాలోచించి తల్లీ! ఏమైనను సరే చెప్పుచున్నాను. ఆశుభము చెప్పరాదు. అయినను నీవింతగా పట్టుపట్టితివిగానఁ జెప్పుచున్నాను. నీకు పదునేనవయేట గండములేదు కాని యేదో యొకవిచిత్రమైన యాపద రానున్నది. బాగుగా నాలోచించినచో నీభర్త నిన్ను వదలి పెట్టరచ్చును.

కాని నీ హస్తమందేదో వక్రరేఖయన్నది. తల్లీ! అది నాకు తెలియటలేదు. అగీత యుగ్మమేమో తెలిసికొనవలెనని నాకును నూహగా నున్నది. నేను బ్రదికియుంటినా, నీ వెంటనే తిరుగు చుందును. అగీత నే నెక్కడ జూడలేదు. అగీత యుగ్మమేమో తెలిసికొనుటకీ యెదేర్చును నీ వెంటనే యుండెను మాటి మాటి కీయూరు వచ్చుచు పోవుచుందును. వచ్చినప్పుడెల్ల నిన్ను చూచుచుందును' అని చెప్పెను రాధ యతనిని వాని పేరడిగెను. నాడు 'రాంబై రాగి యని చెప్పెను. బై రాగితన సంచిలోనుండి యొక మూలకీర్తిని రాధకిచ్చి 'గీనిది యెప్పు డును మెడలో కట్టుకొనుము. నేను పనిరోజులలో బయలు దేరి కాశికీ బోవునున్నాను. హిమాలయ పర్వతములలో గొన్నిమూలకలు వెడకుటకై పోవుచుంటిని నేను తిరిగి సంవత్సరమైన తరువాత వచ్చెదను వచ్చినప్పుడు నీకింకొక మూలక యిచ్చెదను. అంతవరకు నీవు దీనిని ధరించుము అది తెచ్చిన తరువాత నీవది ధరింపుగాని' యని చెప్పెను రాధ యెడల రాంబై రాగి కేలనో వృథాకరుణ బుట్టినది. రాధ యా మూలక తీసికొని యింటికిపోయెను.

మః నాడు హరశాస్త్రి యింటికి దిరిగివచ్చెను. రాధ జరిగిన కథయంతయు నాయనతో చెప్పెను హరశాస్త్రి యాశ్చర్యచిహ్నమైనది. ఆ బై రాగిని తనకు జూపించుమని యడిగెను. రాధయు హరశాస్త్రియగారిని యూర నటించి దిరిగి కాని బై రాగి కనబడలేదు. రాధ హరశాస్త్రితో బాబూ నాడు చెప్పినది నిజమేనా' అని యడిగెను హరశాస్త్రి 'తల్లీ! నిజమే, నీచేతిలో పచిత్రమైన వక్రరేఖ కట్టమేమో నాకును

దెలియలేదు. అందు కనియే నేను రాజమహేంద్రవరము పోదమనుకొన్నవాడని చ్చటనే నిలచిపోతిని. ఇంక నై దేం జ్జలో నా గీతఫలము దెలియును' అనెను. రాధ 'ఆగీత మంచిదా! చెడ్డదా! యని' యడిగెను. హరశాస్త్రి మంచి దిగాఁ గనంబడుచున్నదికాని దాని యాధార్థ్య మిట్టిదని చెప్పరాదనెను. రాధ కొక విధమైన యానందము కలిగెను. తన కేదో గొప్పరశ పట్టునని యనుకొనెను. ఆనాఁడు సాయం తనమున రాధ వారియింటి కెదురుగానున్న చెరువుగట్టున నంట్లుతోముకొనుచు నూహమీద నూహగాఁ దనకు మహై శ్వర్యము కలుగనియుఁ గొండపల్లికోటకుఁ దాను రాణినగుదు ననియు ననుకొని కోటవంకఁ జూచెను. కాలుచాచిపట్లు దక్షిణమునకు ఏటవాలుగా వ్యాపించిన యాకొండ చరియ రాధ వంక భయంకరముగాఁ జూచెను. ఆకొండ ప్రక్కలఁ బెరిగిన చెట్లు పర్వతమునకు సహజమైన గాంధీర్యమును వెల్లడించెను. రాధ ప్రక్కగా నొకపాము జరజర నడిచిపోయెను. కొంచె మైనదో నామెను గుఱచెడిదే.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

కౌజామహమ్మదు జహ్శును సుల్తానుచంపించిన తరువాత నాలుగేండ్లకు నశగా 1171 సంవత్సరములో నొకనాఁడు పేగిలోఁ బగలు పన్నెండుగంటలు దాటిన తరువాత నొక యాశ్వకుఁడు కొండపల్లి చేరెను. అతఁడు గొప్ప నంశము వాఁడువలె గిసంబడు చుండెను. కాని మొగ మెండ చేతను మాత్రమే కాక దైన్యముచేతఁ గూడ మాసిపట్లు కనఁబడు చుండును. అతఁడు కొండపల్లి వచ్చి సత్ర మెక్కడ నున్నదని యడిగి సత్రమునకుఁ బోయెను. అక్కడ భోజనము చేసెను. భోజనము చేయుచుండగా సత్రపుటవ్వ యాయనతోఁ బ్రసంగము సాగించెను. ఆమెకావేళ గానిపేళ భోజనము చేయువారెవరు లేనందునఁ దీనుబడి పలిగి యాతనితోఁ బ్రస్తావించుచును వీలయ్యెను.

అవ్వ—‘అయ్యా ! మీ డేయారు.’

అతఁడు మాటాడలేదు. అవ్వ మరల నదే ప్రశ్నించెను. అతఁడు కూరకలుపుకొని నేయియడిగెను. అవ్వ నెయ్యియెక్కనగాఁ జూరఁబోసి మరల నదేప్రశ్న యడిగెను.

ఆ—మాది కడుకము. కొంచెము కూర వడ్డింతురా !

అవ్వ కూర వడ్డించెను. మరల నేయినేయఁ బోయెను. కాని యాతఁడు వలదనెను. అవ్వ ‘మీ పేరే మని యడిగెను. అతఁడు మాటాడలేదు. అవ్వ పులుసుపిసి మక్కలు రాచిప్పతో నున్నవనియు నాతని విష్టరిలోననే వడ్డించి ‘అయ్యా ! బెండకాయ ముక్కలు మీ కిష్టమేనా’ యని

యోగతడిష్టమే యనగా 'నున్నముక్క లన్నియు వేసితిని
కడుపునొండు తినుబాబు! ప్రోద్బాటి వచ్చితిరి. గొప్పయింటి
బిడ్డవువలె గనంబడు చుంటివి. ఏదో మాయదృష్టము కాక
పోయిన మీ వంటి వాడు బహు కె నున్నావు' రి నెను

ఆ—మీ యదృష్టము. మా దురదృష్టము.

అర్జు—ఏమి! బాబూ! అట్లంటిరి! భోజనము బాగుగా
లేదా! అట్లయిన నాకుఃజిల్లిగవ్వ యియ్యవచ్చు. మీరు రాత్రి
గూడ నుండుడు. మీ కిష్టమైన పదార్థము లేవో చెప్పుడు.
చేసి పెట్టెదను. బాబూ! భోజనము మందర మీ రుసూరు
మనినచో నాకది తగులును.

ఆ—(నొచ్చుకొని) అమ్మా! అదికాదు: భోజనము
చాల బాగున్నది. అది నాసొద. మీరు సంబంధము కని
మాట. ఆర్జికుని గాంధీర్యము ముఁలేఅర్జు బయిచేత కరిగినది.

అర్జు—నాయనా! ఏదో కష్టములోనున్నావు కాబో
లును, కష్టములుకాక యీ ప్రపంచములో సుఖముఁబన్నవా !
ఓర్పుకోవలయును. కష్టములు కాపురమును చేయవు. మంచి
రోజులు నీకును వచ్చునులే.

అర్జు కాతనియందు దయగలిగి తనకై అట్టిపెట్టుకొన్న
పెరు గార్వోకు డెక్కువన్న కొలది యాతని విస్తరిలోఁ
గ్రుమ్మరించెను. ఆతని మఁస్సు ముఁసలి యామె యెడలసమా
ద్దీమై పోయెను. అతఁడు 'పెరుగెక్కువ ఏ సిరి, నేను తినలే'
ననెను.

అర్జు—'నాయనా! అస లన్నకే తినవోదు. ఎంకలో
నడచినవారి కన్న మేమి సయించును. కడుపునొండు నీళ్ళేపోసి

తీవి. ఈ పెరుగన్నము తినము. చలన చేయను. బాబూ! మీరు సంతోషించుటయే నాకుఁ గావలసినది. ధన మేమి శాశ్వతము' ఆశ్వికుని మనస్సు అప్పుకు వశమైపోయెను. అన్వ నాయనా మజ్జలలోనికి లనణము కావలయునా యని యాతఁడు చంద్రగా 'మీపేరేమి' యనెను.

ఆ—అంభోడరాజు.

అన్వ—అయ్యో! నాయనా మీరు క్షత్రియులా! మీ కిక్కడ వడ్డించితిని. బాబూ! నాకా సంగతి తెలిసినచో వేరేగదిలో వడ్డించబడిదానను. నాయనా మీకళ మీయొక్కోప వీతము చూచికూడ నాకుఁ దెలివిలేక పోయినది. మీరు చెప్పిన న చెప్పితిరికాదు. బాబూ! క్షమించుము.

ఆశ్వికున కన్వ సాక్షాత్తు కాశీలన్నపూర్ణ యరిపించెను. పొగడ్తల కెవని మనస్సు కరుగదు!

అన్వ—బాబూ! మీ రేయూరు పోవుచున్నారు?

ఆ—అహమ్మదాబాదు.

అన్వ—ఏమి పనిమీద? మనబసలో హరశాస్త్రిగారని యున్నారు! ఆతనిది పూర్వ మహమ్మదాబాదే అక్కడ నాయన నవాబులద్దర యుద్యోగి యట. మీకేదైన వర్తమానము కావలసినచో నాయనచేతఁ జెప్పించెదను.

అంభోజునకు నన్వ మంచితనమునకు నాశ్చర్యము నేసెను. ఇంతలో నాయన భోజనము పూర్తి యయినది. లేచి గుఱ్ఱమును కట్టి వేసినచోటికిఁ బోయి కొన్ని దుస్తులు తెచ్చి యొక గదిలోఁ బక్కవేసికొని పడుకొనెను. నేనగి వేడికి నలయుటచేత నాతనికి నిద్రపట్టెను. అతఁడు మేలు

కొనునప్పటికిఁ గాకులు కూయుచుండెను. ఆతఁడులేచి చెరువు దక్షిణమున నున్నదని కనుగొని యచటికిఁ బోయి కాలు సేతులు కడిగికొని వార్చికట్టమీద నిలబడెను. ఆపేరకు హరశాస్త్రి గోపన్న యింటనుండి చెరువు నొడ్డుకుఁ బోయి సాంఖ్యకృత్యములు చేయ మొపలుపెట్టెను.

అంగోజ రాజునకు హరశాస్త్రి యాతఁడే యేమో యనిపించినది. కాని రాజునీని పలుకరించ నీయలేదు. హర శాస్త్రి చెరువులోనుండి బయటకువచ్చి రాజునుజూచి—
‘అయ్యా! క్షత్రియులవలె నున్నారు. తమరి దేగ్రామము?’ అనెను. రాజు గంభీరముగాఁ గటకమని చెప్పెను. హరశాస్త్రి కటకమునకుఁ బోవుచున్నారా యనెను.

అం—కాదు. కటకమునుండియే వచ్చుచున్నాను. బీడకునకుఁ బోవుచున్నాను హరశాస్త్రిగారిని మీరెరుగుదురా?

హ—అయ్యా! నేనే హరశాస్త్రిని. నాతో మీకే మైన పనిగలదా?

అం—అయ్యా! తమరు పూర్వము బీడకు నవాసుల యొద్ద నుద్యోగులటకదా! అచటి వర్తమానములు తమనలన దెలిసికొనవలెనని యాహాపడి యడుగుచున్నాను.

హ—‘అయ్యా! వట్టియుద్యోగినే కాదు. వారు బ్రాహ్మణ సుల్తానులని తమకు తెలియునుకదా! వారుమూల పురుషుఁడైన అల్లాఉద్దీన్ హసన్ షా నవాబైనది మాపూర్వుఁ డైన గంగూబ్రాహ్మణునిదయవలననే. అప్పటినుండి యానవా బులకును మాకును వంశక్రమాగతమైన స్నేహమున్నది. కాని కడచిన సుల్తాను దానికి సున్న చుట్టెను. పైగా నావంశ

ములో హత్యలు దురాశలు ద్వేషములు ప్రబలిపోయినవి. నాకు విసుగుపుట్టి యచ్చటనుండి లేచి వచ్చితిని?

అంభోజరాజు 'స్వామీ! నేను బీడనునకు గొప్పపని మీదఁ బోవుచున్నాను. మీరు నాకు సాయము చేసినచో సంతోషించెద'ననెను. హరశాస్త్రి తనకుఁజేతనైన దెనచో నభ్యంతర మేమియు లేదనెను. అంభోజచుఁడు తాను హర శాస్త్రి భోజనముచేయు బసలోనే దిగితినినియుఁ దనసంగతి భోజనమైన తరువాత మరచి చేయుదుననియుఁచెప్పి యాతనిని దీసికొని పోయెను.

గుఱ్ఱమునకు మాల్సుచేయుటకు మేతవేయుటకు నెన నినో కుదిర్చి రాజు గుఱ్ఱమును చూచుకొనివచ్చి స్నానము చేసి యవ్వ యెక్కువ శ్రద్ధతో వడ్డించగా భోజనముచేసెను. రాత్రి జాముప్రోద్దుపోయి అంభోజరాజును హరశాస్త్రియుఁ చెరువు గట్టుమీదికిఁ బోయిరి. శుక్లాష్టమి వెన్నెల కాయు చుండెను. చెరువుగట్టుమీద నిర్జనముగా మండెను. హర శాస్త్రి తమ పనియేమియుని కదలించెను. అంభోజుఁడు మొదలు పెట్టెను.

అం—అయ్యా! నే నోద్రగజపతికి సమీపబంధువు నగుదును. నేను గజపతి యప్పగారికిఁ గూఁగుఁ బిడ్డను మంగళరాజును నొకఁడు కలఁడు. ఆతఁడు రాజుగారిభార్యకు మేనమామ మనుమడు. నేను గజపతికి రక్తసంబంధిని. ఇట్లుండగా రాణియొక్కయు నామెక్కిళ్లులైన కొందరు పాత్రుల యొక్కయు కుట్రవలన నాహక్కులు త్రోసివేయఁబడి మంగళ రాజు రాజు చేయఁబడెను. నాకుఁ గుమ్మక్కు లేకపోయినది.

ఆలోచించి భామిని సుల్తానుల సహాయము తీసికొని నారాజ్యము నేను సంపాదించునని పూనితిని. మొట్ట మొదట మీపేరు విన్నప్పుడు మీరు నాకు బీడరు వర్తమానములు మాత్రమే చెప్పుదు రనుకొంటిని. మీరు మీరీధ చెప్పిన తరువాత నా యాశలన్నియు మీ మీదఁ బెట్టుకొంటిని. మీరు నన్ను బీడరునకుం దీసికొని పోయి నవాబుల దర్శనము చేయించినారాజ్యము నాకిప్పించవలయునని ప్రార్థన. బ్రాహ్మణులు క్షత్రియుల ప్రార్థన త్రోసివేయ రాదని నామనవి.

హర—అయ్యా! నేను సుల్తానులతోఁ దగాదాపడి వచ్చితిని. మరల వారియొద్ద శెట్టు పోదును.

అం—ఒక స్నేహితుని పని సానుకూల పరచుటకు.

హర—ఇప్పటి సుల్తానును నేనెఱుంగ నే యెఱుంగను. నే నెఱింగిన సుల్తానును పసివాఁడుగానున్నప్పుడే కూసీచేసిరి.

అం—అయ్యా! తమరక్కడ మంత్రుల నెఱిగియుండురు కదా!

హర—ఇద్దరిలో నొకనికి నాకు విరోధమే యనిచెప్ప వచ్చును. కానియతనిని సుల్తాను రాజద్రోహియని చంపించెనని వింటిమి.

అం—ఇంక నేమి? మిగిలినవారు తమరికిమిత్రులేకదా! వారిని మీరు బాగుగా నెరుగుదురు.

హర—దానికేమి. రాణిగారిని మాత్ర మెఱుంగనా! ఈ కుఱ్ఱ సుల్తానును నేయెరుంగను. ఇప్పటి కాతఁడు ఁదు నెన్నిది పందొమ్మిదేండ్ల వాఁడుగానుండును. ఇంక నేను మీ యూరు రాసని చెప్పి వచ్చితిని. మరి యిప్పుడెట్లు పోదును.

అం—ప్రతిష్ఠ చేసితిరా ! హర—చేయలేదు కాని
యంతమాట యంటిని. అదికాక నేనువచ్చి సుమారెనిమిదేం
డ్లయినది. ఈయూరు వచ్చియే యాతేండ్లు దాదాపుకానచ్చు
చున్నది. నేనువారికి జాపకముందునా !

అం—అయ్యా ! గవానంతమేధాశాలి శౌర్యవంతుఁడు
లేడని ప్రతీతి. ఆతఁడు మిమ్మప్పుడే మరచిపోవునా ! మీరొక
దీనుని రక్షించుటకు బద్ధులంకల్పు లైతిరేని నా కార్యము
ఫలించినట్లే.

అంభోజనుఁడు హరశాస్త్రికి నమస్కారము చేసెను.
హరశాస్త్రి మొగమోట పడెను. రాజు రెండుచేతులు పుచ్చు
కొని హరశాస్త్రి 'అయ్యా ! మీకోసము నాపట్టుదల వదలె
దను' అనెను. అష్టమిచంద్రుని ధాన్యపుగొమ్ము క్రిందుగా
ధనపుఁగొమ్ముపైగా నస్తమించబోవు చుండెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

అంభోజనహరశాస్త్రి లిద్దరును బీడరు చేరిరి. బీడరు
లోని చాలమంది జనులు హరశాస్త్రిని చూచినంతనే పూర్వ
న్నేహముచు వెల్లడించిరి. హరశాస్త్రి తన యింటికిఁ బోయి
చూచుకొనెను. ఆయిల్లు పాడుపడి యుండెను. ఆస్థలము కొద్ది
మొత్తమున కమ్మివేసి హరశాస్త్రి బీడరునకుఁబోయినందులకు
స్వలాభము కలిగించు కొనెను. ఒకనాలుగైదు రోజులయిన
తరువాత హరశాస్త్రి అంభోజనుని వెంటఁబెట్టుకొని గవాను

నింటికిఁబోయెను. గవాను హరశాస్త్రివచ్చి నాఁడనినతోడనే
తానే బయటికివచ్చి యాతనిని లోనికిఁ దీసికొని పోయెను.
గవానునకు హరశాస్త్రి యకల్మషతయు తన సవాబులయం
దాతనికిఁ గల గాఢాభిమానమును తెలియును. అందుచేత
హరశాస్త్రి యన్న గవానునకు గౌరవము. ఆన్యోన్యకుశల
ప్రశ్నలయిన తరువాత హరశాస్త్రి జహాను మరణమును
గూర్చి ముచ్చటించెను. గవా నా సంగతి యంతయుఁజెప్పెను.
హరశాస్త్రికి నైజాంషా పేరు చెప్పినంతనే కనుల నీరుగిట్టునఁ
దిరిగెను. దానితో గవానునకు హరశాస్త్రి మీదఁగల సదభి
ప్రాయము రెండింతలయ్యెను. ఇదియయిన తరువాత సంభో
జుని కథ హరశాస్త్రి గవానుతోఁ జెప్పెను. హరశాస్త్రి
యందు సుముఖుఁడైన గవాను, వెంటనే హరశాస్త్రి చెప్పిన
దానికి సమ్మతించెను. కాని సుల్తానుతో నీ సంగతి చెప్పవల
యును. సుల్తానున కీ సంగతి చెప్పుట కింకను రెండు రోజులు
పట్టునని గవాను చెప్పెను.

హరశాస్త్రి రాణిని చూచుటకుఁ గోరెను. ఆనాఁడు
సాయంత్రసము హరశాస్త్రియు గవానును రాణి దర్శనార్థమై
పోయిరి. హరశాస్త్రిని చూచిన వారందఱు నతనివంక
నిదానించి చూచుట గుర్తుపట్టుట మందహాసముతో సలాము
చేయుటయు మొదలుపెట్టిరి. కాని మంత్రి వెంట నచ్చుట
చేతఁ బలుకరింప నలసిన వారెందరో పలుకరింపలేదు.

రాణిహరశాస్త్రిని చూచెను. ఇరువురును సలాములు
చేసికొనిరి. రాణికనపడినందులకు హరశాస్త్రి యెంతసంతో
షించెనో హరశాస్త్రికనపడినందులకు రాణియంత సంతో

పించెను. రాణి యతడు వెళ్ళిపోయిన తరువాత జరిగిన కథ లలో, గొన్నికొన్ని ముక్తసరిగా సూచించెను. కొంత సేపయిన తరువాత హరశాస్త్రి సెలవుతీసికొని లేచెను. రాణి “శాస్త్రిజీ ! తమరు బహ్మసీనులైనను వదలి పోవుటకు రాలేదు కదా ! రేపు ప్రోద్బుధున దయచేయుఁడు. మీయద్యోగము మీరు చేయవలసి యున్నది. పని మిగిలి యున్నది.” అనెను. గవానునవ్వెను. హరశాస్త్రి యంగీకారముతో వినయమున జోడించెను.

ఆ మరునాడు హరశాస్త్రి యొక్కఁడు పూర్వపు రీతిగా సేలువ కప్పకొని రాజ భవనమునకుః బోయెను. రాణియు మహ్మదు షాయను హరశాస్త్రి కొఱ కెదురు చూచుచుండిరి. మహ్మదుషాకప్పడు పందొమ్మిదేండ్లు వచ్చి నవినిత్యవ్యాయామమువలననాతనిమూర్తియాజూను బాహునై కండలుదేరియుండెను. మీసములును చిన్నగడ్డమును వచ్చెను. కన్నులు రక్తములైయుండెను. చూచుటకు భయంకరముగ నుండెను. హరశాస్త్రిని నవ్వుచుఁజూచి సుల్తాను ‘భాయీ !’ అని పిలిచెను. అల్పసంతోషియగు హరశాస్త్రి కాపిలుపు నైజాంషా బ్రతికివచ్చి తన్ను పిలిచి నట్టుండెను. కొంతమాటాడిన పిదప నైజాంషా మృతిమొదలుగా మహ్మదుషా కన్న కలలన్నియు హరశాస్త్రికి రాణి చెప్పించెను. హరశాస్త్రి వానికి వ్యాఖ్యానములు చెప్పెను మహమ్మదుషాచేయిచూచి యతనికి కొంతభూతము కొంత భవిష్యత్తును చెప్పెను. మహమ్మదుషా యతని జోస్యమునకుఁ దమ సంశయము నందతనికిగల భక్తికిఁజాలసంతోషించెను. చివరకుమహ్మదుషా ‘శాస్త్రిజీ!

మీరుమామొద్దనే యుండవలయును. మనసంధి చెడిపోలేదు. జహాను సంధి చెరుపుటకేనకు? కావున మీరు మరల నహమ్మదాబాదులోననే యుండవలయుననెను. శాస్త్రి చిత్తమనెను. హరశాస్త్రి తాను వచ్చినపని సుల్తానుతో రాణితో విన్నవించెను. విన్నవించి హరశాస్త్రి యిట్లు చెప్పెను. “ఇందులో మనకుఁ గొంత లాభమున్నది. నంభోజునకు గజ పతుల రాజ్యమిచ్చి, దానికి బదులుగా మనము రాజమహేంద్ర కొండపల్లి దుర్గములను గెలుచుకొన వచ్చును. తరువాత వీలుగానున్నపుడు మచిలీబందరుకూడ గెలిచినచోఁ కృష్ణా గోదావరుల మధ్యనున్న రాజ్యమంతయు బహ్మనీ సుల్తానుల దగును. శత్రువులకు నదులొత్తుకొని వచ్చుట కడ్డు పెట్టును.” రాణికి సుల్తానునకు నీయాలోచన వచ్చినది. హరశాస్త్రియందు రాణికిగల సద్భావము వృద్ధి యయ్యెను. పూర్వము హరశాస్త్రినిగురించి రాణి సుల్తానునకు మంచివాఁడని చెప్పుచుండెడిది. సుల్తానున కా మాట యధార్థ మని పించినది.

ఆ మరునాఁడు నిండుకొలువులలో సుల్తాను హరశాస్త్రిని క్రొత్తసరదాగు లందరికిఁజూపి యాతని యెడల తనకుగల మైత్రినివెల్లడించెను. అంభోజుఁడు సుల్తానునకు సలాముచేసి యుచితాసనమునఁ గూర్చుండెను. సభాముఖమున నంభోజుని వచ్చినపని హరశాస్త్రి సుల్తానుతో విన్న వించెను. సుల్తాను గవానుతో జెప్పెను. సుల్తాను అంభోజునకు రాజ్యమిప్పించుట కొప్పుకొనెను. సభయంతయు నంగీకరించెను.

కాని సైన్యమును మంగళరాజు మీదికి నడిపించుట

కెవ్వరని ప్రశ్న వచ్చినది. గవా నాలోచించెను.

మాలిక్ హాసన్ బైరియను నొకయువకుఁడు యుద్ధము లందు సైన్యములు నడపుటయందు సమర్థత చాల సారులు కనఁబఱచెను. అతనియొడల గవానునకు ముచియభిప్రాయము కలదు. గవా నీసమయమున నతనిని సుల్తానునకు విన్నవిం చెను. సుల్తా నంగీకరించెను. ఆనాటిసభలో హాసన్ బైరికి నైజాముల్ముల్కు అని బిరు దిచ్చితిమని సుల్తాను చెప్పెను. ఒక మణులుపొదిగిన పిడిగల కత్తి సుల్తాను హాసన్ బైరికి బహుమానము చేసెను. హాసన్ బైరి ముందుకువచ్చి సుల్తాను నకు వంగి నమస్కారముచేసి కత్తి స్వీకరించి యాకత్తితో సుల్తానునే సేవించెదనని ప్రమాణముచేసి సుల్తాను అంగీచివ రలు ముద్దిడుకొని తన చోటికిఁ దాను పోయి కూర్చుండెను. అంభోజరాజు రాజ్యము తిరిగి యతని కిప్పించుటకై నైజా ముల్ముల్కును పంపుచున్నామని సుల్తాను సభాముఖమున చెప్పెను. హరశాస్త్రి తాను మరలఁ గొండపల్లి పోవుటకు సుల్తాను సెలవు తీసికొనెను. అక్కడఁ దనకుఁ గొన్నిపను లున్నవని యవి సర్దుకొని తిరిగి వత్తునని యతడు చెప్పెను.

మరునాఁడుదయమున నైజాముల్ముల్కు ఇరువది వేల గుఱ్ఱపుదళముతో నోడ్రదేశము మీదికి దాడి వెడ లెను. అంభోజరాజు హరశాస్త్రి యా సైన్యమువెంటఁ బోయిరి. ఆ సైన్యము పదిరోజులలో గజపతుల దేశము చొచ్చెను. కటకముపోయి ముట్టడించెను. మంగళరాజు నైజా ముల్ముల్కు సైన్యపుదాడి కాగ లేక పారిపోయెను. అంభో జరాజు రాజయ్యెను. అంభోజరాజు తన కృతజ్ఞత వెల్ల

డించుటకు రాజమహేంద్రవర దుర్గము కొండపల్లి దుర్గమును
గెలిచి మహమ్మదుషా కిచ్చెదనని చెప్పెను.

మొట్టమొదట రాజమహేంద్రవరము మీదికిఁ
బోయిరి. ఆదుర్గ మోక్షగజపతుల సేనానాయకుఁ డొకని
క్రింద నున్నది. అతనిని కోట స్వాధీనము చేయునగాఁ
జేయ లేదు. నైజాముల్ముల్కు నాలుగురోజులు ముట్టడివేసి
యైదవనాఁడు తన సైన్యములను పురికొల్పికోటలగ్గుల కెక్కించి
లోనున్న కొద్దిసైన్యమును యథాయథలు చేసెను. కోట
స్వాధీనమైన తర్వాత నచ్చట రెండువేల సైన్యములు నిల్వ
యుంచి తక్కిన సేనతో సంభోజుని సాయముతో గోదావరీ
దాటి కొండపల్లి కోటను పట్టుకొనుటకు రెండు రోజులలో
వచ్చి చేరెను. కాని కొండపల్లికోట రాజమహేంద్ర దుర్గము
వలె సులభసాధ్యమైనది కాదు. కోటకుమూ డు నెలలుముట్టడి
వేయవలసి వచ్చెను. సైన్యముల మూలముగా నూరిలోని
ప్రజల కొత్తిడియయ్యెను. కాని హరశాస్త్రిచలనఁ గొండ
పల్లి ప్రజలు నిర్భయులై యుండిరి. అదివరకే హరశాస్త్రి
యఁనఁ గొండపల్లి జనులకు భక్తి. ఇప్పడిట్లు సైన్యములు
తెచ్చుట రాజులను నిలుపుట చూచినంత నాతనికి సుల్తాను
వశుఁడని యీత డెట్లు చెప్పిన సుల్తానట్లు నడచునని
చెప్పుకొన సాగిరి.

తిను పదార్థము లయిపోయి కోటలోనివారు సంధికిఁ
దిగిరి. నైజాముల్ముల్కు కోటతలుపులు తెరిపించి కోట
వశము చేసికొని పూర్వమున్న యోధసైన్యములను సైన్య
ములోననే యుంచి యీ సరదారులను గూడ వారివారి

యుద్యోగములందే యంచి కోటకు నధికారము మహమ్మదీయ నాయకున కొకని కిచ్చి హరశాస్త్రిపై పరామరిక కప్ప గించి యీ సంగతియంతయు సుల్తానునకు వర్తమాన మంపి కొండపల్లిలో వేయి సైన్యము, రాజమహేంద్రవరమున రెండువేల సైన్యమును నిలిపి తక్కిన సైన్యము సంతయు నహమ్మదాబాదునకుఁ బంపివేసెను. తాను రాజమహేంద్ర వరమునకుఁ బోయి క్రొత్తగా సంపాదించిన యీ రాజ్యము మీది శిస్తులు మొదలయిన సంగతు లచ్చటనుండి విచారించుచుండెను. అంభోజరాజు హరశాస్త్రిని కటకము రమ్మని చాల బలవంతము చేసెను. కాని యాతఁడు వెళ్ళలేదు. చివర కతడు శాస్త్రియొద్ద శైలవ్రతీసికొని కటకమునకుఁబోయి తన రాజ్యమును దాఁ బాలించుకొను చుండెను. గజపతియైన యంభోజరాజు కొండపల్లి సత్రములోని యవ్వకు నూరు నాణెములు నొక జరి శేరువము బహుమతిచేసి పోయెను. ఆ యవ్వ సంతోషమునకు మేర లేదు.

పదియవ ప్రకరణము

ఆ సంవత్సరము దేశమున నెచ్చటను వానలు లేక పోయినవి. పంటలు పండలేదు. వెనుకటి సంవత్సరము నిలవ యున్న ధాన్య మాయేట జనులందఱు తినిరి. కాని యేడాది చివరకు వచ్చువరకుఁ దిన గింజలేక దేశ మ్లూడిపోయెను. గ్రహములు వక్రించెను. శని మీనరాశికి వచ్చెను. రాత్రుల యందుఁ దోక చుక్కలు తూర్పునఁ గనిపించుచు వచ్చెను.

మధ్యాహ్నములయందు మేఘములు పట్టుచుండెను. ప్రొద్దుటి పూటఁ జనుకొనుచుండెను. ప్రొద్దుక్రమంకిన వెంటనే యాకాశము నిర్మలమై నక్షత్రములు ధగధగలాడఁ జొచ్చెను. కాసిన నాలుగెండలుతెల్లనై వాయువీధులఁ జెమ్మలేమిఁ దెలుపుచుండెను. గాలియెచ్చట నాడుటయొనను లేకపోయెను. మబ్బులు పట్టినట్లేపట్టి యింతలో విచ్చిపోఁజొచ్చెను. మఖిలో నురుమ లేదు. కన్యలో చినుక లేదు. తొలకరించిన వేళ దక్షిణదశ యందు పెద్ద మేఘగర్జనలు బయలుదేరెను. ఇట్టి చిహ్నముల చేత జనులు భీతులై యాలగోలు బాలగో లయినది.

మహాధనవంతులు పెట్టరాని ధరలుపెట్టి మటుమాయ మయ్య నచ్చటచ్చటఁ గనిపించు ధాన్యములను గొని తిన సాగిరి. బీదవారల స్థితి చెప్పరాని దయ్యెను. మొదలఁ గొన్నాళ్ళు గుమ్మడికాయలు సొరకాయలు త్రొక్కుకొని తినిరి. అవికూడ కరువయ్యెను. తరువాత చింతాకు త్రొక్కు కొని యప్పగల్లువేసి తినఁ జొచ్చిరి. ఈతగుంజు తుంగ ముస్తైలు మొదలయినవి తినిరి. అవియు దొరక వయ్యెను. చింత గింజల గంజి కాచుకొని త్రావఁజొచ్చిరి. పశువులు చచ్చెను. పక్షులు చచ్చెను. జనులు జావఁజొచ్చిరి. తవిదలు, గంటెలు, ఎఱ్ఱవడ్లు నారుపోసి యవినూతులయొద్ద నేతాములతోఁదడుప సాగిరి. కాని నూతిలో నీరుచాలక యవియు మాడిపోయెను. ఆకాశమునఁ బిట్ట, నేలమీద పురుగులేకుండ మాడిపోయెను. కొందరుతిండి దొరకకదొరకక యొకరోజున దొరికి కడుపునిండఁ దిని హరించుకొన లేకచచ్చిరి. ఎక్కడోయొకపుణ్యాత్ముఁడు బీద వారలకు గంజి పోయించు చుండెనని ఓని జనులొకని యున్న

చోటునకుఁ బరువెత్తిపోఁ దొడంగిరి. వీరు వెళ్ళువర కాతఁడది
మానివేయగా వీరుస్సురని యే చెట్టుక్రిందనో పడి ప్రాణ
ములు కడబట్ట నిదురించ సాగిరి ఇట్లు రెండు మూఁడేండ్లు
కరునై దేశము పరశురామప్రీతి యైనట్లు దుష్టరాజు సైన్య
ములు చెలరేగి ధ్వంసము చేసినట్లు హల్లకల్లోలమై పోయెను.
ఈకరువు ద్రావిడకణ్ణాట మహారాష్ట్రాంధ్రదేశములం దంత
టను చెలరేగుటచే సమీప దేశమునుండి ధాన్యము తెచ్చు
కొనుటకును వీలు లేకపోయెను.

ఈ కరువులో సంసారములు సంబంధించు కొనలేక
చాలమంది మనుజులు తమ గ్రామములు వదిలిపెట్టి పోయిరి.
కొండపల్లి సత్రములోని యవ్వ తానూరు వదిలిపెట్టిపోయెను.
అందుచే హరిశాస్త్రి తన భోజనము రాధ యింటిలో
చేయ మొదలుపెట్టెను. అందుచేత రాధయింట సాలున కాగు
నెలలు దారిద్ర్యము లేకుండెను. ఎట్లయినను వారియింటను
కష్టముగానే యుండెను. రాధ యొక రోజున చెరువులో
స్నానముచేసి యింటికి వచ్చెను. ఇంట బియ్యములేవు. హరి
శాస్త్రి తెచ్చునని కూర్చున్నది. హరిశాస్త్రి రెండుజాము
లకువచ్చి 'తల్లీ! నేడుపవాసమే'యనెను. అందు నా నాడుప
వాస ముండిరి. గోపన్న చాల బలహీనుఁడు. భార్య చిన్న
నాఁడేపోవుట, దారిద్ర్యము, రాధను పెంచుబాధ్యత, వీనితో
గోపన్న యారోగ్యము పూర్తిగాఁ జెడిపోయెను. అది క్రమ
క్రమముగా వృద్ధిపొంది యీ కరువు వచ్చిన తరువాత
నెక్కువచేసి యాతఁడు మంచమునుండి లేచుటలేదు. అతఁ
డన్నములేకుండ నొక్కపూటయైన నుండలేడు. రాధకుఁ దన

స్థితినన్న తనతండ్రిస్థితి దుర్భరముగా నుండెను.

రాధ అప్పుడు దక్షిణదిక్కుననున్న చింతల తోపు లోనికిఁబోయెను. ఒక యెండిపోయిన పచ్చివెలగకాయ యొక చెట్టు క్రిందఁ బడియుండెను. రాధ అది తీసికొనివచ్చి యందు లోని గుజ్జ నీట నానఁబెట్టి యుడికించి యుప్పువేసి తండ్రికిఁ ద్రాగనిచ్చెను. అతఁడది త్రావి డోకుకొనెను. ఆనాఁడు తెల్ల వాఱువఱకు గోపన్న కెగశ్వాసహెచ్చిపోయెను. బ్రతుకుటయే దుష్టభ మయ్యెను. మరునాఁడు తెల్లవారిన తరువాత హర శాస్త్రి తూమెడువడ్లు తెచ్చెను. అవి రాధయొక్క చేతితో దంచి వార్దిర్దికి వండిపెట్టునప్పటికి రెండుజాములు దాటి పోయెను. అవియొక్కపూటతిని పదిరోజులు నెమ్మదిగా గడ పెను. రాధ తండ్రికి హరశాస్త్రికి నన్నముపెట్టి తా నొకప్పుడు భోజనము చేయకయే పండుకొనును. హరశాస్త్రి 'తల్లీ! అన్నము తింటివా!' అని అడుగును. ఆమె తిట్టినని సమాధానము చెప్పెను. అతఁడు నిజమేయనుకొనును. మరునాఁడు రాధ లేవలేక పోవును. హరశాస్త్రి కప్పుడు తెలియును. 'అమ్మా! నా తిప్పలు నేను పడెదను. దొరకినప్పుడే యగును తినక చచ్చిపోదుమా! అమ్మా! నీ వీమాత్రమున్నావు కనుకనే యుడుక వేసిపెట్టుచుంటివి. నీవే అస్తు పిస్తయితివా! మాకు గతియేమి?' అని మండిలించును. ఆమె నోపిక లేకయు నవ్వి 'రాత్రి యాకలి కాలేదు బాబాయీ! లేకున్న నెందుకు తినను' అని సమాధానముచెప్పి సర్దుకొనిపోవును.

ఈ కరువిట్లండ రాధకు పన్నెండేండ్లు వచ్చెను. తినఁ దిండి లేక పోయినను వయస్సువలన రాధ వ్యక్తురాలు కాక

తప్పదు. పెండ్లి చేయనిచో నలుగురు వెలివేయదురు. ఈ దారిద్ర్యమునకుఁ దోడువెలిగూడఁ దట్టించెనా యిక చెప్ప వలసిన దేమున్నది యని గోపన్న దిగులుపడఁ జొచ్చెను. మంచములోఁబడియుండి ఖింగుఖింగున దగ్గుచు లేవలేక లేవ లేక లేచి కూర్చుండి యెదురుగానున్న హరిశాస్త్రితో నొక నాఁ డిట్లనియెను, 'అన్నా! రాధ నాకుఁ గడుపునఁ బుట్టినది. కాని యసలు తండ్రివి నీవే. దాని బాధ్యతా బాధ్యతలు నే నప్పచెప్పకుండ నీవే నెత్తిన వేసికొంటివి. నేను ఈ వ్యాధితో నెప్పుడు చచ్చెదనో తెలియదు. కరువేమో దిమ్మ రేగి పోవుచున్నది. ఇప్పుడు సంబంధములకోసము తిరుగుట యనగా నిండ్లు తగులఁబడుచుండగాఁ భోజనమునకుఁ గూర్చుండుట వంటిది. కాని బ్రాహ్మణ్యము చాలఁచెడ్డది. ఎట్టిస్థితిలో నై నను కర్మ సరిగాజరుగకున్న నోర్వదు. పిల్లకుఁ బెండ్లిమాట యేమి చేసితివి' అని ప్రస్తావించెను. హరిశాస్త్రి తలవంచు కొని మాటాడ లేదు.

మరునాఁడు హరిశాస్త్రి యమరావతి పోయెను. అక్కడ నీతఁడొక కుర్రవానినిఁ జూచెను. వారు బీదవారు. అతనికిఁ దల్లిమాత్రమే యుండెను. మనిసి చూచుట కసహ్యముగానుండును. అతఁడు కొద్దిగా నాలుగు పౌరోహిత్యపు ముక్కలు నేర్చుకొని జీవించుచుండెను. అతఁడుతప్ప వేరే సంబంధము లేదు. రాధచంటి రోషముచంటి పిల్లను తీసికొని పోయి వాని కిచ్చుటాయని హరిశాస్త్రి మొదట సందేహించెను. రోజురోజుకడచి రాధకు నీడు తిప్పిపోవుటచేతను కరువు చేతను ధనవంతుల స్వాధీనతచేతను హరిశాస్త్రి కింకొక

మార్గము లేకపోయెను

హరశాస్త్రి యా సంబంధము నిశ్చయించి వచ్చి గోపన్నతోఁ జెప్పెను. గోపన్న యంగీకారము వడసెను. రాధ కేమియుఁ దెలియదు. హరశాస్త్రి తన సాహుకారు నొడ్డుకుఁబోయి యొకవంద నాణెములు చాల కష్టముమీదఁ దెచ్చెను. లగ్నము నిశ్చయించి యమరావతి గుడిలో వివాహము అయిన దనిపించెను. పెండ్లికొడుకు పేరు రామయ్య. రామన్న యనికూడ అందురు. అతనికి బాకినోరు. పండ్లగుడు దిగుడు. నడక కొంచెము వంకర. కొద్దిగాఁ చాదస్తుఁడు. పెండ్లి జరిగినంతసేపు హరశాస్త్రి తలవంచుకొని కూర్చుండెను. రాధ తన ముగిసిని జూచి మొదటఁగొంచెము చింత పడెను. తరువాత నూరకున్నది. కర్మానుభవ మట్టిది.

పెండ్లియయిన తరువాత మరలఁ గొండపల్లి వచ్చిరి. పెండ్లికొడుకు, నతని తల్లియు, నతని వేయివిడిచిన మేనత్త కొడుకు, వానిభార్యయు, పెండ్లివారు వీరు. వీరునలుగురు కొండపల్లినచ్చి తేవిణి వేసిరి. జరుగు తెలివలెదా. కరువులో నధికమాసము, అందుగో పెండ్లి. హరశాస్త్రి వారమురోజు లయినతరువాత మొగమోటమి విడచి రామన్నతో వెళ్ళుమని చెప్పెను. రామన్నకుఁ గోపమువచ్చి 'దరిద్రసంబంధము చేసికొంటిమి' అని కుంజుకొనుచు లేచిపోయెను. అతనితల్లి 'యీపిల్ల మాకక్కఱనేలేదు. మా కుట్టవానికి నేరే పెండ్లి చేసికొందుము' అనిచేత నైనన్ని శాపనార్థములు పెట్టి లేచిపోయెను.

బంధువులింత మర్యాదతోఁ బోయిన తరువాత హరశాస్త్రి చాల దుఃఖించి తాను రాధ గొఱ్ఱు కోసితి నను

కొనెను. ఒకచోటఁ గూర్చుండి హరశాస్త్రి ఖేనపడు చుండగా రాధ వచ్చి 'బాబాయీ! నీవుదుఃఖించుట యెందులకు? నీకిది యెందులకువచ్చిన సంత. నీవు వెచ్చి యీ కంపకొడుగు నీ మీదికి లాగుకొంటివి. నా కర్మానిభవముతో నీవు దుఃఖపడ వలదు' అని మడికట్టుకొనఁ బోయెను. గోపన్న దగ్గుచునే పెండ్లివారిని మధ్యమధ్య తిట్టుచుండెను.

పెండ్లివా రుండగా నెచ్చటనో ఒకచోటఁ పదార్థములు పుట్టు చుండెడివి. వాని వెడలిన తరువాత దారిద్ర్యము గృహములో మరలఁ దాండవించినది. చివరకు హరశాస్త్రి కోటలోనికిఁ బోయి ఖిల్లాదారునికి తన తాతతండ్రులు సంపాదించిన యొక రత్నపుటుంగర మమ్మియొకపుట్టెడు ధాన్యము కొని యది గోపన్న యింటికిఁ బట్టించెను. ఆ యుంగరము కొన్నివేల టంకములు ఖరీదు చేయును. కాని యిప్పుడొక పుట్టెడు ధాన్యము ఖరీదు చేసెను. దానితో రాధయింట గ్రాసము కొదువ తాత్కాలికముగాఁ దీరిపోయెను.

పెండ్లి యయిన మూడు నెలలకు రాధ స్వక్తురాలయ్యెను. అత్తవారింటికిఁ గబురుపంపగా వారెవరు రారైరి. రోజులు గడచిపోయెను. నాల్గవరోజున రాధయే మరల వంట కయ్యెను. గోపన్న దగ్గుచు నేడ్చెను. హరశాస్త్రి యేయూరో లేచిపోయెను.

రాంబైరాగి యెచ్చట నుండియో యూడి పడెను. ఒకనాడతఁడు రాధను వెదకికొనుచు వచ్చి 'తల్లీ! సుఖమా!' యనెను. రాధకు వానియొ దకాగణబాంధవము పొడమి కరువు తన పెండ్లి హరశాస్త్రి మహాదయ తనతండ్రి తీరనివ్యాధి

తన యత్తవారి కోపము నన్నియు నతనితోఁ జెప్పకొనెను. బైరాగి కరువునకుఁ జింతపడి తాను కాశికఁ బోయి నచ్చితి ననియు మూలిక తెచ్చితి ననియుఁ జెప్పి యామూలిక తానే యామె మెడలోఁ గట్టెద ననెను. మరలఁ జూచి రాధకు నయసు పైకొన్నదని తెలిసి తల్లి నీవే కట్టుకొను మనెను. ఆమూలిక మెడలో నున్నంతసేపు రాధకుఁ గీడు కలుగదు.

పదునొకండవ ప్రకరణము

కరువిట్లు చెలరేగిపోవుచుండగా బీడరు మహమ్మదుషా లంపటత యెక్కువయ్యెను. అతనికొక పెద్ద సద్దారుకూతు నిచ్చి పెండ్లిచేసిరి. షాకిష్ట డిరుచదిరెండేండ్లు వచ్చెను. అతని కొక కుమారుఁడు కలిగెను. కుమారునకు నాలుగేండ్లు. షా ప్రకృతి చిత్రమైనది. అతని చిన్నప్పుడు మహమ్మదు జహా నును నతని తల్లియు నతని మనస్సుమీదఁ బనిచేసిరి. అందుచే నతని మనస్సు చాల నుద్వేగ ప్రకృతి యయ్యెను. అతని బాల్యమున నైజాంషానుచంపించుట జహానుచంపించుటతో నతని ప్రకృతిలోఁ గొంత కాఠిన్యమేర్పడెను. దీనివలన నతని మనసునకు కాఠిన్యము మార్దవము నొకదానిని విడిచి యొకటి యుద్భృతముగా స్వభావములై పోయెను మార్దవము నచ్చి నప్పుడెల్ల రాజు తన యంతఃపురముననే వసించును. నగర మునఁ దనకంటికి నచ్చిన స్త్రీ యెల్ల యతని లంపటత కెర

యగు చుండెను. సుందరాకృతి యయిన యంతఃపుర పరీచా
రిక దాసీ మొదలయు, వారాతని యనుగ్రహమును తేలికగా
సంపాదించు కొనుచుండిరి. ఇది చిన్నరాత్రు కిష్టము లేక
పోయెను. కాని యేమి చేయకలదు.

అతని మనస్సునకుఁ గాతన్యము చేరినపుడు తనకు
కోపమువచ్చిన ప్రతీమనుజుని జంపించుచుండెను. అతనియెదు
టనే వాడు ననుకూలవలయును. ఒక్కొక్కప్పుడు పాతానే
కత్తి తీసికొని వానిని జంపును. ఇది రాజమర్యాదకుఁ దగిన
దైనను పాకందులో నానందము కనబడు చుండెను. దయ
వచ్చినపు డతని దాతృత్వమునకు మేరలేదు. కోపము వచ్చి
నప్పు డతని రాక్షసత్వమునకు మేరలేదు. కాని మహమ్మదపా
మంచియోధుడు. గుట్టపుస్వారిలో గుట్టముమీద నెక్కి
యుగము చేయుటలో కత్తియుద్ధములో మల్లయుద్ధములో
షాతో సమానుఁ డాతనియాస్థానమున లేడు దక్షిణహిందూ
స్థానమునందే లేడని చెప్పవచ్చును.

ప్రజలందఱు కరువుచేత నిట్లల్లాడుచుండగా సుల్తాను
తానేమియు వారి యాపద కక్కఱకు రాక తన యంతఃపుర
ములో భోగము లనుభవించు చుండెను. నిరత మతని
భోగపరాయణత్వము చూచినజనుల కతనియందు వైముఖ్యము
కలిగెను. కాని యతని చండశాసనత్వము తలచి యెవరును
మాటాడలేదు. సుల్తానుని యీ భోగపరాయణత్వ మీయుదా
సీనత, పొక్కిపొక్కి రాష్ట్రముతయుఁ దెలిసెను. అన్ని
యెడల సుల్తాను నెడల నిరాదరణ ప్రబలెను.

కొండపల్లి కోటలో గూడ నీ భావము పెచ్చుపెరిగి

పోయెను. ఆకోటలోని సైనికులలో సగమునకు సగము హిందువులు. పూర్వపు గజపతులక్రింది సేనా నాయకులు సరదారులు నచ్చటనుండిరి. ఖిల్లాదారు మహమ్మదీయుడై వారికి బత్తెములు సరిగా నీయలేదు. కరువునలన సైనికులు మాడిపోయిరి. వారు జీతములు వృద్ధిసేయుమనిరి. ఖిల్లాదారు వారి మాటలు నిరాకరించెను. వారిలోఁ గొందరకు జీతములు విరుగఁగోసెను వారిజీతములు కొంత నాణెముల రూపముగను కొంత ధాన్యరూపముగను నుండెను. ఖిల్లాదారంతయు నాణెములరూపముగాఁ జేసి ధాన్యము నిలువచేసెను. సైనికులకు కరువురోజులలో నాణెములతో నవసరములేకపోయి ధాన్యరూపమయిన తమ జీతమునుగూడ ఖిల్లాదారురాకుండఁ జేయుటచేత వారికి ఖిల్లాదారుపైఁ గోపము కలిగెను. గుసగుసలు, చెప్పినపని చేయకపోవుటలు ప్రారంభమయినవి. అట్టి వారిని ఖిల్లాదారు కఠినముగా శిక్షించెను. ఇట్లు ఖిల్లాదారుపైఁ గోపము గలవారిలో మహమ్మదీయులుకూడఁ జాలమంది కలరు. ఖిల్లాదారు కొందరు మహమ్మదీయ సైనికులను వీరిమీద వీరి చహరా కనిపెట్టుటకు నియోగించెను. ఇందు చేత వీరిక్రోధము చెలరేగెను.

భీమరాజును సరదారు గజపతులనాఁటివాఁడు. అతఁడు నైజాముల్ముల్కుచేత నోడింపబడి యిన్నాళ్ళుగా నిచ్చట నుండినను వీలుకుదిరినచో మరలఁ గొండపల్లి గజపతుల క్రిందికిఁ దేవలయునన్నవాఁడు. అతఁడీసమయము కనిపెట్టి సైనికులను రెక్కొలిపి తిరుగుబాటు చేయించెను. భీమరాజు కటకమునకు వర్తమానము పంపి గజపతిని పెద్దసైన్యముతో

రక్షానియు రాజమహేంద్రవరము కొండపల్లియు బీడరుసుల్తానులయొద్దనుండి మరల సంపాదించవచ్చుననియు చెప్పి పుచ్చెను. గజపతి యెనిమిదివేల గుఱ్ఱపు దళముతో ఓదివేల కాల్బలముతో దండెత్తి వచ్చెను.

ఈ లోపుగా భీమరాజు సైనికుల నందరను తాను స్వాధీనముచేసికొని ఖిల్లాదానుచంపి, కోటకుఁ దానధిపతియై కోటలో నిలువయున్న ధాన్యమును సైన్యమున కంతకును గొలిచెను. ఆనాఁడు కోటలోఁ బసిబిడ్డ బాలాది సుఖముగాఁ దినిరి. వారికిఁ గడువు పోయిన దనిపించెను. భీమరాజును వేనోళ్ళ స్త్రీతించిరి ఎంతవరకై నను భీమరాజును వదలిపెట్టమని వారు కష్టములపైఁ బ్రమాణములు చేసిరి

కొండపల్లివార్త గజపతుల సైన్యము వచ్చు వరకు నైజాముల్ ముల్కునకుఁ దెలియకుండ భీమరాజు కట్టుదిట్టము చేసెను. సముద్రమువలె గజపతుల సైన్యము దాని నెదుర్కొన జూరక పోవుటయు నైజాముల్ ముల్కు తెలిసికొని వెంటనే బీడరునకు వర్తమాన మంపెను. ఆ వర్తమానము మేఘములమీఁదఁ బోయెను. ఈ వర్తమానము బీడరునకుఁ జేరు నప్పటికి పాకు మార్దవమురిమ్మనదలి కారిత్యమురిమ్మ పట్టెను. వెంటనే మహమ్మదుషా ప్రాంతబకాయి జీతములతోఁ బాటు సంవత్సరము జీతము సైన్యములకిచ్చి యిరువదివేల గుఱ్ఱములతో నిరువదివేల కాల్బలముతోఁ బగువులెత్తుకొని రాజమహేంద్రవరము చేరెను. ఇంతసైన్యముతో పా వచ్చుట గజపతి విని తనసైన్యములు వెనుకకుమరలించెను. పా అంతతో నాగక గజపతుల రాజ్యముజొచ్చి పల్లెలనుకాల్చి బాలలనక

వృద్ధులనక గజపతి రాజ్య ప్రజలను సరకి వారలను కొల్లగొట్టి
రావణాంకగామము చేసెను. చివరకోడిపోయిన గజపతిచేయు
నదితోక సాధికొప్పుకొని లక్ష బంగారు నాణెములును రెండు
వేల యేనుగులనిచ్చి మహమ్మదమతో సంతి చేసికొనెను.

మహమ్మదమ గజపతుల రాజ్యము మీదికిఁ బోగానే
భీమరాజు మునుపు గజపతి సైన్యముతోఁ గలసికొనినవాఁడు
తన సైన్యమును తిప్పకొనివచ్చి కొండపల్లి చేరెను. చేరినది
మొదలు దుర్గరక్షణ ప్రయత్నము మీద నుండెను. ఇది
నటకే రెండువేల సైన్యమున కాటునెలల గ్రాసము కోటలో
భీమరాజు నిలువచేసెను. కోట గోడలన్నియు బాగుచేయించి
కోట తలుపులువేయించి బురుజులమీద సైన్యమును హెచ్చ
రికతోఁ గా వుంచి ముట్టడికి సిద్ధముగా నుండెను.

మహమ్మదమ గజపతిని పారదోలి రాజమహేంద్ర
వర దుర్గమునకుఁ దగిన రక్షయేర్పరచెను. కొండపల్లి దుర్గ
మునుగూర్చి పా యదివరకే వినెను. ఆ దుర్గము సులభ
సాధ్యముకాదని తెలిసికొని మహమ్మదు గచానును తననాలు
గేర్చుకొని రాజమహేంద్రవరమున నుంచి తా నికడవేల గుఱ్ఱపు దళముతోఁ గొండపల్లి దుర్గ
మును చేరెను.

కొండపల్లిదుర్గ మొక కొండమీద గట్టబడియున్నది.
ఆ కోటకుఁ బెచ్చుచుమున నుత్తరమున నెక్కుటకు మార్గములు
లేవు. అనైపుల కొండ గోడ పెట్టినట్లుండును. శత్రువు లానైపు
నుండి వచ్చుటకే వీలులేదు. ఇంకఁ దూర్పు దక్షిణముల
నుండి కోట ముట్టడింపవలయును. తూర్పునఁగొండపై చ్వార

మున్నది. ఆద్వారమునుండి కొండక్రిందివరకు గోడ కట్ట బడియుండెను. క్రింద నొకొక ద్వారమున్నది. శత్రువు లీ ద్వారమును భేదించుటయే కష్టము. ఒక వేళ భేదించినను లోని సేనలు కొండయెక్కి యాపై ద్వారమునొద్దకు జేరుదురు. ఆ ద్వారము సాధ్యమగుటకు వీలే లేదు. అచట మరుష్యాలు వసగా నైదాగుగూకున్న నిలువరాదు. అచటకి గుట్టములు గాని యేచగులుగాని వచ్చుటకు వీలులేదు. జరులు మాత్రమే పోవలె. పైనుండి సైనికులురాలు రువ్వుదురు. ఆయుధములు విసరుదురు. నూనెకాచి పోయదురు.

ఇంక ఓక్షిణపుదిక్కునఁ గొండ మైలు మైలున్నర పరికు నేటవాలుగా నుండును. ఈకొండ యచ్చట కృష్ణా నదిలోనికి దిగును. ఈకొండలో సగముదూరమున నొక ద్వారమున్నది. అది సరియయిన ద్వారముకాదు. అచ్చట బలవత్తరమైన సైన్యమున్నది. కోట ముట్టడించి భేదించ వలయునేని తూర్పునుండి కొంతవరకు గాకపోయినఁ గొంత వరకైన నుభయముగాని ఓక్షిణమునుండి నుభయమే కాదు. కొండవీడునైపున సంతయు విశాలమైనవలలు వెదురు పొదలు ముక్కలచేలు పొదలు క్రిక్కిరిసియుండును. అని సహజరక్షగాఁ గంటలొనివారు కాపాడుదురు. ఓక్షిణద్వారమునొద్దకు నిడివి యైన త్రోవయొక్కటయే యున్నది. అత్రోవ మైలున్నర పొదుగు. రెండునైపుల నడవి. శత్రువు లానైపున నున్న ద్వార మొకవేళ భేదించినను నీ మైలున్నరనెంటు పదిమంది పదిమందిగా రానలయునేగాని గుంపులుగా వచ్చుటకు వీలు లేదు. ఈమైలున్నర పొదుగున శత్రువులు పదిమంది నిలచి

నచో నెంతమందినై న రాసీకుండఁ జేయవచ్చును. తూర్పు ద్వారమునుండి దక్షిణద్వారమువరకు నున్నకోటగోడ కొండ పై భాగమునందు నిర్మింపఁబడి చేరరానిదిగా నుండెను.

కోటలో రెండు తటాకములుండెను అందు మాజార మునకు ముందున్న తటాకము వానలు లేకపోవుటచే నెండి పోయినచు సంతఃపురమున్నయెడ చిన్నరాతి యూటకలదు. అది ప్రళయ కాలము నందుఁగూడ నెండిపోదు. కోటకు తూర్పు బురుజుపై న నున్న మఱిసి రెండుకి కోటచుట్టున నెచ్చటనైన నీగ కదలినను గనిపించును. ఇట్లాకోట దుర్భేద్యము.

పండెండవ ప్రకరణము

బై రాగి రాధకుమారికలుయిచ్చి పా కొండపల్లినుట్టడి వేసిననాటికి రెండేండ్లు కావచ్చినది. మూలిక ధరించిన యీ రెండేండ్లును రాధకు మంచిరోజులుగాఁ గనంబడినవి. కరువు లోనే రాధయిల్లు చక్కగా జరుగుచుండెను. రాధక త్తవారి కోపముకూడ తగ్గినట్లు కనంబడెను.

హరశాస్త్రి రెండేండ్ల క్రిందట బై రాగి మూలికయిచ్చు సనగా నెచ్చటికొ వెడలిపోయెను. ఇంతవరకు రాలేదు. అతని సంగతి రాధకుఁ దెలియదు. రాధకాపురమునకువెళ్ళెను. ఆమె కొన్నాళ్ళ త్తవారియంట నున్నది. తండ్రిని ప్రక్కనున్న యొక బ్రాహ్మణునియంట నుంచిపోయినది. తండ్రి నత్తవారింటికిఁ దీసికొనిపోవుటకు నత్తగారికి నామెభర్తకు నిష్టము లేక పోయెను.

గోపన్న యిచ్చట నానాకష్టములుపడి కూతునకుఁ గబురంపెను. 'తల్లీ! యీవ్యాధిలో నే నెన్నాళ్ళో బ్రదుకను. ఈనాల్గురోజులు నీవు నాకుఁగాచిపోసి తరువాత నత్తింటికిఁ బోవచ్చు' నన అత్తగారు సరేపోమ్మనెను. కోడలును తండ్రి యొద్దకు వచ్చెను. వచ్చి యాటునెలలై నది.

షా కొండపల్లి ముట్లడి మొదలుపెట్టి రెండునెలలై నది. అంతలో వర్షాకాలమువచ్చెను. తూర్పు సముద్రముమీద గుంపులు గుంపులై కూడిఁ మేఘము లయిదేండ్లుగాఁ దమ పొడకాస్పించరానివి పాడిగేదెలు పొలాలనుండి తిరిగివచ్చి నట్లు మూగివచ్చి వర్షములు పడఁబోసెను. దేశమునకంతకు మహానందమైనది. జనులందరి గసిమసంగిప్రాణములు తీసిన మహామారి వెనుకఁబట్టికట్టు మనుష్యులను విరిచుకొని తినెడు దుష్టరాజు చనిపోయినట్లు జగమెల్ల సంతోషించెను. మొదలు పెట్టి నాల్గునాళ్ళు వర్షమదే పనిగాఁ గురిసెను. సంపూర్ణముగా నశించిపోయిన దద్దురిస్వరములు మరల మొదలు పెట్టెను. ఆహా! జీవము మొండిది. ఇట్టినుహాక్షామము పందయేండ్లు చెలరేగినను జగత్తు నిరీవముకాదుకాబోలు. ఎండి పరడులైన కప్పలలో వాన జీవము తెచ్చెననగా వర్షామాహాత్మ్యమేమని చెప్పవలయును. నాల్గుదిక్కులఁ గ్రమ్మినమేఘములు జనులకు నాపద్బంధువులవలెఁ దోచెను. వర్షము కురిపించుటకుఁ గరువు నాఁడుచేసిన జనులప్రయత్నము లీరీతిగా ఫలించెనని జను లనుకొనసాగిరి. 'అమ్మా! యెంతచేసితిమి. కప్పలనూరేగించి తిమి? యజ్ఞములు చేయించితిమి. ఆప్రయత్నము లన్నియు నీనాఁటికి ఫలించినవి. వర్షరాజా! కురియుము కురియుము.

నీకు మా దొడ్డిలోఁ బూచిన బీరపూవులు కాన్క లిచ్చె
దముగా! రా! స్వామి! ఇన్నాళ్ళుగా నీనిదము మామీద
నీ కెట్లు కలిగినది. ఎన్నాళ్ళకు మా పొలాలలో నీకు నిలిచినది.
ఎన్నాళ్ళకు మా పొలాలలోఁ బడ్డ నెఱియలులు మాసినవి
అని జనులు పజ్జనవేపుని స్తోత్రముచేయు మొదలు పెట్టిరి.

షా ముట్టడి మానివేయవలెనని తలంచెను. కాని వర్ష
ములు కురిసిన వెంటనే షాకు ధైర్యము నేకూరెను. రెండు
మూడు నెలలలో మరల దేశమున భాగ్యలక్ష్మి తాండవించును.
తన సైన్యములకింక నిబ్బించి లేదు.

షా యినువది నేల యశ్వదళములతోఁ గొండపల్లిని
ముట్టడించెను. రెండువందల గజములు పదివేల కాల్బలము
కూడ నున్నది. కొండపల్లి గ్రామము కోటకు తూర్పువార్తము
వైపున నున్నది. అందుచేత గ్రామము జను లీ సైన్యముల
యొత్తిడి కాగ లేక చాలమంది యూరువది లేచిపోయిరి.
కాని కొందరు బీదవారు పోయిమాత్రమెక్కడ జీవించుమని
యందే నిలిచిరి. వారికి సైనికుల దుర్మాక్తులు నడవళ్ళచేత
బ్రదుకు దుర్లభమైపోయెను. ఈ నడవడి షాకుఁ జాలమంది
పోయి చెప్పిరి. షా యొకప్పుడు వారిని గోపించును. మరెయొక
ప్పుడు దాసీనత తాల్చును. జను లేమిసేయుదురు రాజుల
దౌర్మాన్యమునకుఁ బ్రతిక్రియ భగవంతుడు సేయ వలయును
గాని నిశ్శక్తులయిన పేదజనులేమి సేయుదురు?

మొదటి రెండు నెలల ముట్టడివలన షాకు లాభములేక
పోయెను సైన్యములు తూర్పువార్తమునొద్దకుఁబోవును. లోని
సైనికుల మహాశౌర్యమువలన వెనకకుఁ దరుమబడును. ప్రతి

ప్రయత్నమునకు పా సైనికులు వందలు వందలు చచ్చుచున్నారు. పాకున్న రెండువందల గజములలోఁ గోటతల్పులను డీకొలిపింపఁ జూలునవి యేబదియున్నవి. అవి యంజనాచల సదృశములు. దిజ్మత్త దంతావళములకు సహాధ్యాయులు అయిన నవి యన్నియుఁ గోటతల్పులమీదఁ బురికొల్పఁబడి తల్పుల బుడుపులచేత వానియందలి కత్తులచేతఁ గుంభపీఠములు పగిలిపోయి పారిపోఁ జొచ్చెను. పా మరికొన్నాళ్ళకు గోట దక్షిణద్వారమున ముట్టడి సాగించెను. ఒకనాఁ డచటి గోటద్వారము భేదించెను. కాని గోటలోని భీమరాజు సైనికులు పా సైన్యములను నాయుకుకుత్రోవలో నానాకష్టములు పెట్టి యేనుగులనుచంపి గుఱ్ఱములను నరకి సైన్యముల చీకాకు పరచి పారద్రోలిరి. ఆనాఁడు పాకు వేయి సైన్యము నప్పమెనది. భీమరా జాతలుపులను మరునాఁడు బాగు చేయించి యచట నుక్కుతునకల పంటివారిని కాపుంచెను.

ముట్టడి మొదలుపెట్టి నాల్గునెలలైనది. పాకులాభము లేకపోయెను. మహమ్మదుషా యంత కంతకుఁ గ్రోధమూర్తి యగుచుండెను. తన సేనానాయకులమీద నాగ్రహ పరశుఁ డగుచుండెను. పా యింకఁ దాను గోట ముట్టడించ వలదనియుఁ గోటచుట్టు కాపుపెట్టుకొని గోటలోని యాహారపదార్థములు తరిగి పోవుచరకునుండి వెలుపలినుండి యవిలోనికిఁ బోనీయకుండ చూచుచుండి గోటనట్లు లొంగదీయ వలయునని భావించెను.

లోపలి సైనికులలో సుమారు వేయిమంది మహమ్మదీయులున్నారు. వారిని చీలఁదీయవలయునని మహమ్మదుషా

ప్రయత్నించెను. కాని నారందరు పూర్వపు ఖిల్లాదారు తమ్ము పెట్టిన బాధలనుండి సంరక్షించినభీమరాజునెడల కృతజ్ఞులై యతనిని వీడిపోలేదు. కోటలో రెండువేలమంది హిందూ సైనికులుకలరు. వీరుకాక కోమటులు బ్రాహ్మణులునున్నారు. భీమరాజు స్వనిజయుఁడు శత్రుపరాజయుఁడు కోరి కోటలో నున్న దేవాలయమునందు బ్రాహ్మణులచేత నభిషేకములు పూజలు చేయించుచుండెను. బ్రాహ్మణ సంతర్పణలు చేయించుచుండెను.

వర్షములు లోకమున కిచ్చినంత యానందము భీమరాజున కేయలేదు. వర్షములు కురియకున్న మహమ్మదుషా ముట్టడినాపి తనయూరికిఁబోవునని భీమరాజునకుఁ దెలియును. ఈవర్షములు కురియుటచేత షాకు తన సైన్యముల కెన్నాళ్ళ వరకైన నింకఁ గట్టములేకుండ నాహార పదార్థములు సమకూర్చవచ్చును. అదియుఁగాక యప్పుడే నాలుగు నెలలు కడచినవి. తనకోటలో నింక రెండునెలలకు మించి యాహార పదార్థములులేవు. బయటనుండి షా సైనికులు రాసీయను. మహమ్మదుషా యెన్ని నెలలయినను ముట్టడిమానఁడు. ఈసంగతులన్నియు భీమరాజు విచారించెను. కాని తన కోటలోఁ దినుబరడారములింక నెన్ని రోజులవరకు వచ్చునో యెరికిఁ దెలియనీయలేదు. కోటలో సంవత్సరగ్రాసమున్నదిని పుకారు పుట్టించెను. ఒకవేళ సంత కోటలోఁగవలసి వచ్చినను రెండు నెలల తరువాతమాటగదాయని భీమరాజురకుండెను.

మహమ్మదుషా యుద్ధమునుమాని బయటనుండి పిట్టయైనను లోనికిఁబోకుండ గట్టుదిట్టములుచేసి తాను విశ్రాంతి

లీసికొను చుండెను. యన్ధ్రప్రయత్నములు మానినంతనే
 షా మనస్సు మరల భోగముల మీదికి మరలెను. తన బీగ
 మును కుమారుడును దాసీలును రాజమహేంద్రవరమున
 నుండిరి. తానక్కడకుఁ బోయినచో తన సైనికుల కశ్రద్ధప్రబలు
 నని షా కొండపల్లి వదిలిపోగా నిచ్చగించలేదు కొండపల్లిలో
 భోగపదార్థము సమకూర్చుకో నెంచెను.

కొండపల్లిలోని పేదవా రదివరకే షా సైనికుల దుష్ట
 భావముల ఫల మనుభవించిరి. ఇంక షాగారి దౌష్ట్య ఫల
 మనుభవించ వలయును. మహమ్మదుషాకు వాని కామము
 నకుఁ దగిన మిత్రుఁడొకఁడుండెను. వాఁడు తృతీయా ప్రకృతి.
 స్త్రీవలె వేసము వేసికొనును. స్త్రీవలె మాటాడును. సిగ్గు
 పడును. వాడు కొండపల్లిలోనూరేగి వాని కంటికి నందముగా
 నున్న స్త్రీనెల్ల చూచి సుల్తానునకు వర్తమానము చెప్పెను.
 సుల్తాను సైనికులను బంపి యామెను తెప్పించుచు.

ఇట్టి సుల్తాను ప్రవర్తనచేతఁ గొండపల్లిలోఁ రక్షలేక
 పోయెను. జనులు తను భార్యల యీ వినాశము చూచి
 చూచి యేమియుఁ జేయలేక పోయిరి. కొంద రిది రహస్య
 ముగా చుంచుకొనిరి. కూటికి గుడ్డకుఁ గలవా రిట్టి రహస్య
 గోపనమునం దశక్తులయిరి. పేదల కది వీలులేక పోయెను.

రాధ హరశాస్త్రిని గూర్చి ధైర్యముగా నుండెను.
 కాని హరశాస్త్రి యూరనున్న బాగుగా నుండెడిది కదా
 యని యచుకొనెను. బైరాగిమూలిక తనయొద్ద నున్నంతవర
 కట్టి యింపద తనకు రాదనుకొనెను. అత్తవారింటికిఁ బోదమా
 యనుకొనెను. తండ్రికి వ్యాధి యెక్కువైనది. అతఁడు మంచ

ముగోననే మలమూత్రవిసర్జనము చేయు స్థితిలో నున్నాఁడు. అందుచే నామె కేమి చేయుటకును వీలు లేకపోయెను.

పదుమూడవ ప్రకరణము

షా మిత్రమైన తృతీయాప్రకృతి కన్నొకనాఁడు రాధ మీదఁ బడెను. ఆమె యెఱ్ఱని మానిసి. నగలు లేక పోయినను తల మాయనీయక వలువ మాయనీయక పూచిన తం గేడువలె నుండును. నిరుపేదయై తిండి లేకపోయినను నిరంతరము పనిపాటలు చేయుటవలన నామె యొడలు గట్టిపడి యామెపై నెలకొన్న యశావనము స్ఫూర్తిమంతమై యుండెను. ఆమె యా యశావనాగమమున నిరాభరణసుందరియైన రతీదేవివలె నుండెను. నిరంతరవ్యాధి పీడితునకుఁ దనతండ్రి కామె యెంతచాకిరీ చేయు చున్నను తన పరిశుభ్రతలోఁ గొఱత రానీయదు. ఆమెయందు గల యశావన ప్రాదుర్భావము దేశమున నాలుగేండ్లుగానున్న త్నామమును గొంతవరకు మరుగు పరచినది. తిండిలేక యల్లాడుచున్న లోకమునకు తన కామము త్రోవలవెంటఁబో నిన్నాళ్ళు వీలు లేకపోయెను. అదియుఁ గాక ఋణైలయం దంత దౌష్ట్యము పూర్వకాలమున నుండెడిదియుఁ గాదు.

ఒకనాఁడు ప్రౌద్ధున రాధ వాకిలి యూడ్చుచుండగా బైరాగి వచ్చెను. వచ్చిరాధనుచూచి 'అమ్మా మూలిక సురక్షితముగా నున్నదా!' అనెను. రాధ తడవిచూచుకొని తెల తెల బోయెను. 'ఏ మమ్మా! లేదా' అనెను. రాధ 'అయ్యో

లేదని చెప్పి 'దాదాజీ! ఎక్కడనోపోయెను. నాకుఁ జెడ్డరోజులు వచ్చి నట్లున్నది,' అని యింటిలోనికిఁ బోయి తనపక్క దులిపి చూచి అచ్చటవెదకి యిచ్చటవెదకి తుదకు వేసారివచ్చి రాంబై రాగితో దొరక లేదని చెప్పెను. బై రాగి కొంతసేపు తల వంచి నిలుచుండెను. రాధను చేయి చూపింపుమని మరల నామెచేయి చూచెను. ఆ సక్రరేఖ మునుపటికన్న స్పష్టముగాఁ గనంబడుచుండెను బై రాగియామెచూచి "అమ్మా! నీకు రానున్నది యాపదయో సంపదయో తెలిసినది. మూలిక పోవుటయే దానికి గుర్తు" అనెను. రాధకుఁ జెప్పరానంత భయము వేసినది. బై రాగి యన్న మాటకు రాధ క్షణము తెలిసినది. కాని యాతని చేతనే చెప్పిందుటకు 'దాదా! ఏమిటి చెప్పుము. ఆపదయే రానున్నదా! ఏమి యాపద! మా నాయనకుజబ్బుగా నున్నది. నాలుగు రోజుల నుండి ఎగశ్వాస పుట్టినది. ఆతఁడు పోవునా! యేమి?' అనెను. బై రాగి 'తల్లీ! తండ్రు లందరికిఁ బోదురు. అందులో జబ్బుగా నున్న మీతండ్రియుఁ బోయినఁ బోవచ్చును. అది పెద్ద యాపద కాదు. ఆ యాపదకు నీచేతిలోని గీతకు నేమి సంబంధము.' అని యతఁడచ్చట నిల్చుండ లేక బిరబిర నడచి పోయెను. రాధ యతనిని బిలుచెను. అతఁడు మరల వచ్చెదనని నెడలిపోయెను.

ఆనాఁడు పగలెల్ల రాధ మూలికకై వెదకుచునే యుండెను. తాను కూర్చున్నచోట వెళ్ళినచోటచూచినచోటనే పదిసార్లుమాడ మొదలు పెట్టెను. ఎన్నిసార్లు చూచినను కనంబడినది లేదు.

తండ్రి కానాడు బరవుగానుండెను. కడచిన నాల్గు నాళ్ళనుండియే చాల యెక్కువగానున్నది. నేడతనికి శ్లేష్మ మ్మహిమ మాటలాడ నీయలేదు. రెండునాళ్ళనుండి యాహార ము లేదు. మాటిమాటికి బ్రాణము కడబట్టుచుండెను. రాధ యానాడు తండ్రిలేక పవలెల్ల తండ్రియొద్దనే కూర్చుండెను. నైద్యనికోసము రెండుసార్లు తండ్రి పు దగ్గరగానుంచి పోయి వచ్చెను. ఊరివైద్యుఁ డూరిననలేడు.

రాధతండ్రియొద్దకుఁబోయి కూర్చుండెను. మరలపోయి మూలికకై వెడకును. మరలవచ్చి తండ్రిపగ్గర కూర్చుండెను. పగలెల్ల నిటు కడచిపోయెను. ఆనాడు తనతండ్రి యీలోక మును వదిలిపెట్టునని యామెకుఁ దోచెను. చివరకుఁ బ్రార్థన కుంకువేళ నామె మెతుకులు వండుకొని తినెను. తిని యంట్లు తోమి యచటికి వచ్చి కూగుచుండెను. తండ్రికి క్రిందిగుడ్డు మీదికి మీదిగుడ్డు క్రిందికినయ్యెను. శ్లేష్మము మిక్కుట మయ్యెను.

ఇంతలోఁబ్రార్థనకుంకెను. ప్రార్థనకుంకినవెంటనేపక్షులు కూయనైన లేదు. కొండపల్లిలో నప్పుడు పక్షులే లేవు. సైన్యముల పెద్ద రొదకు భయపడి పక్షులు కొండపల్లి వీడి పారిపోయి యాటు నెల్లలైనది. చీకట్లు తరుముకొని వచ్చెను. క్రమముగాఁ బ్రార్థనపోయెను. ఆ చీకటిలో రాధ చనిపోవు చున్న తండ్రియొద్దఁగూర్చుండి తనజీవితమంతయు నాలోచించు కొని యెంతనిర్భాగ్యు జీవినాయని యొక్క నిట్టూర్పు విడచెను.

తండ్రిమీది గుడ్లువేసెను. రాధ దీపము దగ్గరకుఁ దీసి

కొనిపోయి తండ్రి వికారమైన మొగము చూచెను. కాలు
 చేతులు తాకి చూచెను శీతలత క్రమ్మి యుగమువలె
 నుండెను. రాధ కాసమయమునఁ బట్టరాని దుఃఖమువచ్చెను.
 తన తల్లి తన చిన్నతనముననేపోగాఁ దనకు నిరుగు పొరు
 గమ్మలచేతఁ బాలిప్పించి పెంచి పెద్దదానినిచేసెను. తనకొర
 కతఁడెన్ని కష్టములో పడెను. అతడిట్టి స్థితిలో నుండగాఁ
 దా నేమియుఁ జేయలేక చూచుచుండెను. తండ్రి కిట్లున్నదని
 యత్తగారిని భర్తను రమ్మని రాధ యా వెనుకటి రోజున
 నమరాపతికిఁ గబురంపెను నాడు రాలేదు. రాధ ప్రాణము
 పోవుచున్న తండ్రి చెవిలో 'రామరామ'యనెను. మరలఁ
 జూడగాఁ దండ్రికి మరల స్మృతివచ్చి నట్లయ్యెను. అతఁడు
 రాధవంకఁ జూచుచుండెను. రాధ కొంచెము తెప్పిరి,
 దొడ్డిలో నెండవేసిన తన దుప్పి నీ తెచ్చుకొనుటకుఁబోయెను.
 ప్రక్కనున్న చెట్టుపైనున్న గుడ్లకూబ వికారధ్వని జేసెను
 రాధ వొడలంతయు జలదరించెను. మరు నిమిషమందు
 రాధను నలుగురుబలవంతులైన పురుషులు చుట్టుముట్టిరి ఆమె
 నోరదిమిరి. ఆమెనుబలసంతముగా నెచ్చటకోఁ దీసికొనిపోయిరి.
 దొడ్డికిఁ గాపులేదు. అందుచే జనులు లోనికి రావీలయినది.
 రాధ యవ్యక్త స్థితిలోఁ గూడఁ దనపోవు చోటెన్నియో
 తెలిసికొనెను.

రాత్రి రెండుజాములైనది. తివాళీలుపడి రత్నము
 పీపములుంచి దివ్యభవనమువలె నలంకరించఁ బడియున్న
 డేరాలో నుత్తాను పెద్ద రత్నకంబళముమీద నొగుగుడు బిళ్ళ
 నానుకొని హుక్కా త్రాగుదు దూరమున దీనాకృతియై

శోకాధి దేవతవోలెఁ దలవంచుకొని నిలుచున్న రాధ వంకఁ జూచుచుండెను.

సుల్తానున కిరుచది రేండేండ్లు మహాబలశాలి. అతని యేక కంచుకమైన శరీరములోని బిగువంతయు వెల్లిడి యగు చుండెను అతని మొగములో మార్దవరేఖలే లేవు. వదనము కఠినమై కఠోక్తక ప్రకృతిని సూచించు చుండెను. అతఁడు గొంచెము నవ్వు చుండెను. ఆ నవ్వువాని మొగమున కయోగ్యముగాఁ గనిపించు చుండెను. ఎదురుగా నిలుచున్న రాధ నిలువెల్ల నీలకిరీపు చుండెను. కాని యామె బాల్యమునుండియు గట్టములే తెలిసినదియగుటచేత నామెకు స్మృతి పోలేదు.

సుల్తాను రాధను పలుకరించెను. నీ పేరేమని యడిగెను. రాధకుఁ గొంచెము తురకము తెలియును. ఆ కాలములో నందరకుఁ దెలియును. రాధ మాటాడ లేదు.

సుల్తాను హుక్కామానివేసి రాధ పజ్జకుఁబోయి తన చేయు యామెమీద వేసెను. రాధకు వెంటనే భయ మెల్ల నంతరించెను. అతనిచేతి నామె విదల్చినైచెను. మనుష్యులు దేవతా ప్రకృతులు రాక్షస ప్రకృతులు నని రెండు తెగలు. దేవతాప్రకృతులకు రసవిభేదము బాగుగాఁ దెలియును. వారు శ్మశానమునందుచవ్వరు. దేవాలయములయందు పరిహాసము లాడరు. స్త్రీయందు శౌర్యమునెరపరు. రాక్షసప్రకృతులకు రసము దాని భేదములు తెలియదు. వారికి భగవంతుని గూర్చి పరిహాసములాడు నేర్పుండును. దుఃఖించఁదగిన వేళల యందు వారికి నవ్వువచ్చును. అనునయముచేత సాధించఁ

దగిన స్త్రీ జనమును వారు క్రోధముచేత శిక్షించి లొంగఁ దీయఁచూతురు. వారిది యేలోకముచుకాదు.

రాధ దేహములో నామె తల్లి నెత్తురు ప్రవహించు చున్నది. ఆమె తల్లి మంచికులమునందు పుట్టినది. గోపన్న కామె యదృష్టమువలన లభించినది. ఆమె శ్రుతిస్మృతులు చదివి వేద వేదాంగముల మహార్థములు జీర్ణించిన యింటి పడుచు. ఆమె నెత్తుటిలో వైదిక ధర్మము సార మెత్తునకెత్తు న్నది. ఆ బాలిక రాధయందు, గనబడుచుండెను.

రాధవిడలించినంత షాక్రోధమూర్తయయ్యెను. ఆమె చేతి నతడు మహాకఠినముగాఁబూని విరచెను. రాధకుఁజాల బాధకల్గెను. కాని యామె యా బాధ నోర్చుకొనెను.

సుల్తానామె చేయివదలి పెట్టి యామెవంకఁదీక్షముగాఁ జూచెను. రాధ యిట్లన్నది—‘మనుషుఁడు తననాశనమునకుఁ మొట్టమొదట పరస్త్రీ పరధనకాంక్షలుచేయును. ఇట్టి పనులు చేసినవారి కైశ్వర్యములు నాయుర్దాయములు నిలువవు.’ సుల్తాను మండిపడెను. ప్రక్కనున్న సేనకులను పిలచెను. వారామెను కొరడాలతోఁ గొట్టరి. కొంతసేపాయెను. వారు శిక్షించి వెడలి పోయిరి.

తరువాత సుల్తాను మరల నామెను సమీపించెను. ఆమె షారిపోఁజూచెను. కాని లాభములేక పోయెను. రాధ తన ప్రాణము లప్పుడేల పోవనుకొనియెను. రాధయన్నది. “నా వంటి యువతిని కలయుటయు రాతిబొమ్మను కలయుటయు నొక్కటియే.” సుల్తాను పకాలున నవ్వెను. అతని కన్నులు కల్లు త్రావుటచేత నెట్లనె నిప్పులు కురియుచుండెను. మరల

నతఁడామెనుతాకెను. ఆమె విసరికొట్టెను. అతఁడామెను కౌగి
లించుకొనెను. ఆమెయతని రక్తి కఱచెను. మరల సుల్తాను
సేనకులు వచ్చిరి. సేనకులామె చేతులు కాళ్ళు కదలకుండఁ
గట్టిరి. ఆ రాత్రియే యామెతండ్రి యింటిదగ్గఱ చనిపోయెను.

ఆమరునాఁడు తెల్లవారిన తరువాత నల్లపడినకాష్ఠము
వోలె నమంగళాకృతి, నిర్జీవ యగు రాధ, జనులెల్లఁజూచుచుం
డగా మహమ్మదుషా శిబిరమునుండి దేహమునందలి గాయము
లతోఁ గంట్లతోఁ, జినిగిన చీరతో, నపేతకంచుకయై, నడచి
వచ్చెను.

పదునాలుగవ ప్రకరణము

రాధ తలవంచుకొని యట్లే తనయింటికిఁ బోయెను.
దారిలోఁ బ్రతిమనుజుఁడు తనవంకఁబరకాయించి చూచు
చున్నాడఁని యామెకుఁ దెలియును. రాధ కాళ్ళయందు చేతుల
యందు కట్టున్నచోట నొరసికొని నెత్తును గారుచుండెను.
ఆమె పెదవినుండి నెత్తురులు జారుచుండెను. తల చింపిరిగా
లాగబడెను. వక్షమునందు గట్లుండెను. శరీరమంతయుఁ
బచ్చిపుండువలె బాధాకరముగానుండెను. ఇంటికిఁబోయెను.
తండ్రి సమీపమునకేగెను తండ్రి చనిపోయి యప్పటికి
నైదారు గంటలు కావచ్చెను. చీమ లతనియొడలనెల్లఁ బ్రాకు
చుండెను. రాధకు దుఃఖమురాలేదు. ఆమె తనతండ్రిని తాక
లేదు. దూరమున నుండియే యొకరెండు గడియ లా శనము
వంక నిశ్చలముగాఁ జూచెను.

చివరకామె యింటిలోనుండి బయటకువచ్చెను. ఎదురుగా హరశాస్త్రి నిలుచుండెను. రాధ నిలువునఁ గుంగిపోయెను. రాధ యీ వికార స్వరూపముచూచి హరశాస్త్రి దిగ్భ్రాంతి పొందెను. హరశాస్త్రి యామెను 'తల్లీ! ఇదియేమి? ఈ యాకారమేమి' యని యడిగి యామెను తాకఁబోయెను. ఆమె 'తండ్రీ! నన్ను ముట్టరాకుము. నేను చండాలురాలను. నా బ్రాహ్మణ్యము పోయినది. ఆసంగతి తరువాతఁజెప్పెదను. గోపన్న గారు రాత్రి చనిపోయినారు. వారికి దహనసంస్కారములు చేయుటకు మీరు వేళకు వచ్చిరి. ముందర నాపని కానిండు.

హరశాస్త్రి కేమియు నర్థము కాలేదు. రాధ యతనికి యావద్యత్తాంతము సవిస్తరముగా లజ్జవిడిచి చెప్పెను. చివర కామె 'నాయనా! నేను బ్రతికియుండియు లేనట్లే! నాకు సిగ్గుండును. ఇది యుచ్చరింప రానిది యిది యుచ్చరింపఁ దగినదియని యెందులకు. కనుక రాత్రియూరాక్షసుఁడు చేసిన సర్వము నీతోఁ జెప్పితిని. గోపన్నగారి శవము నేను తాక లేదు. నేను తాకినచో ప్రేతము మైలపడునుకదా!" అనెను. హరశాస్త్రి దీర్ఘాలోచన చేయఁ దొడంగెను.

రాధ "నాయనా! ఆలోచన యెందులకు. ఇదినాజాతక ప్రభావము. నా చేతిలోని గీత ప్రభావము. నీకును రాం బైరాగికిని దీనియర్థ మిప్పుడు బాగుగాఁ దెలిసినదా?" అనిప్రశ్నించెను. హరశాస్త్రి తలయెత్తి యామెనంకఁజూచెను.

రాధకుఁ గోపము వచ్చెను. 'మహమ్మదుషాను నేను చంపవలయును. నీవు నాకు సహాయము చేయవలయును. అది రహస్యము. నీ వతనితో నీసంగతి తెచ్చి పోట్లాడ రాదు. వానిని కుట్రచే జంపవలయును.' హరశాస్త్రి రాధనంకను నిదానించి చూచి తల యాడించెను. తరువాత హరశాస్త్రి గోపన్న కగ్ని సంస్కారాదికములు చేసెను. హరశాస్త్రివచ్చెనని యూరంత గుబ్బటిలి పోయెను. తరువాత పదమూడు రోజులు గడచెను. నిత్యకర్మ సవ్యముగా జేసి హరశాస్త్రి గోపన్నకు ప్రేతత్వము వదలించెను. హరశాస్త్రి వచ్చినాఁడనియు యాతఁడు రాధయింట నివసించుచుండెనని రాధను మహమ్మదుషా బలాత్కరించిన యారాత్రియే యామెతండ్రి మరణించెననియు హరశాస్త్రికి రాధ చుట్టవనియు మహమ్మదుషా కర్ణాకర్ణిగాఁ దెలిసికొనెను. మనసులోఁ గొంచెము కలగుండుపడెను. కాని యతనిసుల్తానుతనములోని కలవరము నడంచు కొనెను.

ఊరిలోవారు రాధ కష్టము హరశాస్త్రి రాకయుఁ దెలిసికొని హరశాస్త్రి యింక నేమిచేయునా, యని యూహింప మొదలు వెట్టిరి. కాని పదమూడు దినములు కడచిపోగాఁ గొంత శాంతి చేకూరెను.

ఈపదమూడు రోజులలోఁ గోటలోఁ జాలమార్పులు కలిగెను. భీమరాజు కోటలోని యాహారపదార్థము లన్నియు నై పోవుట గుర్తించెను. నేనలో బెద్దలనుబిలచి యాసంగతి చెప్పెను. వారు వీరు తలపట్లు పట్టుకొనిరి. ఇంక నాలుగు రోజులకు మాత్రము ఉన్న పదార్థము సరిపోవును. బయటి

నుండి పదార్థములు లెప్పింపఁటకుఁజేసిన సర్వప్రయత్నములు
 వ్యర్థమయిపోయినవి. చివరకు సరదారు లందఱు కోట
 సుల్తాను కధీనపరచఁటకు నిశ్చయించిరి. సుల్తాను పగమమర్మా
 గ్గుడు కోటలోని వారి నందఱిని నరికించుచు. భీమరాజును
 ఏనుఁగుచేతఁ ద్రొక్కించుచు. అందుచేత నొక యుపాయ
 మాత్రోదించిరి. ఇదివఱకే సంవత్సరగ్రాసమున్నదని వారను
 కొఱు చుండిరి. కాన మేము కోటకు మీ కళ్ళగించుట యా
 హారపదార్థములు లేకయుఁగాదు. మీరు కోటకు లొంగదీయు
 దుర్గియుఁ గాదు. ఓడ్రగజపతి మీకు లొంగిపోయి నపుడు
 మేమీరాజ్యము నేమిచేసికొనెదము. కావున మీకోట మీ
 కిచ్చివేయు చున్నాము అని కబురుపంప నూహించిరి. అట్లయి
 నచోఁ గోట యిన్నాళ్లే యుంచికొని రక్షగా మహమ్మదుషా
 కోపమునకు భయపడి యట్లు చేసితిమని సమాధానము చెప్ప
 నూహించిరి. కోటలోని సైనికులను భీమరాజును నెరరిని
 ముట్టుకొన నని సుల్తాను ప్రమాణముమీద నంగీకరించినచో
 దానికి గవాను కూడ సాక్షియైనచోఁ గోట సుల్తానున కధీన
 పరతమనీ యంద తొప్పకొనిరి. ఈ రాయబార మొకమహా
 మృదీయ సర్దారుద్వారమున సుల్తానునకుఁబరిపించిరి. సుల్తాను
 మొదలఁ గ్రోధము సూచించెను. రాయబారిని చంపుదమచు
 కొనెను. రాయబారి తన్ను చంపినచో సంధి చెడిపోవును సరి
 కదా కోట యింక నాటు నెలలవఱకు సుల్తానున కధీనము
 కాదనియు నీ యాటు నెలలలో లోనివారికి బయటనుండి
 యాహారపదార్థములు వచ్చినచో రావచ్చుననియు నీయాటు
 నెలలలో సుల్తాను సైన్యములు కొండపల్లిలో నున్నచో నెంత

వ్యయమగునో యూహించు కొనవచ్చు ననియుఁ జెప్పగా సుల్తానివి యన్నియు నాలోచించి పరతు లన్నింటికీ నొప్పు కొని గవానును రాజమహేంద్రవరము నుండి రమ్మని కబు రంపెను. మూడవనాటి కాతఁడు వచ్చెను. గవాను సమక్ష మున రాయబారి పరతు లన్నిటికి మహమ్మదుషా యొప్పు కొనెను. ఆ మరునాఁడు కోట తలుపులు తెరువబడెను. ఆమరు నాఁడే గోపన్న చచ్చి పదునాల్గవ రోజు.

మరునాఁడుదయమున పా నిద్రలేచి స్నానాదికములు చేసి తనవెంట గవాన్ తక్కిన సరదారులు రాబారగాఁ దీసి యున్న కోటతలుపులు చొచ్చి దీనముఖుఁడైక్రోధహృదయుఁడై కొటలోనికిఁ బోయెను. కోటలోని సైనికులందరు బద్ధాంజలు లయి యిరువైపుల నిలబడి యుండిరి. సుల్తానువెంట వంద మంది సరదారులు నడచుచుండిరి. సుల్తాను సైనికులు పోయి యప్పుడే కోటయంతటఁ గలయ నడచిరి.

సుల్తానుకోటలోపలి ద్వారమువొద్దకురాఁగానేయచ్చట భీమరాజు మోకారింది సలాముచేసి 'భూమియు నాకసము నకుఁ బ్రభువైన మహమ్మదుషా హసన్ గంగూసుల్తాను మహాప్రభూ ! నేను పెద్దరాజ్యము వాంఛింపలేదు. మీరో గజపతులో యీ భూమి నేలుచుండఁగా మిమ్ము సేవింపఁ వలసినవాఁడ నేను. ఇప్పుడు గజపతులు తమ ప్రతాపము ముందు సూర్యునిముందు దివిటీలవలె నగుటచేసి నేను మిమ్మే సేవింతును.' అనెను. సుల్తాను కొంతశాంతించెను. మరల భీమ రాజు. "మీరు సాక్షాత్తు పరమేశ్వరునికిఁ బ్రతినిధులు. కావున మీకు నేనీకోట నిచ్చుచున్నాను. నే నిచ్చుటకు

నాకధికారము లేదు. ఈకోట యసలు మీకే చెందియున్నది. కాని నే సీమధ్య కొంత యవినయము చేసితిని. మీరు క్షమింతుమని చేసిన వాగ్దానమును మీవంటి మహాప్రభు లతిక్రమింపరని నమ్మకముతో మీదయ నర్థించుచున్నాను' అని లేచెను.

సుల్తాను మొగమున రాద్రరేఖలు సర్వజనులకు గోచరించుచుండెను. అతని మనస్సులో వీరిన్నాళ్ళు కోట స్వాధీనము కానీయని శక్తి వీరి కెచ్చటనుండి వచ్చినదాయను నాలోచన జనుగుచుండెను. మహమ్మదుషా కాఠిన్యపురిష్ఠుఁ డుదిరోజులు వచ్చినవి. ఆ కాఠిన్యము కొంచెము సడలి యుం డెను. కాని యా రిమ్మవదలి పోవుదినములలో నది విచిత్ర మైన పోకడలు పోవును. ఇప్పుడది యెట్టివిపరీతపుఁ ద్రోవ త్రొక్కునో యతనికే తెలియలేదు. షా కోటలో నడుగు పెట్టినది మొదలింతవరకును నతని నోటినుండి యొకమాట యైనను రాలేదు. అతని మనస్సెంతవరకును నీకోట యిన్నాళ్లు స్వాధీనము కానీయని వారిమీదఁ బగయెట్లు తీకునాయని యాలోచించుచుండెను. ఆ పగ తీర్చుకొనుటకు వీలులేని షర తులను కల్పించి భీమరాజాదులు వాని కోపమును మరింత వృద్ధిచేసిరి. ఆ కోపము చివరకు మహమ్మదుషానే దహించు నట్లు కన్పడినది.

ఇప్పుడు షా మొగసాలయొద్ద నిలుచుండెను. భీమరాజం తకుముందే సుల్తానునకు నమస్కరించి లేచి సరదారులతోఁ బాటు నిలుచుండెను. సుల్తాను తలయెత్తి చూచెను. తనకు వందగజముల దూరములోవున నొక దేవాలయమున్నది.

అందు బ్రాహ్మణులు కూర్చుండి వేదములు చదువుచుండిరి. వారినిజూచినసుల్తాను లోని మహమ్మదీయ మతావేశము పెచ్చు పెరిగిపోయెను. ఇన్నాళ్ళు కోట పట్టుపడక పోవుటకు గారణము వారి ప్రార్థనలని సుల్తానునకు దోచెను. అదియుఁ గాక పరతులలో పారినిఁ జంపరాదనిలేదు. అన్నివిధముల నా బ్రాహ్మణులమీఁద మహమ్మదుషా కోపముయొక్క ఫల మగపడుటకు వీలేర్పడెను.

సుల్తానచ్చటికిఁ బరువెత్తెను. సరదారు లందఱును వెంటఁ బరువెత్తిరి. అతఁడచ్చటికిఁ జేరుటతోడనే కత్తిమాసి 'కాఫరులారా! నాకోటలోనుండి యావలికిబొండు. ఇచ్చట దుష్టదైవమును కొల్చుచున్నారా!,' అని నిరాయుధులు నిశ్శక్తులునైన వారలను తన కత్తికి బలియిచ్చెను. అప్పుడట్లు నరుకఁబడిన బ్రాహ్మణులసంఖ్య యిరువది. సుల్తాను వెలగల దుస్తులన్నియు బ్రాహ్మణ రక్తముతోఁదడిసిపోయెను. గవా నచ్చట నిలుచుండి మాటాడ లేడు.

భీమరాజునకు హిందూ సైనికులకుఁ గ్రోధము భూ నభోంతరములు పట్టనంతవచ్చెను. కోట సుల్తాను స్వాధీనము చేసినందులకు వారిలోఁబ్రతిస్యక్తియుఁదన్నఁదాఁ దుచ్చుఁడని పించుకొనెను. ఈబ్రహ్మహత్యా పాతకము ప్రతిమనుజుఁడును తనదిగా భావించుకొనెను.

సుల్తాను తత్క్షణము యా దేవాలయము పడఁ గొట్టుడని యాజ్ఞయిచ్చెను. ఆపనియిరువదివేల మహమ్మదీయ సైనికుల చేతఁ బదినిముసములలోఁ జేయఁబడెను. మిగిలిన గోడల మీద మసీదు మరి పదినిముసములలో లేపఁబడెను. సుల్తాను

ఆమసీదులో నిలుచుండి నమాజుచేసెను. సుల్తాను కోటలోనికిఁ బ్రొద్దన బయలుదేరెను. నమాజుపూర్తియగువరకు సరిగా రెండుజాములయ్యెను. సూర్యుడు మండిపోయెను. అంతవరకు సరదారులందఱ క్షణిలచియుండిరి.

భీమరాజు తనలో “నేనువీనిని పొడిచిచంపుదునా! చంపిన నేమగును. తక్కినవారు నన్నుచంపుదురు. చంపనిమ్ము. నష్టమేమి? చీ! అట్లుకాదు. భగవంతునిలీల లతి విచిత్రములు. నేను వానితో జోక్యమేల కలిపించు కొనవలెను. ఎవని కర్మము వాడనుభవించును. వీనికంతసుఖమైన చావెందుకు” అని యనుకొనెను. భీమరాజు వెనుక వెనుకకుఁ బోయి కోటనుండిదిగి యెచ్చటికో పోయెను. వాని నెవ్వరును ననుసరించలేదు.

సుల్తానుని యీ పనిచూచియందరును చింతించిరి. మహమ్మదీయులుకూడ “బహ్మసుల్తానులు బ్రాహ్మణులఁజంపరాదు. ఇది వారిపూర్వులుచేసిన ప్రతిష్ఠ. ఇదియేదో గొప్ప యాపదకు దారితీయుచున్నది” అని తలంచి భయపడిరి. అచ్చటనున్న హిందువులందరును కోపముచేత దమయొడళ్ళు తమకుఁ దెలియక నిర్వచస్కులయిరి.

నమాజుచేసిన తరువాత సుల్తాను వెనుదిరిగి తన సరదార్లనంకజూచెను. అందులో మొదట నతనికిఁ గనఁబడినవాఁడు హరశాస్త్రి. నవాబునకు గల కోపమంతయు నిశ్శేషముగాఁ బ్రార్థనా సమయమునకే తగ్గిపోయెను. తాను ఘనకార్యముచేసినన్న తృప్తిసుల్తానుమనస్సులో నిండియున్నది

కావునఁ దక్కినవారు తన యీ కార్యమునుగూర్చి యేమనుకొనుచుండిరాయన్న జ్ఞానమతనికి లేకపోయెను.

సుల్తాను హరశాస్త్రిని చూచినంతనే యాశ్చర్యము చూపి 'మీ రెప్పుడు వచ్చితి' రని యడిగెను. అంతలోనే సుల్తానునకు రాధసంగతి జ్ఞాపకము వచ్చెను. మొగము చిన్న పోయెను.

హరశాస్త్రి 'తమకు బ్రాహ్మణులను స్వయముగాఁ జంపుచున్నప్పుడే వచ్చితిని' అని సమాధానము చెప్పెను. హరశాస్త్రి మొగములోఁ గదలిక లేదు. ఏ భావమును గోచరించలేదు. సుల్తానున కేమి సమాధానము చెప్పటకును తోచలేదు. హరశాస్త్రిమీదఁ గోప పడుటకును గారణము కన్పడలేదు.

ఏదో యనవచ్చియింకొకటియనినట్లు సుల్తాను "మాకు మిమ్ము చూడవలెనని చాల రోజులనుండి యున్నది" అనెను. హరశాస్త్రి—“ఈసారి తమకొలుపువీడి యెచ్చటకునుపోను. నాకుఁ గాలిశని వదలిపోయినది.” అనెను. ఇంతలో హరశాస్త్రి చూపు గవానుపైఁబడెను. హరశాస్త్రి మరల సుల్తానుతో “ప్రభూ! గవానువంటి బుద్ధిమంతులు వృద్ధులు మంచిచెడ్డలు తెలిసినవారు మిమ్ము సన్మాన్యమందు నడుపు వారుండగా సుల్తానులు మమ్మేలఁదలంచిరో తెలియలేదనెను. గవాను హరశాస్త్రివంకఁజూచెను. హరశాస్త్రిమొగము శాంతమై యందే మియు నర్థము తెలియలేదు.

పదునేనవ ప్రకరణము

రాధ తన పాతివ్రత్య ఫతనారంభసమయము నుండి భూశయ్య సంగీకరించెను. శూద్రత్వమును స్వీకరించెను. కాని శూద్రగృహముల భుజించదు. బ్రాహ్మణులకు దూరముగాఁ బోవును ఎవ్వరితోడను మాటాడదు

రాధవార్త కొండపల్లి మ్రోగిపోయి యామ్రోత యమరావతిలో వినఁబడెను. కొండపల్లివారికి రాధ దుర్దశలో జాలియు నశక్తతయు దైవదౌర్మార్గ్యము గోచరించగాఁ బడినోసుల దూరమున నున్న యమరావతివారికి నామె యీవార్తయందు పారిహాస్యము ఆబ్రాహ్మణ్యము నిర్దయ నిరాదరణ గోచరించినవి. రాధ పతియైన రామన్నను వారు వీరెత్తిపొడువ నారంభించిరి. అసలతఁడు మేధకుఁడు. తనఁ భార్య కట్టి దుర్దశ తటస్థించినదని వినగానే యతఁడేడువ నారంభించెను. అందులకందఱు నతనిని ఎగతాళిచేయ మొదలిడిరి. పాపమా పేదగుండెవాఁడు తాను చేసినది తప్పును కొనెను. మరియేమి చేయవలెనో యతనికిఁ తెలియలేదు. మఱునాఁడు రామన్న తల్లితో 'అమ్మా ! నీకోడలిని తీసుకొని వత్తునా' యనెను. 'అయ్యో ! చెడిపోయినదాని నెట్లు తెత్తువురా ! నీమతి కాలిపోను' అని నిందించెను. దానితో రామన్న నోరతుకుకుని పోయెను.

గోపన్న పరలోకక్రియలకు రమ్మని హరశాస్త్రి రామన్నకు రామన్న తల్లికిఁ గబురంపెను. కాని వారెవరును రాలేదు. అసలు బ్రహ్మణులే రాలేదు. కొందరుమాత్రము

రాధ దూరముగాఁ దినుచున్నదని యామెకు నీకర్మకు సంబంధము లేదనియు వచ్చిరి. వచ్చిన వారిని దక్కినవారు పరిహసించిరి.

రాధకు సంఘములోఁ దనకు వచ్చిన మార్పు తెలియును. తన కింకఁ దన భర్తయింట నుండరా దనియుఁ దెలియును. కాని యొకసారిపోయి యత్తవారింటి స్థితి యెట్లున్నదో కనుగొనివచ్చుట తన విధి యనుకొన్నది.

తండ్రి చచ్చిన పదునాల్గవరోజున ననగా కొండపల్లి కోట మహమ్మదుషా కధీనమైన రోజున సుల్తా నిరువదిమంది బ్రాహ్మణులను కత్తితో నరికిన రోజున. హరిశాస్త్రి కోటకు బోగాఁ దాను రాధ యత్తవారింటికిఁ బోయెను. ఆమెను దారిలో నీడ్దరు ముగ్గురు నిలచి చూచిరి. రాధ వారివంక్తనైన చూడక తన దారిని దానుబోయెను.

పసివాండ్లైన నొక రొక్కరి మనస్సు పరిపక్వదశకు వచ్చును. రాధ యట్టిది. ఆమెకు లోకము దాని దుశ్చేష్టలు సర్వము తెలియును.

ఇందుఁ దన దేమితప్పు, తన్ను జనులట్లు నివ్వెట పోయి చూచుటయేల. ఈ సంగతి రాధకుఁ గష్టముకలిగించెను.

అది శరత్కాల మగుటచేత కృష్ణానది యుబ్బుతగ్గెను. ఒక పడవమీద రాధ యావలి యొడ్డునకుఁ జేరెను. పడవలో నున్న వారామెను జూడ మొదలిడిరి. ఆమె యొక యొడ్డునఁ గూర్చుండి కృష్ణలోఁ జూచుచుండెను. పడవ యీ యొడ్డు చేరువరకు రెండుజాము లయ్యెను. అమరావతి పోవువరకు మూడు జాములు తిరిగెను.

రాధ యత్తవారిల్లు గ్రామము నడిమిబజారున నుండు
టచే రాధ తప్పనిసరికి జనసమ్మర్థమునండి పోవలసి వచ్చెను.
నయసులోనివారు వయసుదాటినవారు పదునే నేండ్ల
యా పసిబాలవంక గ్రామకదృష్టులు పఱపి పశుప్రవర్తన నెర
పిరి. ఆమెకు నఖిళిఖ షర్యంతము కోపాగ్ని ప్రజ్వరిల్లెను.

తుద కత్తవారింటికి జేరెను. అత్తగారు వీధిలోననే
యామెను చూచి వీధితలుపు వేసెను. రాధ నెంట నలుగు
రైదుగురు పురుషులువచ్చి వీధియరుగుమీదఁ గూర్చుండిరి.
ఇంతలో రామన్న యెచ్చటినుండియో వచ్చి రాధను
చూచెను. అతని కేడుపు వచ్చినది. ఇదివర కేడ్చినందులకే
తన్నందరు వెక్కిరించుచున్నపు డిప్పు డేడ్చెనా తన్ను బ్రదుక
నీయరని యతడు దిగ్గ్రమింగి యామెవంకనుండి చూపుతొల
గించి తల్లిని తలుపుతీయుమనెను. ఆమె 'ఆమాదిగ దానిని
వెళ్ళఁగొట్టము ఏ బ్రాసియుండ ! మన యింటికి వచ్చిన దెందు
లకో' అని చెప్పరాని మాటలన్నియు ననెను.

ఈలోపుగా నూరంతయు నచటి కొడ్డిగిలెను. రాధ
యాలోని పెద్దవారిని జూచి 'అయ్యా ! నాతండ్రి చని
పోయెను. నాదశ యిట్లు పట్టినది. నన్ను మరల నాభర్త
గ్రహించునా ! నేను కృష్ణలోబడి చనిపోవలయునా' యనెను.
నిరక్షురకుక్షులయ్య సనాతనమతసౌధ స్తంభకల్పలయిన యా
పెద్దలు పెదవి కదుప లేదు. చివరకు రాధ రామన్న నడి
గెను. 'అయ్యా ! ఆంధ్రస్త్రీలు బజారులో భర్తలతో మాటా
డరు. కాని నాస్థితి యిట్లు పట్టినది. ఇందు నా తప్పేమియు
లేదు. ఇందులో నీ నిలుచున్న పెద్దల కూతవిడచు గాని

భార్యలను గాని యాకరకుతురక యట్లు చేసెనేని వీరును నావలె నిట్లే 'నమోనమ' యనవలసి నదేగాని యేమియుఁ జేయలేదు. నాతండ్రి ధనవంతుఁ డైనచోఁ జాలవందినలెఁ దాను గూడ నాయితప్పు కప్పియుండును. కొండపల్లిలో నల్లెంతమంది చేయలేదు. ఈ జగత్తులో పేదవారికి రక్షలేదు. ఇట్టి దుర్మార్గ ప్రపంచమును తిరస్కరించి నన్న మీరు గ్రహింతురా! లేక నాకుఁ గృష్ణానది గతి చెప్పుదురా' యనెను.

రామన్న తన భార్య తెలివితేటలకు ముగ్ధుడై యెచు. కాక కాక తనకుఁ బెండ్లి యయ్యెను. అందులో మహా సౌందర్యవతి వచ్చెను. తన యదృష్టము గొలది నామె పండితురాలు కూడ నయ్యెను. రామన్నకుఁ దనభార్య నేల నలయు ననియే యనిపించెను. కాని తల్లి తన్నుచంపి గోతిలో పెట్టును. ఊరందరు తన్ను వెలివేయుదురు పౌరోహిత్యము చేసికొనుచు నలుగురిమీద నాభారపడిన తానంతపని యెట్లు చేయగలఁడు. రామన్న మాటాడ లేదు. ఇంతలోఁ దలుపు సందులగుండ నిది యంతయు వినుచున్న యామెయత్తగారు తలుపు తటాలునఁ దెరిచి 'ఎంత గయ్యాళివే! నీవు చెడిపోయి నదిగాక యూరందరినిగూడఁ జెడిపొమ్మందువా! సిగ్గులేక మాటాడవచ్చితివి. పో! పో!' అని యొక వందతిట్లతో కలిపి యీ మాటలనెను. రామన్న తలుపు తీసియుండుటచేత లోనఁ బ్రవేశించి పోయి దాఁగుకొనెను. అందఱు నవ్విరి. అత్తగారు తలుపు తటాలున మరల వేసి గడియ బిగించి వెడలిపోయెను. రాధ దిగాల్పబడి నిలుచుండెను.

అందులోఁ బెద్ద లెసరిదారిని వారుబోయిరి. 'పైలా పచ్చీను' మీదఁ గుట్టవాం డ్రామెవంకఁ జూచుచు నవ్వుచు విలాసచేష్టలు చేయ మొదలుపెట్టిరి. రాధ యట్లు గంటనిలచి కన్నీళ్ళతోఁ జివరకు వెనుదిరిగి నచ్చినదారిఁ బట్టెను. ఆమె వెంటఁబడి యవకులు చిన్నచిన్న గడ్డలుగువ్వఁజూలలువేయఁ ను సాగిరి. అందులో నాటునెలలు దాటని యాయుర్దాయము కలవాఁడొకఁడ్రామె కొంగుఁబట్టుకొని లాగెను. రాధ వెనుదిరిగి యొకచూపు చూచెను ఆ చూపుతో నా యవకు లందఱుఁ గృతయుగమైన మాడిపోయి యందురు. కాని కలి వారిని రక్షించినది. రాధ మరల వెడలిపోయెను. ఆమెను తరువాత నెవరును వెన్నాడలేదు.

రాధ పడవ యొడ్డకుఁ బోవునప్పటికిఁ జీకటిపడి ప్రొద్దు వోయినది. పడిప చివరిసారి ప్రయాణమయి పోవుచుండెను. అదృష్టవశమున రాధ యందుకొన్నది. రాతిరి రెండు జాము లకు పోయి రాధ తమయింటి యగుగుమీద నిద్రించెను.

పదునాటవ ప్రకరణము

హరశాస్త్రి కోటనుండి తిరిగి ప్రొద్దుదాటి వచ్చెను. సుల్తానును వాని దండును మరుగుపడిన వెంటనుండి యతని ముఖ మారజ్యమానమై పోయెను. అతని లోని క్రోధానలము మహావాయుధూతమై యెగురగొట్టబడినట్లు సహస్రముఖముల విజృంభించెను ఇంటికిఁబోయెను. ఇంటియొద్ద రాధ లేదు. రాధ యేమైపోయినది. బిడ్డ తన దుఃఖము భరింపలేక యే గోతిలో

నైన దూకలేదుకద. హరశాస్త్రి హృదయము రాధ స్థితి
తలచినకొలది దుఃఖ మయ్యుమోయెను. ఆదుఃఖము నుండి
మరలఁ గ్రనుక్రమముగాఁ గ్రోధము ప్రజ్వరిల్లెను. ఆక్రో
ధముచేతఁ దనయొడలు నిజముగా మండుచున్నదేమోయని
హరశాస్త్రి తన్నాసాద మస్తకము చూచుకొనెను. మనస్సే
తప్ప మానిసి తగులఁబడుటలేదు. తానోర్వరాని యీ క్రోధ
మేవ్వరికిఁ దెలిసి పోవుచో యని యాతఁడు దక్షిణాభిముఖుఁడై
కృష్ణానదియొడ్డునకుఁ బోయెను. ఆ క్రోధమంతయు నదిలో
విసరిపారవేయవలె ననుకొనెను. సాధ్యముకాలేదు. అయ్యో!
బ్రాహ్మణునకు శాంతము కావలయును. నాయాత్మ శాంత
మార్గమును గాక క్రోధమార్గ మనుసరించుచున్నదియని విచా
రించును. మరల నతని విచార మతిక్రమించి యాతని మన
స్సులో నగ్ని బహుధా చెలరేగెను. ప్రొద్దుగ్రుంకువఱకు
కోపము తీసివేయుటకు హరశాస్త్రి చేసిన ప్రయత్నము
లన్నియు వ్యర్థములయ్యెను. సూర్యుడస్తమించెను. అస్తమిం
చిన సూర్యుడు మందేహులను రాక్షసులను చంపిన నెత్తురు
తన యొడలెల్ల పులుముకొన్నది చాలదు కాబోలు. కృష్ణా
నదీ శీతల మందమపుత్రచాలిత తరంగ సంతానమునెల్ల నా
నెత్తురులు ప్రవహింపఁజేసెను. హరశాస్త్రి చూచెను. కాదు
కాదు. నెత్తురు కాల్యలు కట్టవలె ననుకొనెను.

అంతలోఁ జీకట్లుపడెను. హరశాస్త్రి "చీ! చీ!
సుల్తానున కేమి తెలియును. వాఁడు బసివాఁడు. గవాను
వృద్ధుఁడు. దేశదేశములఁ బేరెక్కినవాఁడు. విద్యలు నేర్చిన
వాఁడు. రాజనీతిజ్ఞుఁడు. ఇదిచేయరాని కార్యమని చెప్పరాదా!

బ్రాహ్మణ వధము మూఢులయిన మహమ్మదీయ మతావిష్టులకు మంచిగాఁ గనవచ్చునుగాక. వృద్ధులై చక్కని మనఃపరిపాకము పొందిన గవాను వంటివారికి గూడ సంతయిష్టమా! ఛీ! ఛీ! పాడులోకము. అయ్యో! ఒకని మత మొకనికి నచ్చక పోవచ్చునుగాక. ఆ మతస్థులందరిని నరకుదురా! వారికిమాత్రము పెండ్లము బిడ్డలులేరా! వారికాత్మలులేవా! సుఖదుఃఖములు వారికిమాత్రము సమానముకాదా! ప్రత్యక్షమైన సుఖదుఃఖమును నిరాకరించి యేమో యూహానిర్మితమైన యీదైవము కొరకేల యంగలాస్తురో యీమూఢ మానవులు. ఓయీ! గవాను! నీవెంత సత్పురుషుఁడ వనుకొంటిని. జహానును చంపించువరకు నీకు నిద్రపట్టినదికాదు. రాణిచేత జహానుమరణము కల్పించితివి. నీమరణ మెట్లువాసీయున్నదో యెఱికిఁదెలియును.” అని అనుకొనెను.

ఈ యూహలతోఁ జాల ప్రౌఢుపోయినది. హరశాస్త్రీ యేమయినను సరియే గవాను మహమ్మదుషాలకు శిక్ష చేయవలెననినిశ్చయించుకొనెను. గవానునకుబ్రాహ్మణహత్యచేయునపుడు ముభావము వహించి యూరకొన్నందులకు, మహమ్మదుషాకు రాధను వినాశనము చేసినందులకు, ఈమహాకార్యమునకుఁ దనలోకజ్ఞత్వము కాక తానునేర్చిన శాస్త్రములెంతవర కక్కరకువచ్చునో యూహించుకొన మొదలుపెట్టెను. తన జ్యోతిశ్శాస్త్రము శకునశాస్త్రము మరల మనస్సులో నేకరువుపెట్ట మొదలుపెట్టెను. ఆ కాశమున నక్షత్రములను బరిశీలించెను. అన్నియు రాజ్య విప్లవమున కనుకూలముగా నున్నవి. తాను గవానునకు షాకును నామ నక్షత్ర

ములతో గోచారము కట్టెను. అనుకూలముగా నున్నది. దేశముయొక్కస్థితి లెక్కకట్టి చూచెను. తన యూహకు సరి పోయినది. దారివెంటఁ జెట్లమీదఁ బలుకు పక్షుల పలుకులు విచారించెను. ప్రతిపక్షియుఁ దనయూహల కనుగుణముగాఁ బలికెను. హరశాస్త్రీ కంతకంతకుఁ గోపము పెప్పొంగు తగ్గి పోయి యాతని మనస్సులో నిలుకడగల జ్వాలగా నొప్పు చుండెను. హరశాస్త్రీ యింటిదారి పట్టెను. రాత్రి రెండు జాములు దాటిపోయెను. హరశాస్త్రీ యింటికివచ్చి 'ఈ జీవితము శాంతముగా వెళ్ళిపోవుననుకొంటిని, కాని భగవంతుఁ డట్లు సంకల్పించలేదు. నాకు నేబది రెండేండ్లు వచ్చినవి. ఈ నాటికి నన్ను 'దేవదేవుఁడు రాచకార్యములలోనికి దించుచున్నాడు.' ఈ కర్మబద్ధమైన లోకముతో నా కేటికి? ఊరకుందునా' యనుకొనుచు నరుగుమీదఁ బండుకొని నిద్రించు రాధనుచూచెను. రాధమేల్కని హరశాస్త్రీని గుర్తుపట్టెను. 'తల్లీ పవలెల్ల నెచ్చటికిబోతి'వని హరశాస్త్రీ పలుకరించెను. రాధ తా నమరావతికిఁబోవుటయు నచ్చటి వర్తమానమును నెఱింగించెను. హరశాస్త్రీకి మరలఁ గ్రోధము చెలరేగెను. అవరావతికిఁబోయి యా యూరు తగులబెట్టవలె ననిపించినది. కాని యీదుస్థితికంతకు మూలకారకుఁడు సుల్తాను. వానికి దగినశిక్ష చేయవలయునని సంకల్పించుకొనెను. ఇద్దరుచెరియొక యరుగుమీద నిద్రించిరి.

శరత్తుపోయి హేమంతము సమీపించినది. చలి వేయచున్నది. ఇంటిలోని కిద్దరును పోలేదు. చిరిగిపోయిన కొంగు రాధకాలుముడుచుకొని కప్పుకొన్నది. పైనున్న యుత్తరీయము

సగము పక్కగా సగము దుప్పటిగా హరశాస్త్రి చేసెను.

తెల్లవారు నప్పటికిహరశాస్త్రిమొగము శాంతముగా నుండెను. కోపమంతయు నొక్కయారంభ రూపము పొంది యతని హృదయములో దాగియుండెను.

పూర్వము రాధ వండిపెట్టగాఁ జాలనాళ్ళుతిన్న హర శాస్త్రి యిఁకతానే రాధకు వండిపెట్ట మొదలుపెట్టెను. రాధ యింటఁ బై పనులన్నియుఁ జేయును. హరశాస్త్రి 'తల్లీ! నీవు వండుము. నాకు వెలిభయము లేదు. నేను తిందును' అని చెప్పెను. కాని రాధ 'నాయనా! వెలికోపముకాదు. నిజ ముగా నేను బ్రాహ్మణ్యములకు వెలియయితిని. ఈ సంఘము పెట్టు వెలికి నేను వెరువను. ప్రారబ్ధముచేత నాకీ వెలి ప్రాప్తి చినది. నేను దానికి వెరచుచున్నాను. నాకీ వెలినుండినిష్క్రమి కలిగించుము' అనెను. భీమునికోపము మాటిమాటికి ప్రజ్వలింపఁజేసిన ద్రాపదీవాక్యములవోలె రాధ ప్రతిపదము హరశాస్త్రికి శూలము నాటినట్లుండెను. ఆ ప్రతిఘటము సుల్తానుచావు దగ్గఱకుఁ దెచ్చుచున్నట్లుండెను. భోజనమయిన వెంటనే హరశాస్త్రి తన ప్రయత్నమునుగూర్చి యాలోచన చేయ మొదలుపెట్టెను.

హరశాస్త్రి నీతినిగూర్చి యాలోచించెను. మూఘుఁడు, సాహసుఁడు, అప్రీతుఁడు వీరివలన నీతి ఫలించ గలదని యూహ చేసెను. మూఘుఁడు రహస్యము తెలిసికొనలేఁడు గాన వాఁడు నీతి ప్రయోగించువానికిఁగావలసినవాఁడు. వానియొద్ద నున్న రహస్యముపెట్టెలోదాచిననగవంటిది. రెండుసాహసుఁడు, ముందువెనుక లాలోచించక యేపనియెనను చేయువాఁడు.

వీడున్నచోఁ దలకొన్నపని నెంటనేచేయును. అనుకొన్న పని యైనతరువాత సర్వజనులు దిగ్భాంతులయి పోదురు. దానికిఁ బ్రతీకారముచేయ నూహించువాఁడగుదు.

మూఁడవవాఁడప్రీతుఁడు. ఎవనిహృదయములోనికోర్కీ యసంపూర్తిగా నుండునో వానివలనఁగూడ నీతి ప్రయోగించవచ్చును. వానికి వానికోర్కీ సమకూడునని యాశపెట్టినచో వాఁడును లొంగివచ్చును. వీరుమువ్వురు నీతి ప్రయోగమున కావశ్యకులు, అని హరశాస్త్రి మనస్సులో నిశ్చయించెను. ఇంతవరకు లక్షణము కుదిరెను. లక్ష్యమునకై విచారింప మొదలు పెట్టెను.

మొట్టమొదట నప్రీతుఁ డెవఁడాయని విచారించెను. ధీమరా జతని మనస్సులోనాటెను. సుల్తాను నమానచేయు వేళ భీనురాజు నెమ్మదిగాఁ దొలగిపోవుట హరశాస్త్రి గుర్తించెను. ఆతనియం దప్రీతి గోచరించుచున్నది. అతఁడొకఁడు ముఖ్యుఁడు. అతని నెక్కడనో పట్టుకొన వచ్చును. ఇంకసాహ సుఁడు మూఁగుఁడునుఁ గావలయును. వారు సుల్తానుకొల్వులో నున్నవారు కావలయును. సుల్తాను కొల్వులోని వారితో నేనాటిదో వెనుకటి పరిచయము హరశాస్త్రి కక్కటకురాదు కావున మరల సుల్తాను కొల్వునకు రాకపోకలు సాగించ వలయును.

ఆనాఁడే సేలువకప్పకొని హరశాస్త్రి సుల్తానుదర్శనము గవాను దర్శనముచేసెను. గవాను హరశాస్త్రిని పరిశీలించిపరి శీలించిచూచెను. హరశాస్త్రి హృదయములోని యారంభ ముఁ తకంతకు దృఢము కాజొచ్చెను. హరశాస్త్రి నాఁడు

మొదలు శకునశాస్త్రము సాముద్రికము జ్యోతిషము యధే
చ్ఛగాఁ బ్రతిసైనికునకునుఁ జెప్ప మొదలుపెట్టెను. ఇట్లు నెల
గడచెను. నెలనాళ్ళకే రాధ యాపద బ్రాహ్మణ వధము
సుల్తాను కొలువులోఁ బ్రాతఃసంగతులై పోయెను. కానియవి
రెండును గ్రామమునకు దక్షిణముననున్న గోపన్నయింటిలో
రెండు కంచుకాగడ్డాలై వెలుగుచుండెను.

మహమ్మదుషాకు హరశాస్త్రీయందు నమ్మకము కుది
రెను. షాకూడఁ దనకువచ్చిన రెండుస్వప్నములకుఁ ఫలితములు
చెప్పించుకొనెను. హరశాస్త్రీ చెప్పిన ఫలములవలన షా
యుత్తర హిందూస్థానమంతయుఁ గెలుచును. వేలకొలది
బ్రాహ్మణులను వధచేయును. ఎంతమందినైన స్త్రీలను చెర
బట్టును. షా యీఫలితములకుఁ జూసంతోషించెను. సంతో
షించిన కొలది హరశాస్త్రీని దగ్గరకు తీసెను. దగ్గరకు తీసిన
కొలది హరశాస్త్రీ యతనిఁ దనవశముచేసికొనఁ జొచ్చెను.
హరశాస్త్రీ మాటమీద సుల్తాను కావలసినచో గవానునైనఁ
జరిపును. హరశాస్త్రీ సుల్తాను నట్లుచేసెను.

పదునేడవ ప్రకరణము

మహమ్మదుషా తనచేతులతోఁ గాఢకులను జంపెను.
గాననతఁడు ఘాజీయను బిరుదును వహించుటకుఁ దగినవాఁ
డని యాబిరుదును గవాను మహమ్మదుషాకిచ్చెను. ఆనాటి
నుండి మహమ్మదుషాఘాజీగా సుల్తానుపిలువఁబడు చుండెను.
దీనితో హరశాస్త్రీకి గవానుమీద నున్న కొంచెము అను
మానము పూర్తిగాఁ బోయెను. ఇదివరకు హరశాస్త్రీ యొక

వేళ సుల్తానుచేసినదానికి గవాను ఏమిచేయ గలడని యను
కొనెను. ఆసంశయ మిప్పుడు నివృత్తి యయ్యెను. హరశాస్త్రి
నీతిఖడ్గము గవానున కభిముఖముగాఁ బోవుచుండెను.

కంచి పుణ్యక్షేత్రము కొండపల్లికి దగ్గరలో నున్నది.
అది చెన్ననగరమునకు నలుబదిరెండు మైళ్ళలో నున్నది.
ఈ క్షేత్రము దక్షిణాపథమున నొకమూల నుండుటచేత
నేమహ్మదీయుని యొక్కయుఁగన్న దానిమీదికిఁబోలేదు.
ఆక్షేత్రములో మహాధనరాసు లున్నవనియు నా దేవుని
యొడలెల్ల బంగారపుఁ దొడుగు లున్నవనియు జనులు చెప్పు
కొన సాగిరి. ఆక్షేత్రమును దోచుకొన వలెనని సుల్తానునకు
బుద్ధి పుట్టినది.

ఒకనాఁడు షాకుమరియొక కలవచ్చెను. అతఁడు కత్తి
పుచ్చుకొని యిరువదినందలమంది బ్రాహ్మణులను నరకినట్లును
వారికడుపులలో నుండి వేలకువేలు ధనరాసులు బహిర్గతమై
నట్లును దోచెను. హరశాస్త్రి నీకల కర్థమేమని యడిగెను.
హరశాస్త్రి సుల్తాను కంచిక్షేత్రమునకుఁ బోయి యచటి
బ్రాహ్మణులనుజంపి యాక్షేత్రమునందలి దేవాలయముల
లోని మహాధనరాసులు త్రవ్వితెచ్చుటయే దానిఫలమని
చెప్పెను. సుల్తాను హరశాస్త్రితో 'మీకన్న మాకుమిత్రుఁడు
నాప్తుఁడు లేడు. మీచెప్పిన మాట ఖురానులోని మాట.
దాని విషయమున మాకు సంశయములేదు' అనెను. హర
శాస్త్రి నిజమేనా యనెను. సుల్తానునిజమేయని ప్రమాణము
చేసెను. అట్లయినచో 'ప్రభువులకొక రహస్యము చెప్పెదను'
అని యూరకుండెను. సుల్తా నూరకుంటిరేమి చెప్పుడనెను.

హరశాస్త్రి 'నాకెందులకు? ప్రభువులు నమ్మరు సరిగదా కోపముకూడవచ్చు' ననెను. రాదు చెప్పమని సుల్తానడిగెను. 'మీరు కంచిగెలిచి వచ్చినతరువాతఁ జెప్పెద'నని హరశాస్త్రి చెప్పెను. కాదుకూడదని సుల్తానెంతబలవంత పెట్టినను 'మీరు కంచికి బయలుదేరిన నాడు చెప్పెద'ననెను. సుల్తాను కంచికిఁ బోవు ప్రయత్నములు చేయ మొదలుపెట్టెను.

కృష్ణా గోదావరుల మధ్యనున్న రాష్ట్రమంతయు చీడరు సుల్తానులక్రింద నుండవలయును. బందరు విజయనగరపు రాజులక్రింద నున్నది. కావున సుల్తాను దానిని జయింపవలె నని హరశాస్త్రి మరునాఁడు సుల్తానుతోఁ జెప్పెను. సుల్తాను హరశాస్త్రికిఁ దనయందుగల రాజభక్తి యెడల నున్న విశ్వాసము బహుళ మయ్యెను.

వెనుక సంభోజరాజును వెంటఁ గొనివచ్చి రాజమహేంద్రవరము కొండపల్లియుగెలుపుమని బోధనచేసినదితఁడే. కంచికిఁ బొమ్మన్నది యితడే మరల బందరు గెలువమన్నది యితఁడే. సుల్తాను. కంచీదండయాత్రయు, బందరుదండయాత్రయు నొక్కసారి యెట్లు సాగుననెను. హరశాస్త్రి యాసంగతి తనకు వదలు మనెను. సుల్తాను నాశ్చర్యపోయెను.

గవానునకు బిడ్డలు లేరు. అందుచేత నతఁడొకకుఱ్ఱవానిని బెంచుకొనెను. అతనిపేరుయూసఫ్ ఆదిల్ ఖాన్. అతని కిరువదియేండ్లు. వాని యెడల గవానునకు మిక్కిలి ప్రేమ. హరశాస్త్రి యానాఁడు గవానును జూడబోయి యాచారములు నెరపిన తరువాత నిట్లనెను. "సాహెబ్ జీ! సుల్తానునకు బందరు గెలువవలెనని యున్నది. ప్రభువు కంచిమీదికిఁ

బోవుచుండెను. గాన బందరుమీదికిఁ బోవుట కెవ్వరు లేరని యాలోచించుచుండెను. నేను తమ కుమారుని పంపుడని చెప్పరలెననుకొన్నాను. కాని మీయనుమతి లేక యేమని చెప్పను మీయనుమతికై వచ్చినాను.”

గవానునియాత్మ సంశోషించెను! ‘చిత్తము! మీరు నాయండుఁ జాల ప్రేమకలవా’ రనెను. హరశాస్త్రి ‘యది నా ధర్మము’ అనెను. తరువాత హరశాస్త్రి సెలవుదీసికొని పోయెను. గవానునకు హరశాస్త్రిపై గల యనుమానము తీరిపోయెను.

కంచి మీదికి సుల్తాను పోవునట్లును బందరు మీదికి యూసఫ్ ఆదిల్ ఖాను వెళ్ళునట్లును నేర్పాటు చేయఁబడినది. ఆదిల్ ఖానువెంట గవానుకూడ రక్షార్థము చనునట్లు నిర్ణయింప బడెను. సుల్తాను సేనలోనున్న మెరియలవంటి వారిని నాఱువేల మందిని తనవెంటఁ దీసికొనిపోవునట్లును, యూసఫ్ ఆదిల్ ఖాను ఆరువేల మందిని బందరునకుఁ దీసికొని పోవునట్లు నిర్ణయించెను. కొండపల్లిలో హరశాస్త్రి యుండవలయును.

కంచికిఁ బోవునాఁడు సుల్తాను హరశాస్త్రిని పిలిచి ‘ఆరహస్య మేమి’యని యడిగెను. అంతకుముందే గవానును యూసఫ్ ఆదిల్ ఖానును బందరునకుఁ బోయిరి. హరశాస్త్రి యాసంగతి యెరిగినవాఁ డగుటచే నిట్లు చెప్పెను. “ప్రభూ మీకుండు బద్దాను రాగుండ నగుటచే నేను చెప్పుచున్న మాటలకు మీకుఁ కోపము వచ్చినచో నేను చేయునదిలేదు. అయినను చెప్పుచున్నాను మీయన్నగారు చని పోదురని మీరు సుల్తాను లగుదురని పూర్వమే నేను జోశ్యము చెప్పి

తని. అది తెలిసి జహాన్ మిమ్ముదగ్గఱకుఁ దీసి మీ స్నేహము సంపాదించెను. ఆ స్నేహము గ వానునకుఁ గట్టముగానుండెను. అందుచేత రాణిగారి చెవిలో జహానును గుఱించి దుర్వార్తలు చెప్పి తమచేత నతనిని జంపించెను. నిజమైన మాటకుజహాను చేసిన తప్పేమో నాకుఁ జెప్పుఁడు” అని యడిగెను. సుల్తానూహించెను. జహాను చేసిన తప్పేమియుఁ గనబడలేదు.

హరశాస్త్రి మరల ననెను. “ప్రభూ! నిజమైన మాటకు జహాను మిమ్ముఁ బ్రేమించెను. మిమ్ముచేతులలో నెత్తి కొనిపెంచెను. మీకుఁగత్తిత్తిప్పుట స్వారిచేయుట ఖురాను చదువుట నేర్పినది జహాను గదా! మిమ్ము మహమ్మదీయ మతాభిమానులుగాఁ జేసినది జహాను. ఆతఁడు మిమ్మెంతగాఁ బ్రేమించెనో యాలోచించిన మీకేఁ దెలియును.” సుల్తానాలోచించి ‘అవునవును’ అనెను. హరశాస్త్రి మరల మొదలుపెట్టెను, “నిజమునకు జహానునకు నాకు విరోధము. అది తమకును దెలియును. కాని యదార్థము చెప్పు చుంటేనిగాన నతనియెడ నా విరోధమును నేను పాటించుట లేదు. సుల్తాను నిజమే యనుకొనెను. హరశాస్త్రి యిట్లు చెప్పెను. “జహాను ప్రేమించినంత గవానుమిమ్ముఁ బ్రేమించెనా! షర్మియా దేశీయునకుఁ దన ధనమునందు సధికారమునందు నున్నంత చూపు దక్షిణదేశపు నవాబుమీద నుండునా! మీరు కొండపల్లి ముట్టడివేసి నప్పుడు మాకు సాయము వచ్చెనా! ఇప్పుడు మీరు కంచికి బోవుచుండః దన కొడుకు వెంటఁబోయెను గాని మీ వెంట వచ్చెనా! ఆలోచింపుడు” సుల్తానున కాలోచన యెక్కువయ్యెను.

హరశాస్త్రి “నాకొక విషయమున ననుమానముగా నున్నది. మీరుకూడ విచారింపుడు, ఏమంత్రుల సాయము లేకుండఁ గొండపల్లి కోట తిరుగఁ బడెనా! మీ వలన రాజ్యము సంపాదించిన గజపతి మరల మీమీదకు దండెత్తి వచ్చెనా! భీమరాజు నాయుద్ధాయ మెంత? వానిశక్తి యెంత? వాఁడాలు నెలలు కోట మీస్వాధీనము కానీయకుండ నుంచునా! వాని పరతులేమి? మీముం దతఁడు మోకారించి నిలుచుండఁగదా! మీ మంత్రులలో వాని కెవరో పరీకు లేక పోయిన యెడల నతఁడట్లు నిర్భయముగా మీముం దట్లునిలఁ బడి మాటాడ గలఁడా” అనెను. సుల్తానునకు హరశాస్త్రి చెప్పినదంతయు నిజమనిపించెను.

హరశాస్త్రి “నాకుఁ దోచినది చెప్పితిని. గవాను మహానుభావుడు. అతఁ డట్టివాఁడు కాదు. అయినను రాజు తన క్షేమము విచారించు కొనుట ప్రధానము. రాజభక్తి కల వాఁడు తనకుఁ దోచిన సంగతులు మనవి చేసికొనుట తప్ప కాదుకదా!” సుల్తానాలోచించుచుఁ గదలిపోయెను.

కంచీకిఁ గొండపల్లి నుండి పదిరోజుల ప్రయాణము. సుల్తాను పోయినకొలది కంచీదేవుని ధనమునందలి యాశయు గవాను మీద కోపమును చెలరేగెను. అతని మనస్సు ఝరీ వేగమునఁ బ్రహిందుటచేత నతని దేహములోని నెత్తును కూడ సంత వేగముగానే ప్రవహించుచుండెను. అతనితో నైశ్యములు నడువలేక పోయెను. చివరిరోజున నైజాముల్ ముల్కు భైరీయును యూరిషఖానుఁడను నింకొకసేనానియుఁ దక్కు వేరొకఁడాతనితో నడువలేక పోయెను.

కంచి దేవాలయమున దేవుని ధనము రక్షించుటకుఁ గొంతమంది సైనికులుండ్లిరి. వారిలోఁ గొందరు బయటకు వచ్చిరి. సుల్తాను నలుబది మందతో మాత్రమే దేవాలయము నొద్దకు ముందు చేరెను. సైన్యమంతయు వెనుక వచ్చుచున్నది. దేవాలయ రక్షక సైన్యములో నొక యాజానుబాహుఁడు తన గుఱ్ఱమును సుల్తాను మీదికి దూకించి యీటెతో సుల్తానును బొడువబోయెను. కాని యతఁడా దెబ్బ తప్పించుకొని వానిని కత్తితో నరికెను. వాఁడు చనిపోయిన వెంటనే యింకొకఁడు సుల్తానును జంపవచ్చెను. కాని వానిని గూడ సుల్తాను నరకెను. తరువాత మరికొందరు హిందువులు వచ్చిన వెనుక హిందువులందరు దేవాలయము లోనికిఁ బోయి తలుపులు వేసి గోడలెక్కి మహమ్మదీయులపైఁ గత్తులు నీటెలురాళ్ళు విసరఁ జొచ్చిరి. ఇంతలో సుల్తాను యొక్క యానువేల సైన్యము వచ్చెను. ముట్టడి ప్రారంభమయ్యెను. చివరికా యపరిమిత సైన్యము దేవాలయపు గోడలు కుద్దలించి లోనికిఁ బ్రవేశించి యచ్చటికొది సైన్యమును పూజారులను బ్రాహ్మణులను ముక్కలు ముక్కలుగా నరకివైచిరి. దేవాలయములో భగవంతునికి జవాహిరీ లక్షయుండెను. కాని మహమ్మదీయులు వెండిబంగారము రత్నములు తక్కువేరేమియు ముట్ట కొనలేదు.

తరువాత సుల్తాను కంచి కొల్లగొట్టెను. అంగడు లన్నియు దోచెను. ధనవంతుల యిండ్లు పడగొట్టెను. వారి స్త్రీలను చెరపటెను. కొన్ని యిండ్లు కాలెను దుఃఖించుచుఁ బ్రార్థించుచువచ్చిన వారిని జంపెను. కాని కోపము సూచిం

చిన వారిని చిత్రవధ చేసెను. ఈరీతి వధయు కొల్ల కొట్టు
టయు కంచిలో సుల్తాను వారమురోజులు చేసెను. ఆవారము
రోజులలో నతనికి, బదికొట్లరూపాయల విలువగల బంగా
రము వెండియు మరికొన్ని కొట్ల వెలగల రత్నములును
దొరకెను.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము

మహమ్మదుషా కంచీకిఁబోయిన వెంటనే హరశాస్త్రి
మూఢులను సాహసులను వెదుకఁజొచ్చె. వెనుక జహానును
చంపినవాఁడెనఁడని వాకబు చేసి వానిని గనుగొని వానియొద్ద
కుఁబోయెను. హరశాస్త్రి తనయింటికి వచ్చెనని వాఁడుచాల
గౌరవము చేసెను.

హర—వెనుక జహానును చంపినది నీవేనటగా!

వాడు—చిత్తము.

హర—నిజముగా నట్టిపని చేయుట కెంత సాహస
ముండవలయును. సుల్తానును నీవలెఁ బ్రేమించు వాఁడింకొక
డుండునా!

ఈమాటల కుబ్బిపోయి వాఁడు హరశాస్త్రిని చాల
గౌరవించెను. తరువాత హరశాస్త్రి వానితో నదియనదియు
మాటాడి వెడలిపోయెను. తరువాత నాలుగైదు రోజులవఱకు
వాఁడెచ్చటఁ గనంబడిన నచ్చట వానిని హరశాస్త్రి గౌర
వింప మొదలుపెట్టెను. వాఁడు దానికి వినఁముడై హరశాస్త్రి
యేపనిచెప్పిన నది చేయుటకు సిద్ధముగానుండెను.

ఒకనాఁడు హరశాస్త్రి వానితో “నీవు సుల్తానునకంగ రక్షకుఁడవుగదా ! కంచీకేబోలేదే” మని యడిగెను వాఁడు సుల్తాను రావలదనెననెను. హరశాస్త్రి సుల్తానున కిప్పుడట్టి యాపదవచ్చినచో నీవు జశనును చంపిన ట్టిప్పుడుకూడఁజంపు దువాయనెను. వాఁడందులకు సరిదేహమాయనెను. హరశాస్త్రి ‘నేనైనను చంపెదవా’ యనెను. వాఁడు—“అంతమాట యెందులకు ? తమకు సుల్తానునందు భక్తికలవారుగదా” అనెను. హరశాస్త్రి ‘అది సరిలే ఒకవేళ నేను సుల్తాను నెడల దుర్మాస్థముగాఁ బ్రవర్తించుననుకొనుము. నీవునన్న సుల్తాను చంపుమనినఁ జంపుదువా’ అనెను. వాఁడు ‘చిత్తము. సుల్తా నామాట యన్నచోఁ జేసి తీరవలయు’ ననెను.

హర—‘గవాను నైనను జంపెదవా’ అనెను. వాఁడు దానికిని వల్లెయనెను. హరశాస్త్రి వానిని ‘జ్ఞాపక ముంచు కొనుము. సుల్తానున కాపద రానున్నది. నీకత్తి యానాటికి వెనుక పడరాదు’ అనెను. వాఁడు దృఢనిశ్చయముతో హర శాస్త్రిచంకఁ జూచెను.

హరశాస్త్రి యింకమూఘులవంకకుఁ తనదృష్టితిప్పెను. నాల్గరోజులలో సుల్తాను పరిచారకులలో నుద్యోగులలోఁ బది మంది మూఘులనేరెను. గవానుదగ్గరఁ బక్షపాత మున్న దనియునతఁడు పరియాదేశస్థుఁ డగుటచే దక్షిణదేశపు మహా మృదీయులకు విరోధియనియు వారికి బోధించెను. వారది వరకే యతనియెడలఁ గ్రోధులు గనుక తొందరలో హర శాస్త్రి మార్గమునకు వచ్చిరి. హరశాస్త్రి తన వాక్చాతు ర్యముచేత గవాను నెట్లైన వదలించుకొనవలయునని వారి

చేతనే యనిపించెను కానివారు అది మాచేతఁగాదు మీరు సహాయము చేసిపెట్టుడని యడిగిరి. హరశాస్త్రియు నందుల కొప్పుకొనెను.

గవానున కబిసీనియాదేశపు బానిస యొకఁడుండెను. మంత్రి మొహరు వానియొద్ద నుండును. వాఁడు గవానునకు నమ్మకముకలపరిచారకుఁడు. హరశాస్త్రివానియొద్దకుఁబోయెను. వాఁడు చాల గౌరవించి హరశాస్త్రికిఁ దనచేయి చూపెను. హరశాస్త్రి వానికి వాఁడు స్వప్నమునందైనఁ గాంచరాని యైశ్వర్యము ప్రభుత్వమువచ్చుననిచెప్పెను. వాఁడు పెదవివిరచి 'నాకివి యన్నియు నక్కఱలేదు. నాప్రభువు గవాను బాగుండ వలెను' అనియెను. హరశాస్త్రి 'అది నీలోనే యున్నది. గవాను మొహరును జాగ్రత్తగా వాడవలయును. అది యెవరికిని జూపకుము' అని చెప్పెను.

ఆసాయంతనమునఁ గుట్రదారులలో నొకఁడు వానిని తన యింటికి విందునకుఁ బిలిచి వానికిఁ దెగఁద్రావబోసెను. బానిసవాఁడు మత్తెక్కి పోయి యుండిలేని మతితో నుండెను. ఈస్థితిలో వాఁడు తన యింటికిఁబోవుచుండెను. వానివెంటఁ గుట్రదారులలోనివాఁడును వచ్చుచుండెను. హరశాస్త్రి వాని వెంట గవాను నింటికిఁబోయి 'మొహరు జాగ్రత్తసుమా! ఎచ్చట దాచితివి' అనెను. వాఁడిదిగోనని మొహరు తెచ్చి తూలుచు హరశాస్త్రికిఁ జూపించెను. ప్రక్కనున్న కుట్ర దారు తెల్లకాగిత మొక టిదివరకే సిద్ధపరచి 'దానిమీద మొహరు గ్రుద్దుము. ఎట్లుండునో చూతము' అనెను. త్రావి యున్న బానిస 'పిచ్చివాఁడా! ఇంతమాత్రము తెలియదా'

యని మొహరాకాగితముమీద గ్రుద్దెను. వాడు చాల బాగు న్నదని నటునిటు చూచి చివరకు తన తలపాగలో నాకాగితము చూడకుండ దాచుకొనెను.

తరువాత హరశాస్త్రి భీమరాజుకొంటకు వెదకెను. అతడు అమరావతిలో నున్నాడని తెలిసి తాను స్వయముగా నచ్చటికిఁబోయి యతనితో మాటలాడెను. తనపన్నాగమంతయు వానికిఁ జెప్పెను. ఇందులో భీమరాజు ప్రాణములు పోవుటకు కూడ సిద్ధపడవలెననెను. భీమరాజు 'నాకనుల యెదుటనిరువది మంది బ్రాహ్మణులను నరికినవాడు సశించుమార్గమే యున్న నేనెట్టిపనియైనను జేయుదు' ననెను. హరశాస్త్రి భీమరాజులు కలిసి కొండపల్లివచ్చిరి. భీమరాజు నిక రహస్యముగా నుంచబడెను.

కంచినుండి సుల్తాను సరిగాఁ నెలకుఁ దిరిగి వచ్చెను. బందరునుండి గవా సంతకు ముందు రెండు రోజులనాడు వచ్చెను. బందరును యూసఫ్ ఆదిల్ ఖాన్ గెలిచి యా పట్టణమును సుల్తాను రాజ్యముతోఁ గలిపెను సుల్తాను కొండపల్లి చేరిన వెంటనే హరశాస్త్రి యతని దర్శనము చేసెను. కంచిలో సుల్తానునకు దొరికిన ధనమింతయని హరశాస్త్రి సుల్తానుతోఁ జెప్పెను. సుల్తానాశ్చర్యపోయెను.

హరశాస్త్రి సుల్తానునకు జ్యోతిషము జెప్పెను. 'ప్రభువా! ఈనాటిరాత్రి నీకుఁ గల యొకటి వచ్చును. ఆ కల యిట్లుండను. నీవు తెల్లని గుఱ్ఱముమీదఁ బోవుచుందువు. నీవెనుక నల్లని గుర్రముమీద దీర్ఘ కాయుఁడొకఁడు వచ్చుచుండెను. వాడు నీకు స్నేహితుఁడుగాఁగనం

బడును. వాడు కొంతసేవటికి నిన్ను కత్తితోఁ బొడుచును. కాని నీ కాదెబ్బ తగలదు. ఈ కల ఫలిత మేమనగా నిన్ను రాజ్యభ్రష్టుని జేయుటకు నీ సరదారులలో నెవఁడో ప్రయత్నము చేయునన్నమాట. కాని వాని ప్రయత్నము నిష్ఫలమగును. దానియర్థమిది. ఈరాత్రి నీకట్టి కలయే వచ్చినచో నేను చెప్పినదంతయు జరుగును.' హరశాస్త్రి యీ కలమాట ప్రొద్దు కుంకకముందు సుల్తానుతోఁబదిసార్లు చెప్పెను. ఇట్లు జరుగును ఇట్లు జరుగును అని సుల్తానుమనస్సుమీదఁ దన మాటలు హరశాస్త్రి మాటిమాటికి ముద్రలు వేసెను. ఆ రాత్రి సుల్తాను తన కలమాటయే తలచుకొనుచు శయ్యకుఁ జేరెను.

కంచిదేవునిది యెంతసొమ్ము తెచ్చుకొన్నను తన సరదారులే తనయెడ ద్రోహము చేయుచున్నారని తలచుకొన్నపుడెల్ల సుల్తానుకా యత్సాహము లేకపోయెను. తన మీదఁ గుట్రచేయు సరదా రెవ్వఁడు? వానిని నరకి కాకులకు గ్రద్దలకు వేయింతు ననుకొనెను. కాని కల రావలయు గదా! వచ్చినచో హరశాస్త్రిమాట నమ్మవచ్చును. అనుకొనుచు సుల్తాను నిద్రవోయెను. అతఁడారాత్రి చాల కలలు గాంచెను. అందులో నొకచోట హరశాస్త్రి చెప్పిన సంగతియు జరిగెను.

సుల్తాను లేచినవెంటనే యతని కాస్వప్న మూహకు వచ్చెను. అతని కాశ్చర్య మయ్యెను. 'అరే! హరశాస్త్రి చెప్పినట్లే యీ కల వచ్చెనుగదా? హరశాస్త్రి యింతటి మహానుభావుఁడు గనుకనే మా తల్లి నన్నీతనితో స్నేహ

ముగా నుండునున్నది. నామీదఁ గుట్రలు పన్ను సర్దా రెవఁడు ? ఆహా ! యీ బ్రాహ్మణుఁడు మహమ్మదీయుఁడైనచో నెంతబాగుండెడిది. బ్రాహ్మణుల కింత జ్ఞాన మెచ్చటిది.' అని యేవేవో తలపోయుచుండెను. ఇంతలో హఠశాస్త్రి వచ్చి కల వచ్చిన సంగతి సుల్తానువలనఁ దెలిసికొని 'ప్రభూ ! నే నూరికిఁ బోవుచున్నాను. నాల్గుదొరలజలవటకు రావీలు లేదు. కుట్రదారులయెడ దయ తలంచరాదు. ఆ కుట్రదారు నేనని తెలిసినచు సరే వెంటనే నన్నైనఁ జంపనలయును నుండి ! అది రాజనీతి' అని చెప్పి సెలవు తీసికొనిపోయెను.

జహానును చంపిన యశాత్తరాహునియొద్దకుఁ బోయి వానితో మాటాడినట్లు మాటాడి సుల్తానుకల, దాని ఫలితము, కుట్రదారును చంపుటకు సుల్తాను కృతనిశ్చయుఁడగుటయు వానితోఁజెప్పి సుల్తాను నాజ్ఞ వెంటనే నిర్వర్తించుటకు నీ వొక్కఁడవే తగుదువని వానిని హెచ్చరించెను. హఠశాస్త్రి యూరు వదలి పోయెను. వెడలిపోయి రెండు రోజులయ్యెను ఆతడెచ్చటికిఁ బోయెనో తెలియదు.

కుట్రదారులు భీమరాజును చేతులు కట్టి సుల్తాను నెదుటకుఁ దెచ్చి యానాఁడు ఇట్లనిరి. "ప్రభూ ! ఇతఁడు కొండపల్లికోటలో దాగియుండిన గజపతుల సేనకుఁడు. కోట తమచశ మైనప్పటినుండి యెఱ, డను గాన రాక నేడు గవాను సాహెబుగారి యింటినుండి పోవుచుండగా మేము పట్టుకొంటిమి. ఇతని విషయమున మా కనుమానముగా నుండి తెచ్చితిమి."

సుల్తాను భీమరాజును "నీ వెందుల కుంటివి ? ఏమి

చేయుచుంటివి” అని బెదరించెను. అతఁడు భయగ్రస్తుఁడు వలె నటించి చివరకు గవాను గజపతుల కుత్తర మిచ్చెననియు నది తీసికొనిపోవుచు వీరిచేతఁ జట్టుపడితిననియుఁ జెప్పెను. సుల్తానాయుత్తరము చూపుమనెను. భీమరాజు తన యంగీ మడతలలోనుండి యొక యుత్తరము తీసి యిచ్చెను. సుల్తాను చదివెను. అందిట్లున్నది:—

శ్రీ శ్రీ గజపతుల వారికి:—

“ఈ మహమ్మదుషా చేయుకూరపుబనులు బ్రాహ్మణ వధలు స్త్రీలను చరపట్టుటలతో నాకు వీనియెడల నసహ్యముకలిగినది. దక్షిణహిందూస్థానము చాలఁ బ్రయత్నములేకుండనే మీరు జయింపవచ్చును. రాజమహేంద్రవరపు టెల్లలయందు శౌర్యముగల సేనానాయకుఁడెవ్వఁడును లేడు. ఆ భాగము మీరు దండెత్తి లోబఱచుకొనవచ్చును. ఇచ్చట నెక్కువమంది సేనానాయకులు సేనలు నానశమండుండుటచేత నేనును మిమ్ముఁచాలఁబెద్దసేనతో వచ్చి కలిసికొందును. మన మిద్దఱము కలిసి యీ రాజ్యమును గెల్చిన తరువాత మఃమిద్దఱము చేరిసగముగా నీ రాజ్యమును పంచుకొనవచ్చును.” ఈ యుత్తరముక్రింద గవాను మొహదండెను.

సుల్తాను నిలువెల్ల మండిపోయెను. అతఁడు తన యంతఃపురములోనుండెను. అది సభకాదు. వెంటనే గవానును బిల్చుకొని రమ్మనెను. గవానునకు సుల్తాను పిలుపు వెళ్ళెను.

అప్పుడు గవాను తన మిత్రులతోఁ గూర్చుండి మాట

లాడుచుండెను. వారు సుల్తానుకోపమును గుట్రను బసిపట్టిరి. గవానును పోవలదని వారించిరి. గవాను “న్నేహితులారా! అట్లుకాదు. నేను కొల్చిన బీడరుసుల్తానులలో నితఁడు నాల్గవవాఁడు. నా యీగడ్డమువారి నేనలోనే తెల్లబడినది. భగవంతుఁడట్లే కోరినచో నీగడ్డమువారి నేనలోనే నెత్తురు చేత నెట్ల పడనిండు” అని సుల్తానుకడకు నడచెను.

ఈలోపుగా సుల్తాను తనకలయు హరశాస్త్రి జోస్యము గవాను జహానును జంపించుటయు వీనినిగురించి యాలోచించుకొనుచుఁ గ్రోధమూర్తి యగుచుండెను.

గవాను ద్వారమునొద్ద గనఁబడెను. సుల్తానుత్తరమును గవానుమీద విసరి యీ యుత్తర మెవగు వ్రాసినదని యడిగెను. గవాను దానినిజదివి “ప్రభూ! ఈ మొహరు నాదే కాని యీ యుత్తరముమాత్రము నేను వ్రాయలేదు” అనెను. సుల్తాను “ఛీ! రాజద్రోహీ! ఇదిగో నిన్ను జంపుటకు ఉత్తరువు ఇచ్చితిని” అనెను.

సుల్తాను ప్రక్కనున్న యంగరక్షకుఁడైన యశాత్తరా హుఁడు జహానును త్రుటిలోఁ జంపినయోధుఁడు సింగమువలె గవానుమీదికి దుమికెను. గవాను తనమీదికి దుమికిన యశాత్తరాహునిఁ దనఖడ్గము దూసి దూరమున నిలునఁబెట్టి సుల్తానుతో నిట్లనెను. “సుల్తాన్! నామాట యొక్కటి వినుము. నావంటి ముసలివాఁడు చచ్చినచో భూమికి లోపము రాదు. కాని నేను చనిపోవుట నీ రాజ్యముపోవుట, నీ ప్రతిష్ఠ పోవుట” యనెను. సుల్తాను ‘ఛీ! ఛీ!’ యనెను.

గవాను తనచేతిలోఁ గత్తి పాట్లవెచి మక్కావైపు

నకుఁ దిరిగి మోకరించి “దేవుఁడొక్కఁడే. అతని ప్రవక్త మహమ్మదు” అని ధ్యానించెను. ఔత్త రాహుని యెదురు లేని భయంకర ఖడ్గము గవాను కంఠమును మొండెము నుండి వేరుగాఁజేసెను. సుల్తాను రెండనిముసములాగిశవము వంక నిదానించి చూచి యంతఃపురములోనికి బోయెను.

సుల్తానునకుఁ గ్రోధమాగ లేదు. గవాను తన సొమ్మంతయుఁ గాజేసి యుండెననియు నతనియొద్దనుండి మరల నాధన మంతయు రాఁబట్టుకొనవలెననియు నహమ్మదాబాదునకు జనులను బంపెను. నాలుగైదు నాళ్ళలో వారు తిరిగివచ్చిరి. దేశమంతయు గవాను చావునకు గోలలెత్తుచుండెను. ఆ తిరిగివచ్చిన యుద్ధోగులు సుల్తాను నెదుటికి వచ్చిరి.

సుల్తాను....గవాను నింటిలోని సొమ్మంతయుఁ దెచ్చిరా!

ఉద్యో—ప్రభూ! అతని యింటిలో సొమ్మేలేదు. స్వామీ! వారియిల్లంతయు వెదకితీమి. ఇంటిలో నంటఁజేసి కొనునవికూడ మట్టి పాత్రలే. అతని ధనమంతయు దానము క్రిందనే యయిపోయినది. ఇంటఁ జిల్లిగన్వయమున లేదు.

సుల్తాను—అతని పుస్తక భాండాగారముఁ జూచితిరా! అతని ధనమంతయు నా భాండాగారమునకుఁ బెట్టెనట?

ఉద్యో—ప్రభూ! అతనిభాండాగారమంతయు బీడకు విశ్వ విద్యాలయమునకు దానముచేసెను. ఒక్క గ్రంథమైన నాతని యింటలేదు.

మహమ్మదుషాకు మార్దనపు రిమ్మ మొదలుపెట్టెను. ఆతఁడుద్యోగులను కంపించి తాను గవాను నింటికిఁబోయెను. అందెందుఁజూచినను గవానునియొక్క సద్గుణములను తెలుపు

చిహ్నములే కన్పడెనుగాని యాతని దుర్గుణములకొక. యాధా
రమును గన్పించలేదు. తానహమ్మదాబాదు పోయెను. అచట
గవానుని సాధమంతయుఁ బరిశీలించెను. గవానుని యశో
మూర్తి స్తంభముగాఁగట్టిన పూర్ణమనాటి వెన్నలవలె ధగ
ధగలాడిపోయెను. మహమ్మదుషా దుఃఖముతోఁ గొండపల్లికిఁ
దిరిగివచ్చెను.

మహమ్మదుషా కూలిపోయెను. గవానుని యేస్కృతి
కలిగినను స్త్రీవలె నేడువ మొదలు పెట్టెను గవానుని శత్రు
వులు గవానుని చంపుటకుఁ జేసిన యీద్రోహము చివరకాత
నికిఁ దెలిసెను. భీమరాజును దెచ్చిన యద్యోగుల నందఱును
బిలిపించెను. వారిని విమర్శించి యడిగెను. వారు చివరకు
యదార్థము చెప్పివారిని త్షమింపవేడుకొనిరి. సుల్తాను దుఃఖాతి
శయముచేత వారిని త్షమించెను. ఆతనిలోనున్న పూర్వపుఁ
గాతిన్యము క్రూరత్వము పోయెను. హరశాస్త్రి గవాను
మీది కుట్రలోఁ బ్రధానుఁడని సుల్తానునకుఁ దెలిసెను.
హరశాస్త్రిని తీసికొని రండుని భటులతోఁ జెప్పెను.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము

హరశాస్త్రి షాకు బ్రధానముగాఁగుటచేసినది తానని
తెలిసినదని యెరిగిన మరునాఁడు తల విరియఁబోసికొని,
యుత్తరీయము వేకండ, మొగమున నెల్లెడఁ గుంకుమ పూసి
కొని యొక కొకిలికి కట్టపుచ్చుకొని మహమ్మదుషా దర్శన
మునకై కొండపల్లి కొండయెక్కి కోటలోనున్న సుల్తానుదగ్గ

అకుఁ బరువెత్తుచు వెళ్ళెను. దారిలో నాతనిని చూచినవా రెల్లరు హరశాస్త్రికిఁ బిచ్చియెత్తిన దనుకొనిరి. సుల్తాను కోటలో రాజభవనమున నొక యాసనముపై నాసీనుడై యుండెను. హరశాస్త్రి సుల్తానుముందు సాష్టాంగ పడెను. హరశాస్త్రి యల్లెన్నడును చేయఁడు. సుల్తానునకు దుఃఖాతి రేకము లేనియెడల హరశాస్త్రినిఁ జంపించెడి వాడే. కాని మహమ్మదుషా పూర్వము వానివలె లేడు. హరశాస్త్రికిఁ బిచ్చి యెత్తినదని సుల్తానునకొనెను.

హరశాస్త్రి లేచి నిలఁబడి కొన్ని పిచ్చిచేష్టలు సేయుచు “సుల్తాన్! నేను బ్రాహ్మణుడను. కాఫరును. నీవు నన్నుఁ జంపించినచో నాకు బాధ లేదు. నాలోఁ బ్రాణము లేదు. అది పోను పోదు. నాకు మహమ్మదీయమత మిప్పించుము. అప్పుడు నన్నుఁ జంపుము నన్ను బాధ పెట్టుకు. అప్పుడు నాకుఁ బ్రాణము వచ్చును. నా ప్రాణమును నప్పుడు పోవును” అని పకాలున నవ్వెను. సుల్తాను మఁస్సుఁజూహవ్యగ్రతఁ దాల్చెను. హరశాస్త్రిమాట లతనిని కత్తిపెట్టి పొడిచినట్లుగా నుండెను.

హరశాస్త్రి మరల నిట్లు ప్రారంభించెను. “సుల్తాన్! నేను సుల్తానును. నాభార్య నెవఁడు కన్నెత్తిచూడరాదు. పంచ భూతములలో గాలియు నగ్నియు నీరును గూడ నాభార్యను తాకరావు. వానికిఁ గూడ లింగత్వమున్నదేమో! సూర్యుని కిరణములు నాభార్యను తాకరావు. వానికి హావభావములు తెలియునేమో! నాబీగము కోట గోడలలో వేనకు వేలు భటుల మధ్య సురక్షితయై యంతః పురమునఁ దూగు టయ్యాల లూగుచుండును. నేను బలహీనులై సైన్యములు

లేని వారి భార్యలను నా సైన్యములు పంపి తెప్పించును. నేను సుల్తానును గదా! వారు నన్ను వరింప వలయును. వరింపక పోయినచోఁ గొండాలతోఁ గొట్టించెదను. కాలుసేతులు కట్టి వారి పాతివ్రత్యము భంగము చేసెదను. నేను సుల్తానును గదా! నన్నుఁ గాదనువాఁడెవ్వఁడు. ఎవఁడైననున్నచో వాని నురి తీయింతును.” అని చంకలు కొట్టుకొనెను.

సుల్తానుచకుఁ గోపము వచ్చెను. కాని యా గోపము వెలికి రాలేదు. సుల్తా నూహింప మొదలుపెట్టెను. హర శాస్త్రి మరల నిట్లనెను. “సుల్తాన్! నాకుఁ గొంచెము మతి భ్రమణ కలిగి నట్లున్నది. దానికి నీవే కారణము. రాధ నాకూఁతురు. దానిని చెరచితివి. దానికిఅప్పుడు నేనూరలేను. దానిని దానిభర్త నిరాకరించెను. అదిపోయి కృష్ణలోఁ బడి చనిపోయినది. ఈపాప మెవరిది. నీది కాదా” సమాధానము చెప్ప మన్నట్లు హరశాస్త్రి సుల్తానుచంకఁ జూచెను. సుల్తాను తల వంచుకొనెను.

హరశాస్త్రి మరల ననెను. “నాపూర్వుఁడు గంగూ బ్రాహ్మణుఁడు మీపూర్వుఁడైన యల్లాఉద్దీన్ హసన్షాతో మైత్రిచేసి కొన్ని నిబంధన లేర్పఱచుకొనెను. దానితో మీ వంశమువారు బ్రాహ్మణులను జంపరాదు. నీవు నాతో నా నిబంధన చేసికొంటివి. కాని నాకనులయెదుట నిరుపదిమంది బ్రాహ్మణుల నీ కోటకు బలి వెట్టితివి. నా కానాఁడే పిచ్చి యొక్కవలసినది. కాని నీయందు నాకు గల యభిమానము చేత నా పిచ్చి యిన్నాశ్శవటకు నాగినది. ఇప్పుడా పిచ్చి తల సూపినది” సుల్తాను హరశాస్త్రిచంకఁ జూచెను.

హర—“బ్రాహ్మణులు మనుష్యులు కారా ! వారికి సుఖదుఃములు లేవా ! వారిలో నాత్మ యుండదా ! మహా మృదీయులకే యాత్మ కలదా ! సవాలుల భార్యలుకాని స్త్రీలకుఁ బాతివ్రత్య మక్కరలేదా ! వారి కభిమానము లేదా వారు పశువులా !” సుల్తాను తల వంచుకొనెను.

హర—“గవానుని చంపుటకుఁ గుట్రచేసినవారిలోఁ బ్రధానుఁడను నేనని నీయూహ. అది నిజమే. నీవు కుట్టి వాఁడవు. గవాను పండితుఁడు. అతని పాండిత్యకీర్తి దిక్కుల నిండినది. అతని దాతృత్వముచేత జనుల వాక్కులు పూచి నవి. అతని మేధాశక్తి చేత బహ్మసీసామ్రాజ్యముఫలించినది. వయోవృద్ధుఁడు. అట్టివానికి బ్రాహ్మణవధ సంతోష మీయ వలయునా ! నీవు తెలియక చేయుచున్న పని యతఁడు కా దనరాదా ! దయయు సత్యములేని పాండిత్య మెందులకు ? గవానుచునీవుచంపించకపోయినచోఁజానఁడా ! చిరస్థాయియా ! నేను చావనా ! నీవిప్పుడు నన్నుఁజంపించినచోఁ జచ్చిపోదును. కాదా ! యేరోగమో నచ్చి మరికొన్నాళ్ళకుఁ జత్తును. నీ తండ్రి తాతలు చావలేదా ! నీవుమాత్రము చావనా ! చావు జనుల కందఱకున్నది. ఒకరికి రోగమువలె నొకరికి రాజు శిక్షవలె వచ్చును. తన యధికారములో లేని మృత్యువును తన యధికారమందున్నదనుకొని ప్రకృతిని దూషించుటలో రాజు మూఁఁడుకదా !” సుల్తాను నిజమే యనుకొనెను.

హర—“సుల్తాన్ ! నన్నుఁ జంపింపవేమి ? నీవు నన్నుఁ జంపుదు వనియేవచ్చితిని. నాకెవ రున్నాడు ? మా తల్లి చనిపోయినది. నా భార్య యిరువదియేండ్లక్రిందనే చని

పోయినది. నా పెంపుడుకూతును నీవు చూపితివి. నన్నుఁ గూడఁ జంపుము. నీవు చంపకున్న నేను బ్రతుకునది లేదు. నేనును నాకూతురు పడిన కృష్ణానదిలో పడెదను. కనుకనీవే యా పుణ్యము కట్టుకొనుము' సుల్తాను మాటాడలేదు. అతని తల తిరుగజొచ్చెను.

హర—'నా యూహప్రకారము మీ వంశము మా వంశము నొక్కటిగా ముడిపెట్టుకొన్నవి. నాతో నావంశ మంతరించును. నీతో మీ రాజ్య మంతరించును. ఇది నా శాపము. మా పూర్వుడైన గంగూబ్రాహ్మణుఁడు రాత్రి నాకుఁ గలలోఁ గన్పించి చెప్పెను.'

సుల్తానున కొడలుఁ దేల్పు ప్రాకినట్లయ్యెను.

హ—'ఓయి పిచ్చిసుల్తానా! నీ కింకను పిచ్చియెత్త నందులకు నా కాశ్చర్యముగా నున్నది. గవానువంటి మహాను భావునిఁ జంపిన నీకుఁ బిచ్చి యెత్తవలయును. నీకుఁ బిచ్చి యెత్తినట్లును నాకు కలవచ్చినది. ఈ కలలో నేదో చిత్ర మున్నది.' సుల్తానునకు మనస్సులో నే భావమును నిలుచుట లేదు.

హర—'గవాను రాత్రి నాకుఁ గలలోఁ గన్పించెను. న న్నన్యాయము చేసితివనెను. నేను నీవు మహాపండితుఁ డవై యజ్ఞానియైన మహమ్మదీయునివలె నటించితివి. అందుచే నీయెడల నేను చేసినది తప్పుకాదంటిని. అతఁడు మారు మాటాడలేకపోయెను. చివరకు ఈ తప్పుతయు మహమ్మదు పాది. అతనికిఁ బిచ్చియెక్కినది. నేను హానికి నిజముగాఁ బిచ్చి పట్టిచెవను' అనెను.

నుల్తానునకుఁ దనకుఁ బిచ్చి యెక్కుచున్నట్లనిపించెను.
 హర—‘నుల్తాన్! ఒక వేళ నీకుఁబిచ్చియెక్కదా! ప్రయ
 త్నముచేసి పిచ్చియెక్కించుకొనుము. అప్పుడు గవాను నెడల
 నీవు చేసినద్రోహమునకు సరియైనశిక్ష కలిగినట్లగును. ఎవరి
 తప్పునకు వారు శిక్ష యగుభవింపవలయును. గవాను చేసిన
 తప్పునకు గవాననుభవించెను. అంతటిమహాత్ముడైన గవాను
 నకే శిక్ష తప్పనియెడల నీకును నాకునుదప్పనా! నాకు శిక్ష
 రానేవచ్చినది. ఇదిగో నా కున్నాదమెక్కినది. ఇంతటితో
 నాకీ శిక్షచాలదు. నేటిరాత్రి కృష్ణానదిలోఁబడి చచ్చెదను.
 అదికాక నీవు చంపెదవా! చంపుము. ఇదిగో! నీ యెదుట
 నున్నాను. గవానును చంపినదినేను. నన్ను నీవుచంపుదువా!
 కృష్ణలోఁబడి చావునుందువా?’ మహమ్మదుషా మాటాడ
 లేడు.

హర—‘సరే! నీవు చంపకపోయినచోఁ గృష్ణలోఁబడి
 చచ్చెదను. కాని నీపాపమునకు నీకును శిక్షతప్పదు. కొంద
 రికిశిక్ష చచ్చినతరువాత. మరికొందఱకు బ్రతికియున్నప్పుడు.
 నీకు బ్రతికియున్నప్పుడు. నీకుఁబిచ్చియెక్కును. అదిగోయెక్కు
 చున్నది. నేటిరాత్రికి నీవు కృష్ణయొడ్డున నిసుకఁమీదికి రా!
 అక్కడ నేను కృష్ణలోఁబడి మరణించుచుండగాఁ జూచెదవు
 కాక! నేను వెళ్ళుచున్నాను.’

హరశాస్త్రి వెడలిపోయెను. పోయినంత నేపువికారపుఁ
 జేష్టలు చేయుచునే యుండెను. హరశాస్త్రి వెడలినంతనే
 మహమ్మదుషా తనగడ్డము పీకుకొనెను. తనదుస్తున్నీయుఁ
 దీసివేసెను. అతని కన్నులవెంట నీకు కారఁవొచ్చెను. అతఁ

డేడ్వో దొడంగెను. అతఁడు కోటయంతయుఁ దిరుగఁజొచ్చెను. దగ్గఱకు వచ్చినవానినెల్లఁ గత్తితోఁ జంపజూపును. అందుచే నెవరును సుల్తానునొద్దకుఁ బోవసాహసింపలేదు.

కోటలో గందరగోళ మెక్కువయ్యెను. రాణివాసము దుఃఖింపఁజొచ్చెను. సైనికులు దిగులుపడిరి. మంత్రులు సేనా నాయకులు దొఱుపడిరి. గవానును చంపినందులకు యూసఫ్ ఆదిల్ ఖాను చాలమందిని సేనానాయకులను చీలదీసి పెద్ద సైన్యమును తనవెంటఁ దీసికొనిపోయి గొండపల్లికి దూరాన విడిచెను. అతఁడు తిరుగబడునో యేమిచేయునో తెలియరాదు.

మహమ్మదుషాకుఁ గొండపల్లికోటయన్న నసహ్యమై పోయెను. అహమ్మదాబాదున కానాఁజేబయలుదేరవలయునని యాజ్ఞయిచ్చి షా మరలఁ దాను కోటయంతయుఁ దిరుగ జొచ్చెను. ప్రొద్దుక్రంకువఱకు షా తన సేనలతో సంతఃపుర ముతోఁ గొండపల్లి కోటవదలి కృష్ణయొద్దకుఁబోయి విడిచెను. మనునాఁడు అహమ్మదాబాదునకుఁబోవలయుననిషాయూహ.

మహమ్మదుషాకుఁ దన సేనానాయకులుచీలిపోవుటకు భయమయ్యెను. షావారికి దన్నఁగలసికొమ్మని కబురంపెను. వారు 'నిన్ను నమ్మరాదు. గవాను చంటివానినే చంపించి తిని. మమ్ము బ్రతుకనీవు. మేము రా'మోరి. షా యున్మాదము వీవృద్ధిగాంచెను.

ఆనాఁడు ప్రొద్దుక్రంకెను. చీకట్లు క్రమ్మకొనివచ్చెను. షా యెవ్వఁడు చూడకుండ తన గుడారము వదలి కృష్ణయిసుక మీద శిబిరమునకు దూరముగాఁబోయి పిచ్చివానివలెఁ దిరుగఁ జొచ్చెను.

ఇరువదియవ ప్రకరణము

మహమ్మదుషా కృష్ణనీటి వెంటఃజాలదూరముపోయెను
ఒకచోట నీటిపాము ఇసుకమీదఁ బండుకొనియుండెను అది
యతని యలుకుడు తాకి జరజర నీటిలోనికిఁ బోయెను. చాలఁ
గప్ప లతని కాళ్ళులక్రింద నలిగెను. మరికొంతదూరముపోయిన
తరువాత, బ్రవాహముగల నీటియొద్దనఁ బోగాఁ బాములు
గాని కప్పలుగాని తాకవాయెను. ఒక తీతువు కూయుచుఁ
బ్రవాహముమీదఁ బోవుచుండెను. పాకుఁ గొంతదూరములో
నొక వ్యక్తి నడచుచున్నట్లు గోచరించెను. నెమ్మదిగా,
నతఁడా వ్యక్తియొద్దకుఁబోయెను. అదిస్త్రీమూర్తి. చింపిరిజుట్టు
భయంకరములైన గుడ్లు. మహమ్మదుషాకుఁ బిశాచములన్న
భయము లేదు. అయినను అతనికిఁగొంచె మానాఁడు భయము
వేసెను. మహమ్మదుషా 'ఎవరునీ' వని యడిగెను.

ఆవ్యక్తి యతని కంతస్వరము నానవాలు పట్టెను.
ఆమె 'నాపేరు రాధ' యన్నది. మహమ్మదుషా నిలువెల్ల
నడకి పోయెను.

రాధ యిన్నాళ్లుగా శూద్రస్త్రీవలె వెలిభోజనము నెర
పెను. ప్రోషిత భర్తృకవలె భూశయనము నిరలంకారతయుఁ
బాటించెను. దుఃఖితవలె మానధారిణి యయ్యెను. నియ
మము తాల్చినదానివలె బ్రాహ్మణాన్నమే తినెను. ఆమె
హరశాస్త్రయొక్క ఒక చిన్నిర 'పేష్కప్పు' తీసికొని యది
సర్వకాలము ధరించుచుండెను. అమరావతిలో దుర్మార్గుని
ప్రవర్తన తరువాత రాధ తన శీలము తాను రక్షించుకొన
వలె ననుకొన్నది. ఈయూహ యాదురవస్థకుఁ బూర్వమే

యున్నచో నెంత బాగుండెడిది. మహమ్మదుషానే చంపి యుందుననుకొనెను. ఆమె పగలెల్ల తనయింటిలో నిద్రించును. రాతురులందుఁ గృష్ణ యిసుకలోఁ బిశాచమువలె సంచ రించును.

రాధ మరునిముసములోఁ దనకత్తి తీసి మహమ్మదు షాను బొడువఁబోయెను. కత్తి యతని నిష్కంచుకమైన గుండెమీదఁ గొంతువలకు దిగెను. ఇంతలో రాధ మనస్సు మారెను. దిగిన కత్తి పిడివలకు దించక వెనుకకు బలముగా లాగివేసెను. రాధబిగ్గటగా 'ఓరీ! పరమపశువా! నిన్ను చంపిన హత్యాదోషము నా కెందులకు? పో ఈగాయము మానునులే పో! పొమ్ము' అని తాను చరచర నడిచి కృష్ణ నీటిలోనికి దిగెను. నెత్తురు కారుచున్నను మహమ్మదుషాకు నాకత్తి గుండెలోనికి దిగకపోవుటచే నతఁడు స్మృతితప్పిపడి పోలేడు. అతఁడు దృష్టి నిగుడ్చి నీటిమీదికిఁ జూచెను. రాధ లోతునీటికిఁ బోయి యచటఁ దేలుచుండెను. మరికొంచెము సేపటికిఁ బడమట్టబట్టిన యొక్క చిన్న మబ్బులో మెరసెను. ఆ మెరపులో నీటిమీదఁ గొట్టుకొనిపోవుచున్న రాధ శవము షా కంటికిఁ దన పాపపు బడవలెఁ గాన్పించెను.

షా తన జీవితమందు నిర్వాంఛతో నా యిసుకమీదఁ బడిపోయెను. మరునాఁడతని మంత్రు లతనిని వెదకుచువచ్చి యాతనిఁ గనుగొని తీసికొనిపోయి గాయము కుదిర్చిరి.

హరశాస్త్రి నై జాంషాముందుఁ బ్రదర్శించిన యున్మాద మభినయము అది షాకుఁ బిచ్చిపుట్టించుటకుఁ జేసినతంత్రము. షాను కృష్ణ యిసుకమీది కానాఁడు పంపుమని రాధ హర

శాస్త్రితోఁ జెప్పెను. తన చేతులార రాధ పాను చంప వలెననుకొన్నది. మకునాఁడుమా బ్రతికినవార్తయు, రాధచచ్చిన వార్తయు, హరశాస్త్రికిఁ దెలిసెను హరశాస్త్రి చివరివేళ రాధకు వైరాగ్యము తోచెననుకొనలేదు. ఆమెకు సరిగాఁ గత్తితోఁ బొడుచుట చేతకాలే దనుకొనెను. హరశాస్త్రి యంతటితో వైరాగ్యము కలిగి సన్యసించి కాశీపురికిఁ బోయెను.

గాయము కుదురు రోజులలో పాకు నొక స్వప్నము వచ్చెను. అందులో నిట్లున్నది. “హరశాస్త్రి శాపమువలన గంగూబ్రాహ్మణునియాత్మ తనవంశమును దహింపఁజొచ్చెను. తన రాజ్యము ముక్కలు ముక్కలై పోయెను. సేనానాయకు లందఱుఁ దిరుగంబడిరి. తాను నికృష్టపుచావు చచ్చెను. తన కొడుకు సుల్తానయ్యెను. తన కొడుకు చిన్నవాఁడగుటచేత గాసింబరీదు నతని కొడుకు అమీరుబరీదు వానిని చంపి రాజ్యము నపహరించిరి. బహ్మనీరాజుల వంశ మంతతో నంతరించెను. దక్షిణ హిందూదేశములోని తన రాజ్యము నాలుగు చెక్కలుగాఁ నయిపోయెను. గంగూబ్రాహ్మ ణుని యాత్మ దయ్యమువలెఁ బట్టితనవంశముమీదఁ గూర్చుం డెను.” భయముతో పా మేల్కొనెను.

పంచాయతీ
వేమన గంధారియం,
తెలహాలు :: కృష్ణా జిల్లా.

మహిళా ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం పంఖ్య	TPLA119B160
పుస్తకం పేరు	వక్తరేఖ
తారీఖు	28/10/24
ముందు అర్థం	NO
వెనుక అర్థం	NO
మొత్తం పేజీలు	131
పేజీల పైకా పేజీలు	NO
భాగం పేజీలు	NO
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినవది	Rehanna
పేజీలు విడదీసినవది	Rehanna
స్కాన్ చేసినవది	MOUVILON
పరిశీలించినవది	PRATHYUSHA
పేజీలు పరిశీలించినవది	
లైబ్రరీలో చేసినవది	
స్కాన్ చేసినవది	
పరిశీలించినవది	Good